

Raport

**z oceny realizacji Ustawy
o wspieraniu rodziny
i systemie pieczy zastępczej**

wyniki analiz i badań
jakościowych i ilościowych

Autorki:

Dorota Jakubiec, Beata Kulig, Agnieszka Kwaśniewska-Sadkowska, Joanna Luberadзка-Gruca, Sylwia Łysakowska, dr Izabela Rybka, Edyta Wojtasińska

Redakcja merytoryczna: Joanna Luberadзка-Gruca

Współpraca: dr Izabela Rybka

Analiza danych ilościowych: Katarzyna Bator, dr hab. Danuta Duch-Krzystoszek, dr Izabela Rybka

Projekt graficzny, skład i łamanie: Łukasz Piecuch

Korekta: Teresa Kruszona

Copyright © by Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, Warszawa 2015 r.

Przedruk materiałów Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej w całości lub w części oraz wykorzystanie informacji z publikacji jest możliwe wyłącznie z podaniem źródła.

Publikacja bezpłatna.

Wydawca: Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, 00-480 Warszawa, ul. Wiejska 19
e-mail: biuro@koalicja.org, www.koalicja.org

Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej wyraża wdzięczność wszystkim powiatom, które wzięły udział w projekcie i przyczyniły się do powstania publikacji.

Projekt „Dobre działanie to w sedno wnikanie” został przeprowadzony we współpracy z Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Publikacja przygotowana w ramach projektu „Dobre działanie to w sedno wnikanie” realizowanego i współfinansowanego z programu Obywatele dla Demokracji finansowanego z funduszy EOG.

Spis treści

Strona

Wstęp	5
Słowo od Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, <i>Edyta Wojtasińska</i>	5
Wprowadzenie, <i>dr Izabela Rybka</i>	7
Metodologia i przebieg badań oraz pozyskiwanie danych	9
Założenia i metodyka badań, <i>Beata Kulig</i>	10
Pozyskiwanie danych – wnioski o dostęp do informacji publicznej, <i>Agnieszka Kwaśniewska-Sadkowska</i>	13
Rodzinna czy instytucjonalna – jak rozwija się piecza zastępcza w Polsce?	19
Rozwój rodzinnej pieczy zastępczej w opinii powiatów, <i>dr Izabela Rybka</i>	20
Dane ilościowe – wykresy i wnioski z analizy, <i>Joanna Luberadзка-Gruca</i>	39
Ustawa w praktyce	59
Wyniki badań jakościowych – realizacja Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w opinii różnych uczestników systemu, <i>Beata Kulig, Joanna Luberadзка-Gruca, Edyta Wojtasińska</i>	60
Realizacja Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej a codzienność rodziców zastępczych, <i>Sylwia Łysakowska</i>	116
Refleksje z telefonu porad prawnych i obywatelskich dla rodziców zastępczych	127
Raport z udzielania porad prawnych z zakresu kontroli obywatelskiej, <i>Agnieszka Kwaśniewska-Sadkowska</i>	128
Refleksje komisji eksperckiej prowadzącej nadzór nad poradnictwem prawnym z zakresu kontroli obywatelskiej, <i>Dorota Jakubiec</i>	136
Rekomendacje	147
Noty biograficzne	157
Wykazy tabel i wykresów	160
Załącznik – wzór Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej, opracowanie <i>Joanna Luberadзка-Gruca</i>	161

Szanowni Państwo,

po wielu miesiącach prowadzonych analiz i wywiadów oddajemy w Państwa ręce publikację, w której staraliśmy się spojrzeć na realizację Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie tylko przez pryzmat Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, ale przede wszystkim tych, którzy w praktyce realizują jej zapisy.

Na wstępie chciałabym wyrazić podziękowanie wszystkim przedstawicielom Organizatorów Rodzinnej Pieczy Zastępczej, którzy pomogli nam w zorganizowaniu badań jakościowych i wzięli udział w wywiadach. Bez Państwa pomocy ewaluacja działania obowiązujących od 2012 roku przepisów nie byłaby możliwa.

Dziękuję rodzicom zastępczym, koordynatorom i organizatorom, którzy podzielili się z nami często bardzo osobistymi opiniami o swojej codzienności w obecnym porządku prawnym.

Wyrazy wdzięczności kieruję też w kierunku Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (dawniej Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej) oraz dr Izabeli Rybki z Akademii Pedagogiki Specjalnej za pomoc i współpracę.

Podziękowania składam również na ręce Joanny Luberadzkiej-Grucy za nieoceniony wkład w powstanie tej publikacji, a także za konsekwentną, wieloletnią pracę na rzecz dzieci przebywających w rodzinnych formach opieki zastępczej, jak i samych rodzin zastępczych.

W niniejszej publikacji znajdą Państwo wyniki analiz danych ilościowych udostępnionych Koalicji przez ministerstwo oraz opis wywiadów prowadzonych w ramach realizowanego projektu „Dobre działanie to w sedno wnikanie” współfinansowanego z funduszy EOG w ramach programu Obywatele dla Demokracji. Jego częścią było także działanie telefonu porad prawnych i obywatelskich dla rodziców zastępczych, które zostało również podsumowane w tej publikacji.

W przygotowaniu tego raportu Koalicji towarzyszyło przekonanie, że tylko poznanie różnych punktów widzenia, wzajemna komunikacja i dobra współpraca mogą służyć poprawie systemu opieki nad dzieckiem i rodziną i rzeczywistej deinstytucjonalizacji.

Naszym działaniom od dawna przyświeca przekonanie zaczerpnięte z Konwencji o Prawach Dziecka, że we wszystkich decyzjach dotyczących dzieci podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze sprawą nadrzędną powinno być najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

Jest to kontynuacja działań, które prowadzimy od początku istnienia Koalicji, a więc już od 12 lat.

Wierzimy, że ta publikacja może się przyczynić do ewentualnych przyszłych nowelizacji Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz poprawy realizacji już obowiązujących przepisów. Zawarliśmy w niej rekomendacje, które są formą podsumowania wszystkich prze-myśleń i wniosków, które wynikają z realizacji tego projektu.

Edyta Wojtasińska

Przewodnicząca Koalicji na rzecz
Rodzinnej Opieki Zastępczej

Wprowadzenie

■ dr Izabela Rybka

Zaprezentowane w niniejszym raporcie wyniki badań są efektem działalności badawczej zainicjowanej przez Koalicję na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, która zaprosiła do współpracy Akademię Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Dzięki połączeniu kompetencji ekspertów organizacji pozarządowej i pracowników naukowych zgromadzono obszerny materiał badawczy, po przeanalizowaniu którego sformułowano wnioski i rekomendacje dotyczące stanu rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej oraz czynników, które kształtują ten proces.

Z literatury przedmiotu wynika, że realizowanie celów reformy systemu pieczy zastępczej zapoczątkowanej w 1999 roku i kontynuowanej od 2012 roku na mocy Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej napotyka wiele trudności. Co roku blisko dziesięć tysięcy dzieci zostaje umieszczonych w pieczy zastępczej, w tym co czwarte trafia do pieczy instytucjonalnej. Natomiast ogólna liczba rodzin zastępczych nie tylko nie rośnie z roku na rok, ale przeciwnie – nieznacznie maleje: było ich 38.806 w 2014 roku, czyli prawie o 3% mniej niż w poprzednim roku (dane MRPiPS – Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej).

Wśród wielu czynników, które utrudniają rozwój rodzinnej pieczy zastępczej, warto zwrócić uwagę na niedostatek działań wspólnie podejmowanych i konsekwentnie realizowanych w środowisku lokalnym przez różne podmioty, począwszy od władz samorządowych, przez publiczne jednostki organizacyjne pomocy społecznej i sądy rodzinne, aż po organizacje pozarządowe wspierające i reprezentujące rodziców zastępczych. W tym kontekście należy przypomnieć genezę i założenia reformy opieki zastępczej – wówczas eksperci praktycy oraz przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych zgodnie postulowali deinstytucjonalizację pieczy zastępczej poprzez rozwój rodzinnych form, w szczególności upowszechnianie działań środowiskowych zmierzających do budowania w społeczności lokalnej systemu wsparcia dla rodzin zarówno biologicznych, jak i zastępczych z udziałem sektora publicznego i pozarządowego.

Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają wnioski powtarzane w literaturze przedmiotu przez innych autorów: ani na szczeblu powiatowym, ani gminnym nie funkcjonują systemy wsparcia, w ramach których różne współpracujące ze sobą podmioty powinny realizować spójną ofertę usług społecznych adresowanych do rodzin. Wprowadzenie nowych ról zawodowych, tj. koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej i asystenta rodziny, nie rozwiązało problemu deficytu pracy socjalnej z rodzinami (odpowiednio: zastępczymi i biologicznymi) w systemie pomocy społecznej. Co więcej, koordynatorzy łączą pełnienie dwóch funkcji przypisanych im przez ustawodawcę, mimo że dokładają starań, aby dawać rodzinom należyte wsparcie, część rodziców zastępczych biorących udział w wywiadach grupowych postrzega ich działania przede wszystkim jako sprawowanie kontroli.

Szczególnym wyzwaniem, które stoi przed publicznymi podmiotami odpowiedzialnymi za rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej, jest zmiana podejścia do rodziców zastępczych i osób prowadzących rodzinne domy dziecka lub placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego. Pracownicy publicznych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej wykazują tendencję do traktowania rodziców zastępczych jak beneficjentów systemu pomocy społecznej, podczas gdy są to osoby, które świadczą usługę zwaną rodzinną pieczą zastępczą. Brak partnerskich relacji pomiędzy Organizatorem Rodzinnej Pieczy Zastępczej, koordynatorami i rodzicami zastępczymi jest poważną barierą w realizowaniu wspólnego celu, jakim jest zapewnienie dzieciom możliwości wychowywania się w środowisku rodzinnym – poprzez tworzenie nowych rodzinnych form pieczy zastępczej oraz utrzymanie, wzmocnienie i profesjonalizację już funkcjonujących rodzin zastępczych.

Kolejnym istotnym warunkiem rozwoju rodzicielstwa zastępczego jest wzmocnienie i wykorzystanie istniejącego potencjału szeroko rozumianego trzeciego sektora. Wśród rodziców zastępczych są bowiem osoby aktywne społecznie, które poza wychowywaniem powierzonych im dzieci podejmują wiele oddolnych przedsięwzięć samopomocowych o charakterze wzajemnościowym, budując w ten sposób nieformalne sieci wsparcia społecznego. Niektóre inicjatywy z czasem przekształcają się w lokalne stowarzyszenia i fundacje, które jako podmioty posiadające osobowość prawną mogą na zlecenie władz samorządowych realizować różne zadania z zakresu pieczy zastępczej, łącznie ze sprawowaniem funkcji Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej. Natomiast instytucje publiczne zbyt rzadko zapraszają rodziców zastępczych i organizacje pozarządowe do stałej, długofalowej współpracy, np. w zakresie tworzenia i realizacji lokalnej strategii upowszechniania rodzinnych form pieczy zastępczej, która powinna być elementem 3-letniego programu rozwoju pieczy zastępczej uchwalanego przez radę powiatu.

Podsumowując, proponuję kilka rekomendacji adresowanych do władz i instytucji samorządowych, zachęcając powiaty do większej determinacji w tworzeniu lokalnych systemów wsparcia dla rodzin zastępczych – budowania ich zgodnie z zasadą subsydiarności, wykorzystując zasoby społeczności lokalnej, w oparciu o autorskie programy rozwoju pieczy zastępczej. W zakresie zarządzania usługami społecznymi warto zastosować model partycypacyjnego zarządzania publicznego oparty na dialogu obywatelskim. Z kolei, by zwiększyć skuteczność działań pomocowych, niezbędne jest praktykowanie pracy socjalnej, zwłaszcza pracy socjalnej ze społecznością lokalną docenionej w koncepcji aktywnej polityki społecznej. Wzrost roli działań środowiskowych i partnerska współpraca jednostek organizacyjnych samorządu terytorialnego ze środowiskiem rodziców zastępczych, którzy są dostarczycielami usług społecznych, zwiększa szanse na rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej.

Doceniając wiedzę, doświadczenie i kulturę dialogu Koalicji oraz jej zaangażowanie w działania służące rozwojowi rodzicielstwa zastępczego, wyrażam nadzieję, że wnioski z badań ułatwią prowadzenie rzecznictwa interesów rodzin zastępczych. ■

Metodologia i przebieg badań oraz pozyskiwanie danych

Założenia i metodyka badań

Beata Kulig

Część badawcza projektu składała się z dwóch komponentów – ilościowego i jakościowego

W ramach komponentu ilościowego Koalicja przygotowała kwestionariusze: wniosek o dostęp do informacji publicznej oraz towarzyszącą mu ankietę, które zostały skierowane na ręce starostów lub prezydentów miast we wszystkich 380 powiatach w Polsce. Zarówno kwestionariusze z pytaniami, jak i przedstawione poniżej narzędzia do przeprowadzenia wywiadów jakościowych zostały opracowane przez zespół ekspertów Koalicji, w którego prace zaangażowana była i który objęła opieką naukową dr Izabela Rybka z Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie. Koalicja wystąpiła także do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (obecnie Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej) o udostępnienie danych zgromadzonych w bazie *Sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonania przez powiat zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej*. Zasady pozyskiwania informacji w ramach wniosku o dostęp do informacji publicznej są opisane szczegółowo w kolejnym rozdziale.

W odpowiedzi na skierowaną do starostów lub prezydentów prośbę o wypełnienie ankiety i przekazanie informacji w ramach wniosku 194 powiaty (51,1%) przestały wypełnione zarówno wnioski, jak i ankiety, 21 powiatów (5,5%) odpowiedziało tylko na wniosek, 3 powiaty (0,8%) odpowiedziały tylko na ankietę, 162 (42,6%) nie przestały ani wypełnionych wniosków, ani ankiet.

Wykres 1. Odsetek powiatów, które odpowiedziały na wniosek i ankietę, wg województw

W różnych województwach różny był odsetek powiatów, które odpowiedziały na wniosek i ankietę – od 23,5% (podlaskie) do 71,4% (warmińsko-mazurskie).

Uzyskane w ten sposób wyniki badania mają charakter orientacyjny i nie można ich uogólniać na całą badaną populację. Warto zauważyć, że w projekcie Koalicja przyjęła zwrot wypełnionych wniosków i ankiety przez min. 40% powiatów. Zgodnie z Ustawą o dostępie do informacji publicznej na złożony wniosek powinien odpowiedzieć każdy starosta czy prezydent.

Audyt społeczny

Audyt społeczny zrealizowano w oparciu o podejście jakościowe i prowadzono go metodą wielokrotnego studium przypadku. Posługując się doborem celowym, wybrano 12 powiatów. Kryterium doboru próby stanowił w pierwszej kolejności typ powiatu: grodzki duży, średni grodzki, ziemski. Następnie zadbano, by badane powiaty różniły się pod kątem realizatora zadań Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej (ORPZ): PCPR, inna jednostka samorządu powiatowego, organizacja pozarządowa. Kwalifikowano do badań te powiaty, w których jest duża i różnorodna baza zawodowych form rodzicielstwa zastępczego. Dodatkowym kryterium było istnienie aktywnego środowiska rodziców zastępczych zrzeszonych w organizacje pozarządowe lub istnienie organizacji pozarządowych działających m.in. na rzecz rozwoju rodzicielstwa zastępczego i wspierających rodziców zastępczych, jak również brano pod uwagę prowadzoną przez władze powiatowe deinstytucjonalizację i zaangażowanie lokalnych samorządów w rozwój rodzicielstwa zastępczego. Kierowano się też dążeniem do zróżnicowania regionalnego badanych środowisk – powiaty zakwalifikowane do próby znajdują się w 10 województwach, a badanie ostatecznie zrealizowano w 7 powiatach ziemskich, dwóch powiatach grodzkich średnich i dwóch powiatach grodzkich dużych. Powiaty były identyfikowane przez ekspertów Koalicji zaangażowanych do realizacji projektu.

Techniki badawcze

Analiza dokumentów urzędowych, tj. powiatowych programów rozwoju pieczy zastępczej (PPR-PZ), w których powinny być zdefiniowane cele i zadania powiatu w przedmiotowym zakresie, uchwał rad powiatów, w tym dotyczących np. wypłaty świadczeń fakultatywnych dla sprawujących zawodową pieczę zastępczą, sprawozdań z realizacji działań na rzecz rozwoju pieczy.

Wywiady:

- grupowe, tzw. fokusy, z rodzicami zastępczymi – grupy fokusowe liczyły od 6 do 12 osób, które bądź to pełniły funkcje rodziców zastępczych wszystkich typów, bądź prowadziły rodzinne domy dziecka, bądź też pełniły funkcję dyrektorów i wychowawców w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego; sumarycznie w badaniach wzięło udział ponad 90 osób;

- pogłębione wywiady indywidualne zarówno z koordynatorami, jak i z przedstawicielami Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej w powiecie – najczęściej byli to dyrektorzy PCPR-ów, o ile to PCPR realizował zadania ORPZ. Jeżeli zadania ORPZ były powierzone innej niż PCPR jednostce samorządu powiatowego lub organizacji pozarządowej, to wywiady przeprowadzano z dyrektorami/kierownikami ww. jednostek lub prezesami organizacji pozarządowych.

Wyniki prowadzonych badań prezentują kolejne rozdziały tej publikacji.

Pozyskiwanie danych – wnioski o dostęp do informacji publicznej

■ Agnieszka Kwaśniewska-Sadkowska

Co to jest informacja publiczna

Prawo do uzyskania informacji o działaniach władzy publicznej wynika z art. 61 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa”.

Uszczegółowieniem prawa do informacji publicznej jest ustawa o dostępie do informacji publicznej z 6 września 2001 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 782). Art. 2 ust. 1 ustawy wskazuje, iż każdemu przysługuje prawo dostępu do informacji publicznej, chyba że informacja objęta jest przepisami o ochronie informacji niejawnych oraz o ochronie innych tajemnic ustawowo chronionych. Prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu ze względu na prywatność osoby fizycznej lub tajemnicę przedsiębiorcy. Ograniczenie to nie dotyczy informacji o osobach pełniących funkcje publiczne, mających związek z pełnieniem tych funkcji, w tym o warunkach powierzenia i wykonywania funkcji, oraz przypadku, gdy osoba fizyczna lub przedsiębiorca rezygnują z przysługującego im prawa.

Udostępnieniu podlega informacja publiczna, w szczególności o:

1. polityce wewnętrznej i zagranicznej, w tym o:
 - a) zamierzeniach działań władzy ustawodawczej oraz wykonawczej,
 - b) projektowaniu aktów normatywnych,
 - c) programach w zakresie realizacji zadań publicznych, sposobie ich realizacji, wykonywaniu i skutkach realizacji tych zadań;
2. podmiotach, o których mowa niżej, w tym o:
 - a) statusie prawnym lub formie prawnej,
 - b) organizacji,
 - c) przedmiocie działalności i kompetencjach,
 - d) organach i osobach sprawujących w nich funkcje i ich kompetencjach,
 - e) strukturze własnościowej podmiotów,
 - f) majątku, którym dysponują;

3. zasadach funkcjonowania podmiotów, w tym o:

- a) trybie działania władz publicznych i ich jednostek organizacyjnych,
- b) trybie działania państwowych osób prawnych i osób prawnych samorządu terytorialnego w zakresie wykonywania zadań publicznych i ich działalności w ramach gospodarki budżetowej i pozabudżetowej,
- c) sposobach stanowienia aktów publicznoprawnych,
- d) sposobach przyjmowania i załatwiania spraw,
- e) stanie przyjmowanych spraw, kolejności ich załatwiania lub rozstrzygania,
- f) prowadzonych rejestrach, ewidencjach i archiwach oraz o sposobach i zasadach udostępniania danych w nich zawartych,
- g) naborze kandydatów do zatrudnienia na wolne stanowiska w zakresie określonym w przepisach odrębnych,
- h) konkursie na wyższe stanowisko w służbie cywilnej w zakresie określonym w przepisach odrębnych;

4. danych publicznych, w tym:

- a) treści i postaci dokumentów urzędowych, w szczególności:
 - treści aktów administracyjnych i innych rozstrzygnięć,
 - dokumentacji przebiegu i efektów kontroli oraz wystąpienia, stanowiska, wnioski i opinie podmiotów ją przeprowadzających,
- b) stanowisku w sprawach publicznych zajętym przez organy władzy publicznej i przez funkcjonariuszy publicznych w rozumieniu przepisów kodeksu karnego,
- c) treści innych wystąpień i ocen dokonywanych przez organy władzy publicznej,
- d) informacji o stanie państwa, samorządów i ich jednostek organizacyjnych;

5. majątku publicznym, w tym o:

- a) majątku Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych,
- b) innych prawach majątkowych przysługujących państwu i jego długach,
- c) majątku jednostek samorządu terytorialnego oraz samorządów zawodowych i gospodarczych oraz majątku osób prawnych samorządu terytorialnego, a także kas chorych,
- d) majątku podmiotów, które wykonują zadania publiczne lub dysponują majątkiem publicznym pochodzącym z zadysponowania majątkiem oraz pożytkach z tego majątku i jego obciążeniach,
- e) dochodach i stratach spółek handlowych, w których podmioty, o których mowa w lit. a-c, mają pozycję dominującą w rozumieniu przepisów kodeksu spółek handlowych, oraz dysponowaniu tymi dochodami i sposobie pokrywania strat,
- f) długu publicznym,
- g) pomocy publicznej,
- h) ciężarach publicznych.

Zobowiązane do udzielenia informacji publicznej są:

- organy władzy publicznej,
- organy samorządów gospodarczych i zawodowych,
- podmioty reprezentujące zgodnie z odrębnymi przepisami Skarb Państwa,
- podmioty reprezentujące państwowe osoby prawne albo osoby prawne samorządu terytorialnego oraz podmioty reprezentujące inne państwowe jednostki organizacyjne albo jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego,
- podmioty reprezentujące inne osoby lub jednostki organizacyjne, które wykonują zadania publiczne lub dysponują majątkiem publicznym, oraz osoby prawne, w których Skarb Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub samorządu gospodarczego albo zawodowego mają pozycję dominującą w rozumieniu przepisów o ochronie konkurencji i konsumentów,
- organizacje związkowe i pracodawców,
- partie polityczne.

Wszystkie powyższe podmioty są obowiązane do udzielenia informacji, jeśli tylko ją posiadają.

Ustawa wprowadza kilka sposobów uzyskania informacji publicznej. Pierwszy podstawowy to obowiązek organów i instytucji, o których wyżej, posiadania Biuletynu Informacji Publicznej, czyli strony internetowej (tzw. publikatora teleinformatycznego), na której zamieszczane informacje muszą zostać opatrzone tzw. metadanymi, które informują, przez kogo i kiedy informacja została wytworzona i umieszczona. Dzięki metadansom dowiedzieć się można także o wszelkich modyfikacjach danego dokumentu w BIP. Strona musi zawierać instrukcję korzystania i wyszukiwarkę. Informacje muszą być prezentowane wprost z dokumentów, nie mogą zawierać ich interpretacji i opinii. Informacji umieszczonej w BIP nie trzeba udostępniać na wniosek. Jeśli jednak nie jesteśmy w stanie znaleźć informacji na BIP, można o nią zawnieioskować. Wtedy podmiot może odesłać wnioskodawcę do BIP, jednak musi podać dokładny link lub ścieżkę dotarcia do wnioskowanej informacji.

Kolejnym trybem uzyskania informacji publicznej jest złożenie wniosku o nią. Od osoby wykonującej prawo do informacji publicznej nie wolno żądać wykazania interesu prawnego lub faktycznego. Nie trzeba więc ani tłumaczyć, kim się jest, ani w jakim celu chcemy pozyskać daną informację. Także sposób złożenia wniosku jest dowolny, w tym ustny. Najważniejsze to powołanie się na to, iż żąda się informacji publicznej, jaką informację chce się uzyskać oraz w jakiej formie chce się ją uzyskać (np. e-mailem, do wglądu). Informacja publiczna, która może być niezwłocznie udostępniona (np. o tym, jak wypełnić wniosek o rejestrację samochodu), musi być udostępniana w formie ustnej lub pisemnej bez pisemnego wniosku.

Innym trybem udostępnienia informacji publicznej jest wyłożenie lub wywieszenie jej w miejscach ogólnie dostępnych lub też zainstalowanie urządzeń umożliwiających zapoznanie się z tą

informacją. Ten sposób udostępnienia nie zastępuje jednak wprowadzania informacji w BIP czy udostępniania na wniosek.

Formą udostępnienia informacji publicznej jest także prawo wstępu na posiedzenia organów podmiotów zobowiązanych. Posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów są jawne i dostępne.

We wszystkich przypadkach dostęp do informacji publicznej jest bezpłatny.

Wniosek o udostępnienie informacji publicznej

Wniosek o informację publiczną, jak było już podniesione wyżej, nie musi mieć szczególnej formy. Oczywiście dla celów dowodowych najlepszy jest wniosek pisemny. Instytucja, do której składa się wniosek, nie może wymagać dodatkowych informacji o wnioskodawcy niż niezbędne do wykonania żądania (np. przy wniosku o wysłanie na adres e-mail skanu dokumentów nie można oczekiwać od wnioskodawcy adresu zameldowania). Podmiot zobowiązany nie może też posiadać wzoru formularza o pozyskanie informacji publicznej i wymagać jego wypełnienia, uzależniając od tego jej udostępnienie. Podmiot udostępniający informację publiczną jest obowiązany zapewnić możliwość kopiowania informacji publicznej albo jej wydrukowania lub przesłania informacji publicznej albo przeniesienia jej na odpowiedni, powszechnie stosowany nośnik informacji (np. płytę CD).

Informacja powinna być udzielona niezwłocznie, najpóźniej w terminie 14 dni od złożenia wniosku. Jeżeli informacja publiczna nie może być udostępniona w terminie, podmiot obowiązany do jej udostępnienia powiadamia w tym terminie o powodach opóźnienia oraz o terminie, w jakim udostępni informację, nie dłuższym jednak niż 2 miesiące od dnia złożenia wniosku.

Udostępnianie informacji publicznej na wniosek następuje w sposób i w formie zgodnych z wnioskiem, chyba że środki techniczne, którymi dysponuje podmiot obowiązany do udostępnienia, nie umożliwiają mu tego. Jeżeli informacja publiczna nie może być udostępniona w sposób lub w formie określonych we wniosku, podmiot obowiązany do udostępnienia powiadamia pisemnie wnioskodawcę o przyczynach braku możliwości i wskazuje, w jaki sposób lub w jakiej formie informacja może być udostępniona niezwłocznie. Jeżeli w terminie 14 dni od powiadomienia wnioskodawca nie złoży wniosku o udostępnienie informacji w sposób lub w formie wskazanych w powiadomieniu, postępowanie o udostępnienie informacji się umarza.

Odmowa udostępnienia informacji publicznej oraz umorzenie postępowania o udostępnienie informacji przez organ władzy publicznej następują w drodze decyzji. Do decyzji stosuje się przepisy kodeksu postępowania administracyjnego, z tym że odwołanie od decyzji rozpoznaje

się w terminie 14 dni, a uzasadnienie decyzji o odmowie udostępnienia informacji zawiera także imiona, nazwiska i funkcje osób, które zajęły stanowisko w toku postępowania o udostępnienie informacji, oraz oznaczenie podmiotów, ze względu na których dobra wydano decyzję o odmowie udostępnienia informacji. Zasady te stosuje się także, gdy zobowiązanym nie jest podmiot administracji publicznej.

W procedurze udzielenia informacji publicznej możemy mieć do czynienia z bezczynnością podmiotu, gdy podmiot zobowiązany nie reaguje na wniosek mimo upływu terminu. Bezczynnością jest także udzielenie informacji niepełnej, stosowanie niewłaściwej formy załatwienia wniosku oraz odmowa udzielenia informacji publicznej bez podania jakiegokolwiek przyczyny czy podstawy prawnej. W razie bezczynności podmiotu, do którego złożony został wniosek o udostępnienie informacji publicznej, mamy prawo od razu złożyć skargę na bezczynność do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego. Do skarg rozpatrywanych w postępowaniach o udostępnienie informacji publicznej stosuje się przepisy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, z tym że przekazanie akt i odpowiedzi na skargę następuje w terminie 15 dni od dnia otrzymania skargi oraz skargę rozpatruje się w terminie 30 dni od dnia otrzymania akt wraz z odpowiedzią na skargę.

Kto wbrew ciążącemu na nim obowiązкови nie udostępnia informacji publicznej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Wnioski o informację publiczną złożone przez Koalicję na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej

Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej na początku 2015 roku w trakcie realizacji projektu „Dobre działanie to w sedno wnikanie” realizowanego w ramach programu Obywatele dla Demokracji finansowanego z funduszy EOG wystąpiła do wszystkich 380 powiatów w Polsce o udzielenie informacji o realizacji Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w zakresie rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej. Aby ułatwić i usystematyzować odpowiedzi, tak by były one możliwe do porównania, wprowadzono dwie części wniosku. Pierwsza to formularz dostępny do wypełnienia także na stronie internetowej Koalicji zawierający pytania zamknięte, często dotyczące danych liczbowych. Druga części wniosku – ankieta – była nieobowiązkowa i zawierała pytania otwarte o informacje niebędące wprost informacją publiczną w rozumieniu ustawy, ale ich wypełnienie ułatwiało interpretację odpowiedzi z pierwszej części żądania. Wniosek zawierał także żądanie przestania aktualnego 3-letniego powiatowego planu rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej.

Adresatami wniosku byli starostowie lub ich odpowiednicy zobowiązani Ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do organizacji pieczy zastępczej na terenie powiatu.

Niemniej jednak wszelkie informacje o rodzinnej pieczy zastępczej posiadają jednostki organizacyjne powiatu lub podmioty, którym powiat zlecił realizację zadania bycia Organizatorem Rodzinnej Pieczy Zastępczej. Konieczność przekazania wniosku do jednostek organizacyjnych powiatów odpowiedzialnych za pieczę zastępczą (w znaczącej większości są to Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie) powoduje wydłużenie procedowania. To sprawiło, że znaczna część odpowiedzi przyszła z opóźnieniem, z części powiatów odpowiedzi nie udzielono (do wnioskodawcy odesłano 215 odpowiedzi na wniosek, 197 odpowiedzi na towarzyszącą wnioskowi ankietę z pytaniami otwartymi i 57 planów rozwoju). W związku z ograniczeniami czasowymi i finansowymi projektu Koalicja nie zdecydowała się na drogę sądową pozyskania informacji publicznej od powiatów, które nie wykonały obowiązku jej udzielenia.

Wystąpiono również z wnioskiem o dostęp do informacji publicznej ze sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonania przez powiat zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

Dzięki wiedzy uzyskanej w ramach opisanej wyżej procedury Koalicja posiada bazę danych z zakresu rodzicielstwa zastępczego, w tym o typach rodzin zastępczych, świadczeniach, jakie uzyskują dzieci w rodzinach zastępczych i same rodziny, a dzięki temu między innymi o tendencjach rozwojowych w zakresie pieczy rodzinnej w poszczególnych powiatach. Na podstawie odpowiedzi uzyskanych na wniosek, uzupełnionych o dane jakościowe, Koalicja we współpracy ze Związkiem Powiatów Polskich i Ogólnopolskim Stowarzyszeniem Powiatowych i Miejskich Ośrodków Pomocy Rodzinie wybrała i wyróżniła na III Kongresie Rodzicielstwa Zastępczego 9 Organizatorów Rodzinnej Pieczy Zastępczej i starostów powiatów wyróżniających się szczególną troską o rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej na swoim terenie. ■

Rodzinna czy instytucjonalna – jak rozwija się piecza zastępcza w Polsce?

Rozwój rodzinnej pieczy zastępczej w opinii powiatów – wnioski z badań ankietowych

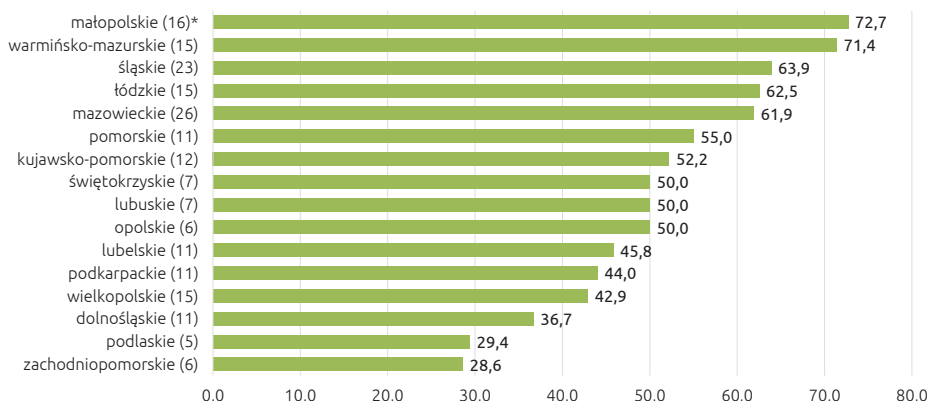
dr Izabela Rybka

Cele badania, próba badawcza, odsetek zwrotu ankiet

W ramach prowadzonych badań nad rodzinną pieczą zastępczą Koalicja rozesłała do wszystkich 380 powiatów krótką ankietę wypełnianą on-line, zawierającą kilkanaście pytań, zarówno zamkniętych, jak i otwartych. Celem badania ankietowego było poznanie opinii powiatów na temat czynników warunkujących rozwój rodzinnej pieczy zastępczej oraz współpracy z kluczowymi podmiotami, takimi jak ośrodki pomocy społecznej i sądy rodzinne oraz organizacje pozarządowe. Ankieta została dołączona do wniosku o udzielenie informacji o wybranych zagadnieniach z zakresu pieczy zastępczej, w którym Koalicja powoływała się na przysługujące jej prawo do informacji publicznej (Ustawa z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej, Dz. U. nr 112, poz. 1198, z późn. zm.).

Mimo ustawowego zobowiązania instytucji publicznych do udzielania informacji na temat prowadzonych działań i realizowanych zadań aż 43,4% powiatów nie odpowiedziało na wniosek o udostępnienie informacji publicznej wystosowany przez organizację pozarządową prowadzącą działalność statutową na rzecz rozwoju rodzicielstwa zastępczego w Polsce. Natomiast powiaty, które odpowiedziały na wniosek, z reguły wypełniły również ankietę (194 powiaty, tj. 51,1%), choć 21 powiatów (5,5%) odpowiedziało tylko na wniosek, zaś 3 powiaty (0,8%) – tylko na ankietę. W sumie w badaniu ankietowym wzięło udział 197 powiatów (51,8%). Należy podkreślić, że próba badawcza nie jest reprezentatywna, a zatem wyniki badania mają charakter orientacyjny i nie można ich uogólniać na całą populację 380 powiatów.

Wykres 2. Odsetek powiatów, które odpowiedziały na ankietę, wg województw

* przy nazwie każdego województwa została podana w nawiasie liczba powiatów, które przestały wypełniać ankietę

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Odsetek powiatów, które odeślały wypełnioną ankietę, jest bardzo zróżnicowany w poszczególnych województwach i waha się od 28,6% w zachodniopomorskim do 72,7% w małopolskim (vide: wykres nr 2). Największy odsetek zwrotu ankiet mają województwa położone w środkowym pasie Polski, natomiast najmniejszy – na zachodnich obrzeżach kraju (z wyjątkiem lubuskiego) i na ścianie wschodniej. Częściej odpowiadały na ankietę powiaty grodzkie – 40 miast na prawach powiatu (60,6%) niż ziemskie – 157 powiatów ziemskich (50%).

Czynniki warunkujące rozwój rodzinnej pieczy zastępczej

Jedno z podstawowych pytań badawczych dotyczyło czynników, które zdaniem powiatów – pozytywnie lub negatywnie – wpływają na rozwój rodzinnej pieczy zastępczej. Zagadnienie to było przedmiotem dwóch kolejnych pytań ankietowych, w których osoby badane miały wybrać z podanej kafeterii maksymalnie 3 odpowiedzi.

Wśród czynników sprzyjających rozwojowi rodzinnej pieczy zastępczej (vide: wykres nr 3) respondenci najczęściej wskazywali współpracę koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej z rodzinami zastępczymi (67%), doceniając zarazem czynnik, jakim jest stabilność kadry koordynatorów (38,1%). Inne zdanie odnośnie do współpracy z koordynatorami mają rodzice zastępczy, którzy wypowiadali się w wywiadach grupowych. Ich zdaniem koordynatorzy nie wypełniają podstawowego zadania, jakie przypisano im w systemie rodzinnej pieczy zastępczej, tj. „udzielanie pomocy rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej” (Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, art. 77, ust. 3 pkt 1). Zdaniem rodziców zastępczych dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że tę rolę zawodową z reguły podejmują osoby zbyt młode wiekiem i stażem pracy, które nie posiadają ani wystarczającej wiedzy i umiejętności, ani odpowiedniego doświadczenia życiowego i zawodowego. Jednocześnie rotacja koordynatorów jest tak duża, że uniemożliwia im budowanie relacji z rodzinami zastępczymi, które mają wspierać, oraz stopniowe nabywanie niezbędnych kompetencji i doświadczeń. Z perspektywy rodziców zastępczych zapewnienie stabilnej kadry koordynatorów jest stanem pożądanym, a nie faktycznym, jest wyzwaniem, z którym Organizatorzy Rodzinnej Pieczy Zastępczej w ogóle sobie nie radzą.

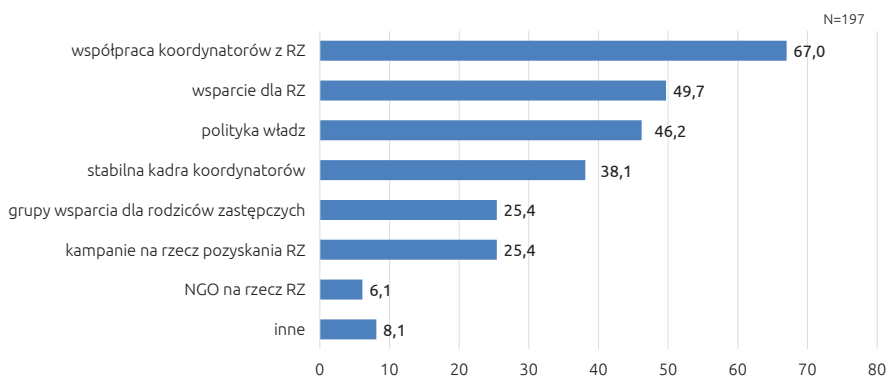
Połowa powiatów (49,7%) uważa, że zasadniczy wpływ na rozwój rodzicielstwa zastępczego mają różne formy wsparcia, począwszy od świadczeń finansowych (np. wyższych niż przewidziane w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej jako minimalne wynagrodzenie dla zawodowych rodziców zastępczych lub osób prowadzących rodzinne domy dziecka) po świadczenia niematerialne, takie jak np. urlopy, osoba do pomocy w sprawowaniu opieki nad dziećmi i przy pracach gospodarskich, rodziny pomocowe, wolontariusze. Biorąc pod uwagę głos rodziców zastępczych, którzy podczas wywiadów grupowych podkreślali, jak bardzo potrzebują systematycznego wsparcia ze strony Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej

(w szczególności usług specjalistycznych), należy stwierdzić, że powiaty nie doceniają znaczenia, jakie dla rodziców zastępczych mają różne świadczenia ułatwiające lub wręcz umożliwiające im sprawowanie pieczy.

Prawie połowa powiatów (46%) jest zdania, że jednym z najważniejszych czynników przyczyniającym się do rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej jest polityka władz powiatowych, radnych i starosty. Zważywszy jednak na to, że decyzje podejmowane przez władze powiatu wyznaczają ramy działania Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej, można byłoby spodziewać się wyższego odsetka wskazań. Wszak uchwały podejmowane przez radę lub zarząd powiatu czy zarządzenia starosty determinują możliwości działania Organizatora, np. wyznaczają wielkość nakładów na pieczę zastępczą (np. środki na zatrudnienie koordynatorów) i liczbę rodzin niezawodowych, które mogą zostać przekształcone w zawodowe; kształtują ofertę świadczeń udzielanych rodzicom zastępczym i przyjętym przez nich dzieciom (np. rodzaje świadczeń fakultatywnych, zasady ich udzielania) etc.

Dodatkowo respondenci sami zgłosili wiele innych czynników sprzyjających rozwojowi rodzinnej pieczy zastępczej (kategoria „inne”) – najczęściej wymienianym była współpraca ORPZ z innymi instytucjami działającymi na rzecz rodzin zastępczych, w szczególności z sądem rodzinnym i ośrodkami pomocy społecznej (notabene te zagadnienia były przedmiotem kolejnych pytań ankietowych). Porównując rozkład udzielonych odpowiedzi, można przypuszczać, że respondenci postrzegają rozwój rodzinnej pieczy zastępczej przede wszystkim przez pryzmat działań, które leżą po stronie obowiązków Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej, tj. zatrudnianie i monitorowanie pracy koordynatorów. Natomiast działaniom władz powiatowych, które są głównym podmiotem lokalnej polityki, przypisują mniejsze znaczenie.

Wykres 3. Czynniki sprzyjające rozwojowi rodzinnej pieczy zastępczej (maks. 3 odpowiedzi)

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Z analizy odpowiedzi na pytanie o czynniki utrudniające rozwój pieczy zastępczej wynika, że najbardziej istotnym są nieskuteczne kampanie pozyskiwania rodziców zastępczych wskazane przez 43,1% powiatów (vide: wykres nr 4). Warto zauważyć, że dokładnie taki sam odsetek powiatów (43,2%) wymienił kampanie społeczne jako jedną z głównych inicjatyw, jakie podejmują na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej (vide: wykres nr 11). Z drugiej strony na uwagę zasługuje bardzo niski odsetek wskazań na słabą współpracę koordynatorów z rodzinami zastępczymi – tylko 3,6%. O ile powiaty mają świadomość, że kampanie promujące rodzicielstwo zastępcze nie przynoszą oczekiwanych rezultatów, o tyle – należy to powtórzyć – w kwestii współpracy koordynatorów z rodzinami zastępczymi ich opinie są rozbieżne z wypowiedziami rodziców zastępczych biorących udział w wywiadach grupowych.

Co trzeci powiat (29,9%) zdaje sobie sprawę z tego, że poważnym ograniczeniem w rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej jest brak rodzin pomocowych. Potwierdzają to relacje rodziców zastępczych, którzy nie mogą liczyć na rodziny pomocowe ani w codziennym funkcjonowaniu, ani na okoliczność skorzystania z urlopu przysługującego zawodowym rodzicom zastępczym, z którego w rezultacie często rezygnują.

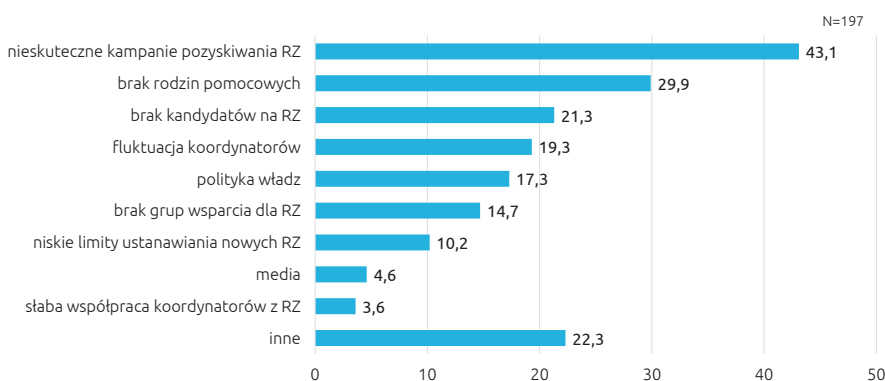
Z kolei co piąty powiat (21,3%) uważa, że rodzinne formy pieczy zastępczej nie rozwijają się z powodu braku kandydatów na rodziców zastępczych. Ta odpowiedź nie została podana w kafeterii możliwych odpowiedzi, ponieważ chcieliśmy dowiedzieć się od powiatów, dlaczego ich zdaniem nie ma kandydatów do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej. Natomiast była tak często podawana przez powiaty w kategorii „inne czynniki utrudniające rozwój RPZ”, że utworzyliśmy z niej osobną kategorię. Poza tym w kategorii „inne czynniki utrudniające rozwój RPZ” na tyle często były wymieniane media, które zdaniem powiatów pokazują wyłącznie negatywny obraz rodzicielstwa zastępczego, że wyodrębniłyśmy również ten czynnik.

W kategorii „inne czynniki utrudniające rozwój RPZ” powiaty najczęściej jako przeszkodę w rozwoju RPZ wymieniały brak środków finansowych, np. trudna sytuacja finansowa powiatu, niska wysokość świadczeń dla rodzin zastępczych. Na uwagę zasługują również kolejne, rzadziej wymieniane, ale istotne i warte rozważenia okoliczności, takie jak:

- brak wsparcia dla rodzin zastępczych (tak dla rodziców zastępczych, jak i powierzonych im dzieci) – zarówno specjalistycznego (np. niewystarczająca oferta wyspecjalizowanych usług psychokorekcyjnych i rehabilitacyjnych dla dzieci po ciężkich traumach, długie terminy oczekiwania do lekarzy specjalistów; bardzo ograniczony dostęp do specjalistycznej pomocy terapeutycznej), jak i w codziennych obowiązkach (np. odrabianie lekcji), za mała liczba szkoleń dla rodziców zastępczych

- kontakty z rodzicami biologicznymi: rodziny zastępcze doświadczają dużych trudności w kontaktach z rodzicami biologicznymi, obawiają się tych kontaktów; zdarza się nawet, że kandydaci na rodzinę zastępczą wycofują się z procesu kwalifikacji z chwilą uzyskania informacji o obowiązku zapewnienia dzieciom umieszczonym w pieczy kontaktów z ich rodzicami biologicznymi
- niechęć do rodzin zastępczych w otoczeniu lokalnym, np. negatywne postrzeganie rodzicielstwa zastępczego przez społeczność lokalną, niedobre nastawienie pracowników instytucjonalnej pieczy zastępczej do rodzin zastępczych
- niedostateczne zaangażowanie rodzin zastępczych w działania na rzecz rozwoju RPZ, np. mała aktywność rodzin zastępczych, brak samoorganizacji rodziców zastępczych, która prowadziłaby do założenia organizacji pozarządowej o charakterze samopomocowym, skupiającej i wspierającej rodziców zastępczych
- niekorzystne warunki zatrudniania rodzin zastępczych, w szczególności brak umów o pracę dla rodzin zawodowych, niski status zawodowy
- skomplikowane i niespójne regulacje prawne, zmiany przepisów prawa, niejednoznaczne interpretacje przepisów dot. Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

Wykres 4. Czynniki utrudniające rozwój rodzinnej pieczy zastępczej (maks. 3 odpowiedzi)

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

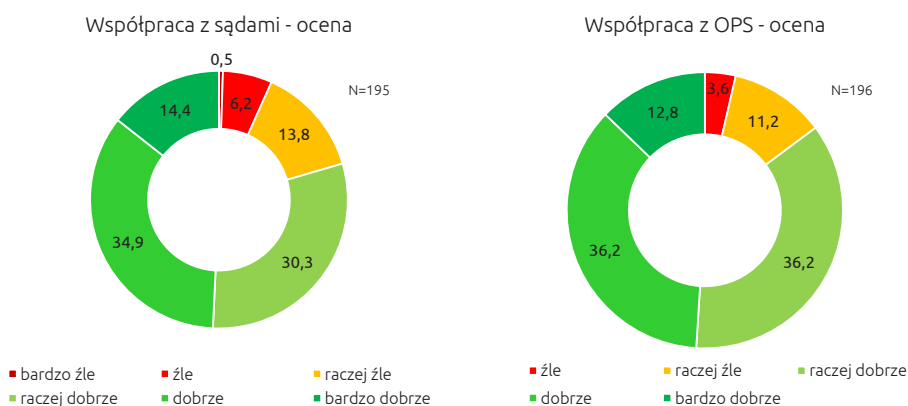
Należy zwrócić uwagę na kolejną okoliczność warunkującą rozwój rodzicielstwa zastępczego – tj. niskie limity ustanawiania nowych zawodowych rodzin zastępczych – która została wskazana zaledwie przez co dziesiąty powiat (10,2%), mimo że administracyjne ograniczenia liczby rodzin przekształcanych z niezawodowych w zawodowe uniemożliwiają doświadczonym i sprawdzają-

cym się w tej roli rodzicom zastępczym przyjmowanie większej liczby dzieci i profesjonalizację. Z analizy 3-letnich powiatowych programów rozwoju pieczy zastępczej uchwalanych przez rady powiatu wynika bowiem, że z reguły planowane jest przekształcenie tylko jednej rodziny zastępczej niezawodowej w zawodową rocznie.

Współpraca Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej / Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie z sądem rodzinnym i z ośrodkami pomocy społecznej

Pieczka zastępcza organizowana przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, w szczególności formy rodzinne pozostające w gestii Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej, są elementem systemu pomocy dziecku i rodzinie, którego funkcjonowanie zależy od jakości współpracy z różnymi podmiotami, w szczególności z jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej i organami wymiaru sprawiedliwości. W związku z tym powiaty zostały poproszone o dokonanie oceny swojej współpracy z sądami rodzinnymi oraz z ośrodkami pomocy społecznej. Z analizy udzielonych odpowiedzi wynika, że powiaty bardzo podobnie oceniają obydwie wyżej wymienione instytucje (vide: wykres nr 5), w szczególności połowa powiatów (49%) ocenia ją jako dobrą i bardzo dobrą zarówno współpracę z sądem, jak i z OPS. Nieco gorzej oceniane są sądy – co piąty powiat (20,5%) jest zdania, że współpraca z nimi układa się źle, podczas gdy negatywnie o współpracy z ośrodkami pomocy społecznej wyraża się 14,8% powiatów.

Wykres 5. Ocena współpracy z sądami i OPS

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Rekomendacje powiatów na rzecz poprawy współpracy z sądami

Powiaty zostały poproszone o wymienienie tych aspektów współpracy z sądami, które warto poprawić. Większość powiatów (67%) przedstawiła swoje propozycje, często nie jedną. Co drugi powiat (49,2%) napisał o konieczności usprawnienia przepływu informacji, była to najczęściej zgłaszana trudność we współpracy (vide: wykres nr 6).

Co trzeci powiat (34,8%) narzekał na opieszałość sądu, w szczególności na „zbyt długie oczekiwanie na decyzję sądu rodzinnego dotyczącą uregulowania sytuacji prawnej dziecka”. Wiele powiatów podziela pogląd, że „palącym problemem jest przewlekłość postępowań sądowych, które trwają miesiącami bez perspektywy uregulowania sytuacji dziecka”. Przede wszystkim jest to krzywdzące dla dzieci, a ponadto powoduje, że rozwiązania ustawowe są stosowane niezgodnie z ich funkcją, np. „zbyt długo trwające postępowanie sądowe” prowadzi do tego, że „dzieci umieszczone w pieczy zastępczej w trybie zabezpieczenia lub interwencji przebywają ponad 2 lata”. W związku z tym respondenci postulują „skrócenie terminu oczekiwania na rozprawę sądową”, „szybsze wyznaczanie terminów w sprawie pozbawienia władzy rodzicielskiej”, „szybsze wyznaczanie terminów rozpraw w postępowaniach dotyczących dzieci”, „szybsze rozpatrywanie wniosków o wgląd w sytuację rodziny oraz uregulowanie sytuacji prawnej małoletnich dzieci przebywających w pieczy zastępczej”, „skrócenie terminów regulowania spraw dzieci umieszczonych w zawodowych rodzinach zastępczych”, „krótsze terminy rozpraw, szczególnie dotyczących dzieci przebywających w pogotowiach rodzinnych i placówkach interwencyjnych”, etc.

Jednocześnie co dziesiąty powiat (11,4%) zwracał uwagę na potrzebę poprawy przepływu informacji o podjętych już przez sąd postanowieniach, a w szczególności przekazywania dokumentacji. Sugestie powiatów dotyczą nie tylko kwestii, jaką jest „terminowość przekazywania orzeczeń sądu”; chodzi również o kompletność dokumentów, „przekazywanie przez sąd całości dokumentacji dotyczącej sytuacji prawnej dzieci umieszczonych w pieczy”. Apelowi o „terminowe dostarczanie dokumentów – wyroków i postanowień sądu” – towarzyszy konkretna propozycja innego powiatu, jaką jest „wypracowanie procedur udostępniania dokumentów”.

Wśród powiatów pojawiły się również głosy (6,8%), że sądy, mimo iż same działają opieszale, to Organizatorowi Rodzinnej Pieczy Zastępczej wyznaczają zbyt krótki czas na przygotowanie stosownych opinii, np. „termin 7 lub 14 dni na wydanie opinii dotyczącej kandydata na rodzinną zastępczą nie jest wystarczający i nie pozwala dokonać właściwej oceny”. Powiaty proponują „wyznaczanie co najmniej 3-tygodniowych okresów na przeprowadzenie kwalifikacji kandydatów na rodzinę zastępczą”, „informowanie organizatora z miesięcznym wyprzedzeniem o konieczności wydania opinii odnośnie do kandydatów na rodziców zastępczych” etc. Jednak w kwestii opiniowania spraw rozpatrywanych przez sąd ważniejszym problemem jest ignoro-

wanie przez sędziów zdania pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej prowadzących pracę socjalną z rodziną, zwłaszcza koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.

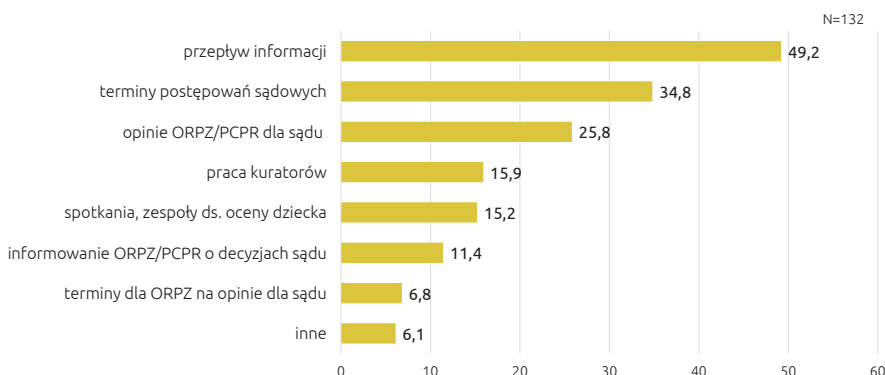
Stosunek sądu do opinii pracowników powiatowego centrum pomocy rodzinie lub Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej jest kolejnym obszarem, który zdaniem co czwartego powiatu (25,8%) wymaga poprawy. Powtarzają się niepokojące wypowiedzi, które sprowadzają się do twierdzenia, że „sądy rodzinne często pomijają opinię Organizatorów w kwestii ustanawiania form pieczy zastępczej”. Zasadne jest zatem podjęcie działań, które mają wpływ na „podniesienie świadomości pracowników sądu dotyczącej wartości informacji przekazywanych przez PCPR”. Zdaniem respondentów „częściej powinny być brane pod uwagę opinie wystawiane przez ORPZ”, a zwłaszcza jest konieczne „przy ustanawianiu nowych rodzin zastępczych uwzględnianie opinii koordynatora” oraz „konsultowanie z PCPR zasadności urlopowania dzieci do rodzin biologicznych”. Powiaty sygnalizują również, że niezbędna jest „ściślejsza współpraca podczas interwencyjnego umieszczania dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej” oraz „konsultacje sądu z PCPR w przypadku interwencyjnego umieszczania dzieci w pieczy zastępczej”.

Z wypowiedzi respondentów wynika, że niektóre sądy zadowolają się informacjami przekazywanymi przez kuratorów sądowych („głównie na ich opinii bazują sędziowie”). Część powiatów wyraziła sugestię, że „sąd, podejmując decyzje, powinien prosić o opinię instytucji działających w obszarze rodziny, a nie jedynie kuratorów, często jednorazowo wchodzących w rodzinę”, postuluje, „aby sąd uwzględniał nasze uwagi o funkcjonowaniu rodzin zastępczych (...), aby sąd w podejmowaniu ostatecznych decyzji nie kierował się wyłącznie opinią kuratora”. Współpraca służb socjalnych z kuratorami jest następnym wyzwaniem zgłoszonym przez 16% powiatów. Respondenci przyznają, że „warto by poprawić współpracę z kuratorami, ale często jest to ponad nasze możliwości”. Pojawiają się też propozycje podziału zadań pomiędzy różne instytucje i uregulowania konkretnych obszarów współpracy, np. „obowiązkowy udział kuratora przy odbiorze dziecka z rodziny”, „porozumienia dotyczące udziału kuratora w odbiorze fizycznym dziecka z domu rodzinnego”, „szczegółowy podział obowiązków w przypadku odbierania dzieci i czynności, które wykonuje kurator z ramienia sądu, obowiązki pracownika PCPR, obowiązki pracownika OPS”.

Powtarzającej się w wypowiedziach powiatów opinii, że „kuratorzy rzadko współpracują z koordynatorami”, towarzyszy przekonanie, że „powinniśmy ściśle współpracować z kuratorami sądowymi, kuratorzy powinni uczestniczyć w posiedzeniach ds. oceny sytuacji dziecka.” Respondenci proponują „pogłębienie współpracy z kuratorami zawodowymi”, „okresowe raz na pół roku spotkania z sędziami i kuratorami zawodowymi, w celu nawiązywania ściślejszej współpracy i wyjaśniania różnych spraw” – po to, aby rozwijała się „lepszta współpraca kuratorów sądowych z koordynatorami rodzinnej pieczy zastępczej i asystentami rodzinnymi”. Część powiatów (15%) wprost wyraża potrzebę zacieśnienia współpracy poprzez bezpośrednie kontakty, spotkania,

wspólne szkolenia, a w szczególności udział zarówno sędziów, jak i kuratorów w zespołach ds. oceny sytuacji dziecka: „kuratorzy sądowi winni być zobowiązani do udziału w ocenach sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej”, „sąd, podejmując decyzje powinien (...) uczestniczyć w zespołach ds. oceny sytuacji dzieci w pieczy zastępczej”. Powiaty zwracają uwagę na potrzebę działań edukacyjnych: „wskazane by było szkolenie sędziów z zakresu ustawy o pieczy, pedagogiki i psychologii”, „edukacja w zakresie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wśród zawodowych kuratorów sądowych”.

Wykres 6. Poprawa współpracy z sądem rodzinnym: rekomendacje powiatów

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Rekomendacje powiatów na rzecz poprawy współpracy z ośrodkami pomocy społecznej

Ośrodki pomocy społecznej zatrudniają nie tylko pracowników socjalnych, ale – zgodnie w Ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – od 1 stycznia 2015 roku mają również obowiązek zatrudniania asystentów rodziny. Zadaniem asystentów jest wspieranie rodzin wieloproblemowych, żeby były wydolne w wypełnianiu swoich podstawowych funkcji, w szczególności, aby nie doszło do konieczności umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej, a jeśli to jednak nastąpi – żeby rodzice odzyskali gotowość do wychowywania własnych dzieci i stworzyli im możliwość powrotu do domu. Pracownicy socjalni, a w szczególności asystenci rodziny, wspólnie ze służbami socjalnymi realizującymi zadania powiatu z zakresu pieczy zastępczej, powinni tworzyć spójny system wsparcia dla dzieci i rodzin, zarówno biologicznych, jak i zastępczych.

Uwagi i propozycje dotyczące poprawy współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, w szczególności z asystentami rodziny, sformułowało 63% powiatów biorących udział w badaniu (nieco niższy odsetek niż wypowiedzi w sprawie współpracy z sądami). Z relacji 40% powiatów biorących udział

w badaniu ankietowym wynika, że podstawowym problemem we współpracy z ośrodkami pomocy społecznej jest „brak asystentów rodziny, z którymi mogliby współpracować koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej”, lub „brak odpowiedniej liczby asystentów rodziny w gminach” (vide: wykres 7). Okazuje się, że mimo obowiązku ustawowego nie wszystkie ośrodki pomocy społecznej zatrudniają asystentów rodzin. Bardzo wiele powiatów wyraziło pogląd, że „OPS powinny zatrudniać większą liczbę asystentów”, gdyż „bardzo niewiele rodzin posiada asystentów, stąd nie ma z kim współpracować”.

Kolejna rekomendacja sformułowana pod adresem ośrodków pomocy społecznej przez co czwarty powiat (25%) brzmi: „OPS-y powinny więcej pracy prowadzić z rodzicami biologicznymi na rzecz powrotu dzieci do domu”. Powiaty wskazują na deficyt pracy ośrodków pomocy społecznej, w szczególności asystentów rodziny, z rodzicami biologicznymi dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej. Powtarza się opinia, że „asystent rodziny nie jest przydzielany każdej rodzinie, z której dziecko zostało zabrane”. Jeden z respondentów twierdzi, że „gminy, zatrudniając asystentów, przydzielają im rodziny dysfunkcyjne, zagrożone odebraniem dzieci, a nie te rodziny, z których małoletni już zostali umieszczeni w rodzinnej bądź instytucjonalnej pieczy zastępczej”. Zapewne tego rodzaju doświadczenia skłoniły innego z respondentów do wyrażenia poglądu, że ośrodki pomocy społecznej traktują pieczę zastępczą „jako trwałe środowisko wychowawcze a nie jako formę przejściową i tymczasową”.

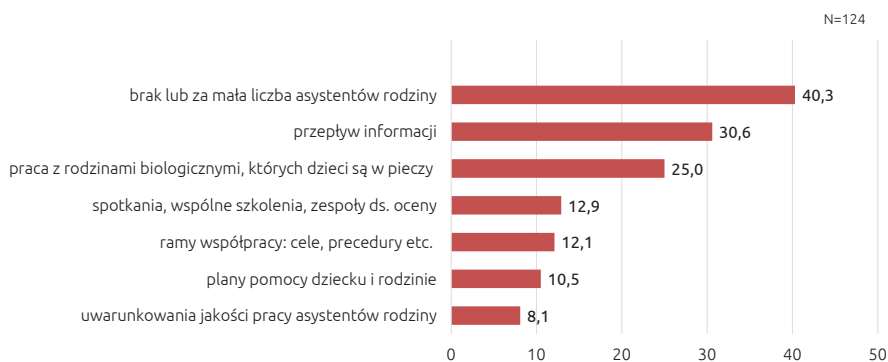
Jednocześnie powiaty zdają sobie sprawę (8,1%), że problemem jest nie tylko liczba asystentów, ale również jakość ich pracy, na którą istotny wpływ mają kompetencje oraz warunki zatrudnienia. Należy zatem wzmacniać kwalifikacje zawodowe asystentów, zwłaszcza że wielu z nich to „osoby młode, bez doświadczenia”. Jeden z respondentów wskazuje na poważne zagrożenie dla rozwoju tej nowej roli społeczno-zawodowej: „asystenci rodzin upodabniają się do pracowników socjalnych, nie uczą rodziców, tylko monitorują”. Jednak przede wszystkim powiaty zwracają uwagę na „problem fluktuacji asystentów rodziny”. Ich zdaniem poprawy wymagają warunki zatrudnienia asystentów rodziny, w szczególności należy „ustabilizować zasady pracy asystentów na umowy na czas nieokreślony, aby tak często się nie zmieniali”, zapewnić asystentom „większe poczucie stabilności pracy”. Optymalnym rozwiązaniem jest „zatrudnianie asystentów rodziny w sposób ciągły, prowadzenie systematycznej pracy z rodzinami biologicznymi przy współpracy z koordynatorami rodzinnej pieczy zastępczej”.

Przedmiotem współpracy gminnych i powiatowych służb socjalnych – wymienianym wprost przez osoby badane (10,5%) – powinno być tworzenie planu pomocy dziecku lub planu pracy z rodziną; najlepiej „wspólne z asystentem lub wskazanym pracownikiem GOPS”, ewentualnie „opracowywanie i przekazywanie PCPR-owi planów”. Powiaty stoją na stanowisku, że „ośrodki powinny tworzyć plany pomocy rodzinie również wtedy, gdy dzieci zostały umieszczone w pieczy zastępczej, w oparciu o pracę asystentów i na bieżąco współpracować z organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej na rzecz powrotu dzieci do rodziny”.

Część powiatów wyraża potrzebę bezpośredniej współpracy merytorycznej z pracownikami ośrodków pomocy społecznej (12,9%). Brakuje im „uczestnictwa pracowników socjalnych w zespołach ds. okresowej oceny sytuacji dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej”, „wspólnych szkoleń”, „wspólnych spotkań pomiędzy instytucjami”. Postulują „większe zaangażowanie pracowników socjalnych, m.in. w okresowych ocenach sytuacji dziecka organizowanych przez PCPR”.

Wśród uwag dotyczących poprawy współpracy z ośrodkami pomocy społecznej pojawiły się również głosy wskazujące na potrzebę podjęcia dodatkowych działań zorientowanych na budowanie systemu współpracy, począwszy od wyznaczenia wspólnych celów aż po opracowanie konkretnych rozwiązań i procedur postępowania przy ich realizacji. Z wypowiedzi powiatów wynika, że słabością obecnej współpracy jest brak ustaleń określających jej ramy, założenia, charakter etc. Po stronie gminnych i powiatowych służb socjalnych „nie zawsze istnieje spójność celów w pracy z dzieckiem i rodziną”. Z kolei na poziomie operacyjnym, tj. realizowania konkretnych zadań, powiaty powinny mieć wpływ m. in. „ściślejszą współpracę podczas interwencyjnego umieszczania dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej”, „obligatoryjne wydawanie opinii przez OPS w sprawie ewentualnego urlopowania dzieci z pieczy do domu rodzinnego i nadzór w tym czasie asystenta rodziny”.

Wykres 7. Poprawa współpracy z OPS i asystentami rodziny: rekomendacje powiatów

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Warto zauważyć, że w odniesieniu do współpracy z sądami powiaty w ogóle nie podnosiły kwestii tworzenia rozwiązań systemowych wymagających sformułowania wspólnych celów i zasad (co najwyżej proponowały konkretne rozwiązania), natomiast zdecydowanie częściej zgłaszały potrzebę usprawnienia przepływu informacji (połowa powiatów). Z kolei wobec ośrodków pomocy społecznej tylko co trzeci powiat sygnalizował konieczność poprawy wymiany informacji, co może oznaczać, że relacje pomiędzy instytucjami pomocy społecznej ulokowanymi na dwóch różnych szczeblach samorządu terytorialnego są bardziej nasycone bieżącymi kontaktami niż współpraca powiatowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej z wymiarem sprawie-

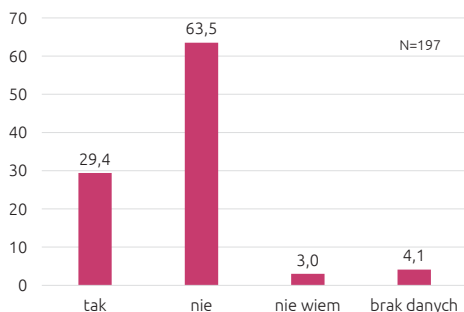
dliwości. Nie zmienia to faktu, że przepływ informacji był drugim najczęściej zgłaszanym przez powiaty aspektem współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, który wymaga poprawy.

Organizacje pozarządowe na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej

Rozwój rodzinnej pieczy zastępczej zależy nie tylko od działań instytucji publicznych ustawowo zobowiązanych do realizowania określonych zadań i ich współpracy w tym zakresie, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej czy sądy rodzinne. Istotny wpływ na upowszechnianie rodzinnych form pieczy mają również oddolne inicjatywy obywatelskie i różne formy samoorganizacji rodziców zastępczych, które tworzą dla rodzin zastępczych naturalny system pomocy wzajemnej i wsparcia, zaś dla innych członków społeczności lokalnej, osób wrażliwych społecznie – zachętę do zaangażowania się jako wolontariusze, rodziny pomocowe czy kandydaci na rodziny zastępcze. W związku z tym zapytaliśmy powiaty nie tylko o współpracę z ośrodkami pomocy społecznej i sądami, ale również o współpracę z organizacjami pozarządowymi, które w ramach swojej działalności statutowej realizują ideę rodzicielstwa zastępczego, o ile takie działają na ich terenie.

Okazało się, że tylko w niespełna co trzecim powiecie działa organizacja pozarządowa wspierająca rozwój rodzinnej pieczy zastępczej, tj. w 58 powiatach na 197 biorących udział w badaniu (vide: wykres nr 8). Ośmiu respondentów (4,1%) w ogóle nie odpowiedziało na pytanie o to, czy na terenie ich powiatu jest organizacja pozarządowa prowadząca działalność na rzecz rodzinnej opieki zastępczej (brak danych). Jednocześnie 7 spośród nich udzieliło informacji, że nie współpracuje z organizacją pozarządową, co pozwala przypuszczać, że prawdopodobnie w tych powiatach nie ma organizacji działających na rzecz rodzinnej opieki zastępczej.

Wykres 8. Czy na terenie powiatu jest zarejestrowana NGO działająca na rzecz rodzinnej opieki zastępczej?

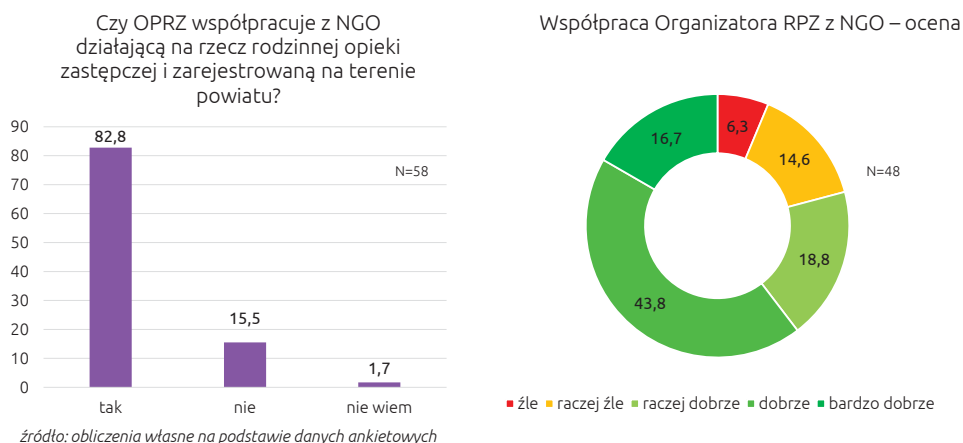

- W mniej niż co trzecim powiecie (58 na 197) działa jakaś organizacja na rzecz rodzinnej opieki zastępczej.
- 8 powiatów (4,1%) nie podało żadnych informacji (brak danych) o NGO zarejestrowanej w powiecie i działającej na rzecz rodzinnej opieki zastępczej
- spośród nich 7 podało informację, że powiat nie współpracuje z żadną NGO. Prawdopodobnie w powiatach tych nie ma NGO działających na rzecz rodzinnej opieki zastępczej

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Nie każdy Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej, którymi z reguły są powiatowe centra pomocy rodzinie, współpracuje z działającą na terenie jego powiatu organizacją pozarządową – tylko 82,8% ORPZ (vide: wykres 9). Jednocześnie co piąty Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej, który współpracuje z NGO, ocenia tę współpracę negatywnie (20,9%), co piąty raczej dobrze (18,8%), natomiast większość ORPZ (60,5%) – dobrze lub bardzo dobrze.

Wykres 9. Współpraca Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej (ORPZ) z NGO i jej ocena

Powyższe dane opisują jedynie skalę współpracy i jej ogólną ocenę. Formy współpracy PCPR/ORPZ z organizacją pozarządową wspierającą rozwój pieczy zastępczej nie były bowiem przedmiotem badania. Ta kwestia pojawiła się jedynie jako jeden z wątków w pytaniu otwartym o inicjatywy, jakie są podejmowane w powiecie na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej – wówczas 7,9% powiatów podało współpracę z organizacją pozarządową (vide: wykres nr 11). W tym kontekście na temat współpracy z organizacjami pozarządowymi wypowiedziały się tylko niewielka część powiatów spośród tych wszystkich, które współpracują z organizacją pozarządową (23%).

Z wypowiedzi respondentów wynika, że współpraca z organizacją pozarządową w zakresie wspierania rodzicielstwa zastępczego przybiera różnorodne formy i najczęściej polega na wspólnym organizowaniu:

- kampanii na rzecz rodzicielstwa zastępczego, w szczególności imprez, festynów, pikników i akcji promujących ideę rodzicielstwa zastępczego w środowisku lokalnym
- inicjatyw edukacyjno-integracyjnych dla rodzin zastępczych i przyjętych przez nie dzieci, zwłaszcza uroczystości okolicznościowych, np. mikołajki, wigilie, Dzień Dziecka etc.
- wypoczynku dla dzieci i młodzieży

- wolontariatu
- specjalistycznego poradnictwa.

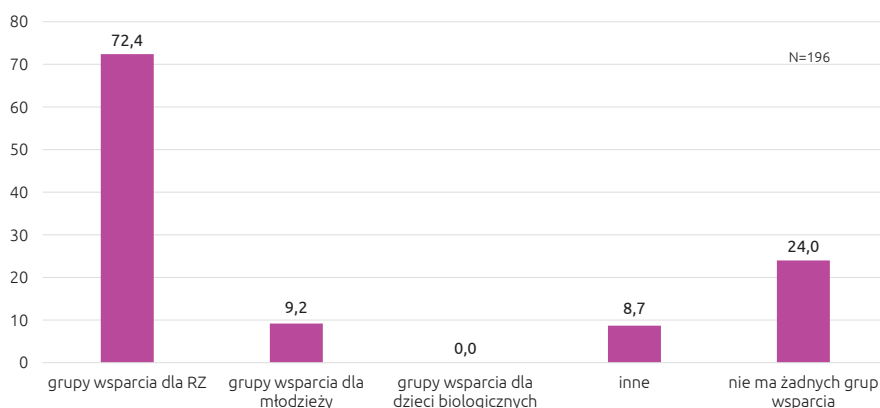
Niektóre powiaty, rozumiejąc i doceniając rolę organizacji pozarządowych, oferują im konkretne wsparcie w rozwoju instytucjonalnym, dzięki czemu organizacje wzmacniają się jako podmiot lokalnej polityki społecznej, mogą kontynuować i rozszerzać swoją działalność statutową, np. powiaty udostępniają pomieszczenia samorządowe na potrzeby stowarzyszenia, pomagają lokalnym stowarzyszeniom w pisaniu wniosków na konkursy, w ramach których mogą pozyskać dodatkowe środki finansowe na rozwój rodzinnej pieczy zastępczej, lub same ogłaszają otwarte konkursy ofert w zakresie wspierania rozwoju i promocji rodzicielstwa zastępczego, w których mogą brać udział organizacje pozarządowe.

Na wyróżnienie zasługują działania zmierzające do tego, aby współpraca miała solidne fundamenty w postaci wspólnie wypracowanych, wieloletnich planów rozwijania rodzinnej pieczy zastępczej. Są to działania, które wykraczają poza realizowanie bieżących zadań i wymagają otwarcia na współpracę instytucji publicznych działających w różnych obszarach polityki społecznej oraz na dialog obywatelski. Przykładem wartym naśladowania jest utworzenie w jednym z powiatów grupy roboczej skupiającej przedstawicieli różnych instytucji z terenu powiatu, której zadaniem jest m.in. opracowanie strategii działań adresowanych do rodzin zastępczych oraz wspólne promowanie idei rodzicielstwa zastępczego. Z kolei w innym powiecie (grodzkim), w którym Organizatorem Rodzinnej Pieczy Zastępczej jest organizacja pozarządowa, powstało międzysektorowe partnerstwo, którego członkowie będą razem „podejmować działania na rzecz zminimalizowania instytucjonalnej pieczy zastępczej, poprzez efektywne wspieranie rodziny biologicznej w wypełnianiu jej funkcji”.

Doceniając znaczenie długofalowej współpracy powiatowych instytucji samorządowych z rodzinami zastępczymi (niekoniecznie skupionymi w organizacjach pozarządowych), zapytaliśmy powiaty, czy funkcjonuje u nich kolegalne ciało konsultacyjne, które pełni funkcje doradcze dla starosty w zakresie rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej. Okazało się, że tylko w 2 powiatach powstał taki podmiot (1% powiatów biorących udział w badaniu). W jednym z nich jest to Rada Rodziców Zastępczych, w skład której wchodzi po jednej osobie reprezentującej każdy typ rodzin zastępczych, w drugim zaś – Rada ds. Rodzicielstwa Zastępczego, złożona nie tylko z osób prowadzących zawodowe rodziny zastępcze, ale również z przedstawicieli instytucji publicznych, poczynawszy od jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, tj. dyrektorów placówek opiekuńczo-wychowawczych, dyrektora i pracowników Ośrodka Rodzinnej Pieczy Zastępczej, pracowników ośrodka pomocy społecznej, aż po osoby reprezentujące sąd rejonowy i instytucje ochrony zdrowia.

Organizacje pozarządowe są zinstytucjonalizowaną formą aktywności obywatelskiej. Jednak część z nich wywodzi się z nieformalnych grup, w których – najpierw spontanicznie, potem systematycznie – spotykali się rodzice zastępczy, dzieląc się ze sobą informacjami, wiedzą i doświadczeniem, dając sobie wzajemnie wsparcie emocjonalne w trudnych chwilach. Dlatego zapytaliśmy powiaty, czy na ich terenie funkcjonują grupy wsparcia będące przejawem samoorganizacji i samopomocy społecznej. W zdecydowanej większości powiatów (76%) działa jakaś grupa wsparcia i z reguły, tj. w 72,6% powiatów, jest to grupa wsparcia dla rodziców zastępczych (vide: wykres nr 10). Tylko w co dziesiątym powiecie działa grupa wsparcia dla młodzieży wychowującej się w rodzinach zastępczych (9,6%), natomiast w żadnym powiecie nie ma grupy wsparcia dla dzieci biologicznych rodziców, którzy stali się również rodzicami zastępczymi dla innych dzieci. Mimo że grupa wsparcia jest podstawową formą samopomocy społecznej, docenianą przez rodziców zastępczych i rekomendowaną przez specjalistów, to w blisko co 4. powiecie nie ma takiej grupy (24,0% powiatów). W wywiadach grupowych rodzice przyznawali, że wyjście na spotkanie grupy wsparcia jest dla nich dużym wyzwaniem, gdyż wymaga zorganizowania opieki nad dziećmi na czas ich nieobecności, co jest trudne, biorąc pod uwagę brak wolontariuszy, rodzin pomocowych czy osób do pomocy, jak również środków finansowych na opłacenie opieki. Mimo różnych przeszkód (innym jest np. brak osoby prowadzącej spotkania i odpowiedzialnej za ich organizowanie) warto, aby powiaty przyjęły rozwiązania umożliwiające rodzinom zastępczym uczestniczenie w systematycznych spotkaniach, które chronią je przed wypaleniem i wzmacniają do dalszej pracy.

Wykres 10. Grupy wsparcia na rzecz rodzinnej pieczy zastępczej w powiatach

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Biorąc pod uwagę tendencję do rozwijania stabilnej współpracy międzysektorowej, której w ostatnich latach sprzyja ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, warto podjąć dalsze badania i analizy, których przedmiotem będą uwarunkowania, zasady i formy współpracy powiatów

z organizacjami pozarządowymi na rzecz upowszechniania rodzicielstwa zastępczego oraz inne nieformalne przejawy samoorganizacji tego środowiska, m.in. grupy wsparcia.

Inicjatywy na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie

Ankieta kończy się otwartym pytaniem o różnego rodzaju inicjatywy podejmowane w powiecie w celu wspierania rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej. Na pytanie to odpowiedziało 77,6% uczestników badania. Po przeanalizowaniu otrzymanych informacji można wyodrębnić kilka głównych rodzajów działań, spośród których najczęściej są realizowane przedsięwzięcia o charakterze akcyjnym, służące integracji rodzin zastępczych i promocji idei rodzicielstwa zastępczego w środowisku lokalnym. Ponad połowa powiatów (54%) pisała o organizowaniu pikników, festynów i tym podobnych imprez okolicznościowych (vide: wykres nr 11). Część z nich ma charakter cykliczny, np. „impreza integracyjna dla rodzin zastępczych Rodzinalia”, „coroczny festyn z okazji Dnia Rodzicielstwa Zastępczego. Promujemy pozytywny wizerunek rodziny”, „coroczny festyn rodzin zastępczych”, „piknik rodzinny organizowany raz w roku”, „coroczna wybieczka integracyjna dla dzieci i rodzin zastępczych”, „koncerty: Wspólne kolędowanie rodzin”, zabawy choinkowe, andrzejkki, mikołajki etc. Warto podkreślić, że prawie jedna trzecia powiatów (29,5%) napisała o obchodach Dnia Rodzicielstwa Zastępczego, które na stałe wpisują się w kalendarz uroczystości lokalnych.

Część wspomnianych powyżej imprez odbywa się w ramach lokalnych kampanii społecznych na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych, które to kampanie są organizowane w 43,2% powiatów. Niektóre kampanie są prowadzone we współpracy z mediami; polegają przede wszystkim na publikowaniu ogłoszeń, wywiadów i artykułów promujących rodzicielstwo zastępcze w prasie lokalnej, zaś sporadycznie na emisji spotu reklamowego lub reportażu w telewizji regionalnej. Częściej jednak powiaty przygotowują ulotki, plakaty i broszury, które upowszechniają również dzięki współpracy z kościołem lub – o czym już była mowa – z organizacjami pozarządowymi. Z uzyskanych informacji wynika, że powiaty raczej nie wykorzystują mediów społecznościowych; tylko kilku respondentów wskazało internet, w którym na stronach PCPR zamieszczają stosowne informacje.

Kolejnym rodzajem działań na rzecz rozwoju rodzicielstwa zastępczego są przedsięwzięcia o charakterze edukacyjnym, których prowadzenie – w formie szkoleń, warsztatów, konferencji – zadeklarowało 30,9% powiatów. Niektóre z tych inicjatyw pełnią zarazem ważne funkcje integracyjne, np. „konferencje wyjazdowe dla rodzin zastępczych zawodowych i nowo powstałych niezawodowych”. Część warsztatów i szkoleń była wymieniana w kontekście realizowania projektów unijnych lub programów rządowych. O wykorzystaniu zewnętrznych źródeł finansowania i realizowaniu programów lub projektów sprzyjających rozwijaniu rodzinnej pieczy zastępczej pisało niewiele powiatów (18,7%), mimo że w ostatnich latach (w drugim okresie pro-

gramowania środków unijnych) każde powiatowe centrum pomocy społecznej mogło co roku realizować projekty systemowe finansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Z wywiadów grupowych przeprowadzonych z rodzicami zastępczymi wynika, że preferowaną przez nich formą wsparcia są różnego rodzaju świadczenia przyznawane w sposób ciągły lub cykliczny, w szczególności usługi, które przede wszystkim ułatwiają im codzienne funkcjonowanie w roli rodzica zastępczego, a dodatkowo są wyrazem uznania władz powiatowych dla ich pracy. Rodzice potrzebują systematycznego wsparcia w tych obszarach, w których powierzono im dzieci doświadczają licznych trudności – przede wszystkim w nauce szkolnej, w kompensowaniu wielorakich deficytów rozwojowych, w rozwiązywaniu problemów wychowawczych. Jeśli mogą liczyć na zaangażowanie wolontariuszy-korepetytorów, korzystać z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i poradnictwa prawnego, zapewnić dzieciom leczenie u lekarzy specjalistów etc., to realizują się w roli rodziców zastępczych i wówczas stają się najbardziej wiarygodnymi ambasadorami rodzicielstwa zastępczego wśród swoich sąsiadów, znajomych i innych członków społeczności lokalnej. Powiaty zdają się tego nie dostrzegać; przede wszystkim organizują działania akcyjne i imprezy okolicznościowe (54%), a rzadziej zapewniają rodzinom zastępczym regularne wsparcie – z uzyskanych odpowiedzi wynika, że jedynie 22,3% powiatów biorących udział w badaniu oferuje rodzinom zastępczym świadczenia finansowe, rzeczowe lub pomoc niematerialną albo usługi specjalistyczne.

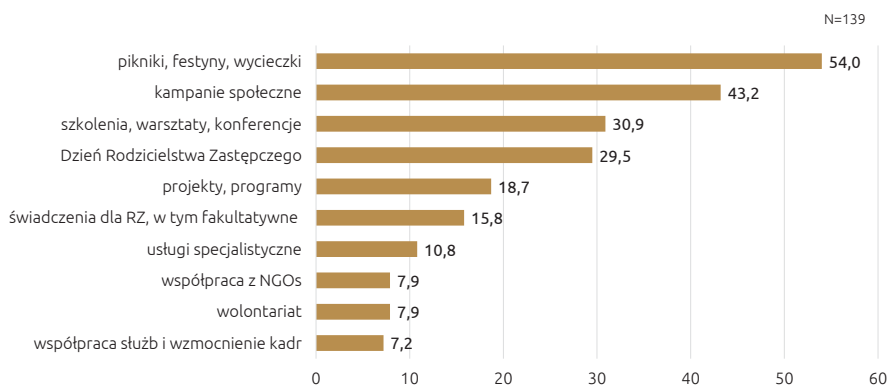
Wsparcie specjalistyczne organizuje tylko co dziesiąty powiat (10,8%), np. „bezpłatne poradnictwo prawne i psychologiczne dla rodzin zastępczych prowadzących RDD i usamodzielniających się wychowanków”, „mieszkanie chronione dla 4 wychowanków rodzin zastępczych i placówek”, „diagnoza psychofizyczna dzieci w pieczy zastępczej, diagnoza dzieci z pieczy zastępczej pod kątem FAS”, „grupa terapeutyczna dla dzieci”, „raz w tygodniu po godzinach pracy (...) nieodpłatnie poradzieła prawnik”, „punkt konsultacyjny FASD, punkt konsultacji psychiatrycznych dla dzieci”.

Częściej powiaty zapewniają świadczenia, których udzielanie nie wymaga specjalistycznych kwalifikacji zawodowych (15,8% powiatów). Kilka powiatów organizuje pomoc w nauce lub wakacyjny wypoczynek dla dzieci z rodzin zastępczych. Natomiast pozostałe formy wsparcia były wymienione przez pojedyncze powiaty, np. Karta Dużej Rodziny, „organizowanie wyprawki szkolnej dla dzieci z rodzin zastępczych”, „bezpłatny dostęp do internetu dla rodzin zastępczych, bezpłatne komputery dla rodzin zastępczych”, „możliwość skorzystania z urlopu, zatrudnienie osoby do pomocy przy wychowaniu dzieci i prowadzeniu gospodarstwa”, „wyплаты zagospodarowań w formie rzeczowej”. O wypłacaniu świadczeń fakultatywnych napisały jedynie dwa powiaty, dwa inne powiaty podniosły wysokość wynagrodzeń przysługujących zawodowym formom rodzinnej pieczy zastępczej, a jeden powiat podniósł kwotę na utrzymanie dziecka w spokrewnionej rodzinie zastępczej do wysokości 810 zł.

Wśród najrzadziej wymienionych inicjatyw na rzecz rozwoju rodzicielstwa zastępczego znalazła się współpraca z organizacjami pozarządowymi, organizowanie wolontariatu oraz inwestowanie w roz-

wój zasobów kadrowych (np. „szkolenie nowych trenerów do przygotowywania kandydatów do opieki zastępczej”, „szkolenia dla pracowników pomocy społecznej z zakresu pieczy zastępczej”) oraz współpraca pomiędzy instytucjami, np. „spotkania interdyscyplinarne dotyczące współpracy służb w zakresie pieczy zastępczej rodziny z udziałem zawodowych rodzin zastępczych”.

Wykres 11. Inicjatywy podejmowane przez powiaty na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej

źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych

Podsumowanie

W systemie pieczy zastępczej realizowanym od 2012 roku szczególną rolę ma odgrywać Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej i koordynatorzy rodzin zastępczych. Z badań ankietowych wynika, że powiaty wysoko oceniają współpracę koordynatorów z rodzinami zastępczymi, gdyż z jednej strony wskazują, iż jest to najważniejszy czynnik sprzyjający rozwojowi rodzicielstwa zastępczego (67%), a z drugiej zaś nie podzielają opinii, że słaba współpraca koordynatorów utrudnia rozwój rodzinnej pieczy zastępczej (tego zdania jest tylko 3,6% powiatów). Ich zdanie różni się zasadniczo od tego, jak rodzice zastępczy w trakcie wywiadów grupowych opisywali funkcjonowanie koordynatorów i swoje relacje z nimi. Zdaniem rodziców zastępczych koordynatorzy, ze względu na stan kompetencji, częstą rotację oraz skromny zakres udostępnianych usług, nie zapewniają im podstawowego wsparcia.

Ponadto z analizy wypowiedzi powiatów na temat realizowanych działań wynika, że ich aktywność koncentruje się w innych obszarach niż potrzeby rodzin zastępczych. Rodzice zastępczy oczekują przede wszystkim rozwiązań, które ułatwiłyby żmudną pracę nad przewyższaniem ograniczeń i zaniedbań rozwojowych, jakich doświadczają powierzone im dzieci, natomiast powiaty najczęściej organizują działania okazjonalne, akcyjne, okolicznościowe. Pomiędzy stanowiskiem powiatów i rodziców zastępczych istnieją zatem wyraźne rozbieżności, które powinny

skłonić organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej do pogłębionej refleksji i dialogu ze środowiskiem osób sprawujących rodzinne formy pieczy zastępczej.

Mocną stroną systemu rodzinnej pieczy zastępczej nie jest też współpraca Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej z podmiotami, które stanowią integralny element tego systemu: z asystentami rodzinnymi i pracownikami socjalnymi z ośrodków pomocy społecznej oraz z sędziami i kuratorami sądowymi – tylko połowa powiatów ocenia te relacje jako dobre i bardzo dobre. Przyczyną tego stanu rzeczy jest przede wszystkim słaby przepływ informacji pomiędzy instytucjami i ich pracownikami, stanowczo za mała liczba asystentów rodziny pracujących z rodzinami biologicznymi i opieszałość sądów rodzinnych. Część rekomendacji sformułowanych przez powiaty odnośnie do poprawy współpracy z ośrodkami pomocy społecznej i sądami dotyczy kwestii, które leżą w gestii osób zarządzających organizacją pracy w poszczególnych instytucjach oraz władz samorządowych. W związku z tym należy konsekwentnie podejmować przedsięwzięcia edukacyjne i sieciujące obejmujące nie tylko instytucje publiczne, ale również organizacje pozarządowe – tego rodzaju działania włączające wszystkich interesariuszy są warunkiem koniecznym trwałej, długofalowej współpracy służącej rozwojowi lokalnego systemu rodzinnej pieczy zastępczej. ■

Dane ilościowe – wykresy i wnioski z analizy

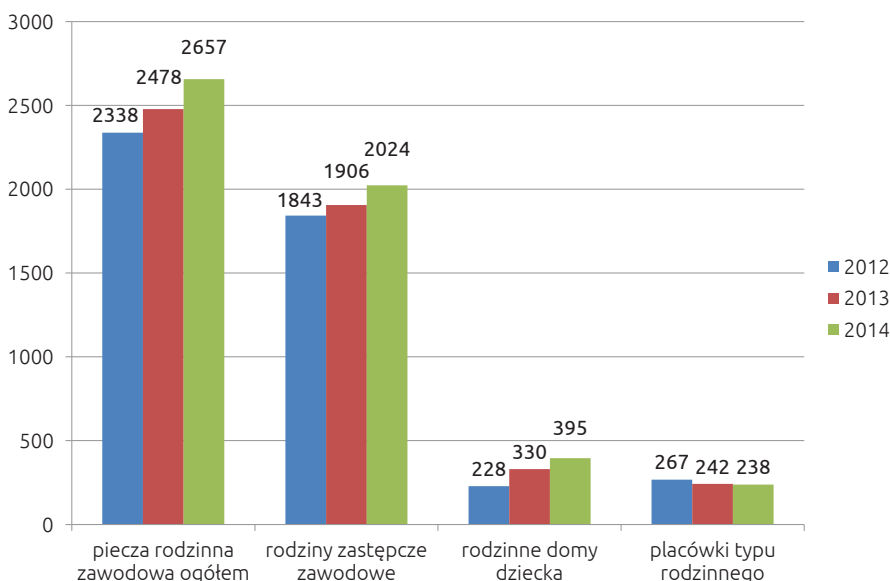
■ Joanna Luberadзка-Gruca

W wyniku wniosku o dostęp do informacji publicznej¹ Koalicja otrzymała z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (wcześniej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej) dane statystyczne dotyczące rozwoju systemu pieczy zastępczej w powiatach. Na podstawie tych danych, po ich opracowaniu i interpretacji, w poniższej części znajduje się analiza wybranych informacji oraz część wniosków. Sugestie o charakterze ogólnym i przekrojowym znajdują się również na końcu publikacji w rekomendacjach.

Pieczna zastępcza w liczbach – analizy porównawcze

Reforma systemu pieczy zastępczej trwa w Polsce od wielu lat. W 1998 roku piecza zastępcza została przeniesiona z oświaty do pomocy społecznej. 12 marca 2004 roku uchwalono nową Ustawę o pomocy społecznej², w której uporządkowano zadania samorządów w zakresie pomocy społecznej, a rozdział 4. poświęcono opiece nad dzieckiem i rodziną. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 r.³ jest kolejnym ważnym krokiem na drodze do usprawnienia tworzonego systemu. Ten akt prawny był jak dotąd nowelizowany od momentu uchwalenia co najmniej raz w roku. Z tego powodu, jak również w związku z tym,

Wykres 12. Liczba form pieczy rodzinnej zawodowej w latach 2012-2014

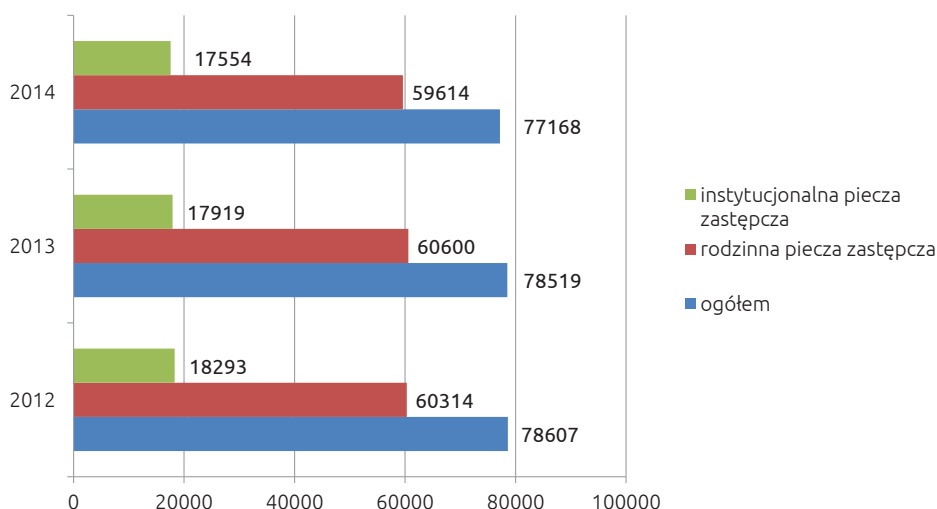

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPiPS

że analizowanie i ewaluacja działania przepisów wydają się istotne także w kontekście ewentualnych zmian oraz decyzji podejmowanych na szczeblu ogólnopolskim i w samorządach. Poniżej poddaliśmy analizie część udostępnionych danych⁴.

W skali kraju następuje powolny wzrost rodzinnych form zawodowych pieczy zastępczej⁵, w szczególności jest to widoczne w danych dotyczących rodzinnych domów dziecka (wzrost rok do roku około 16,5%), co świadczy o popularności tej formy i być może ocenianych jako bardziej wspierające przez prowadzących warunków przewidzianych przez ustawodawcę.

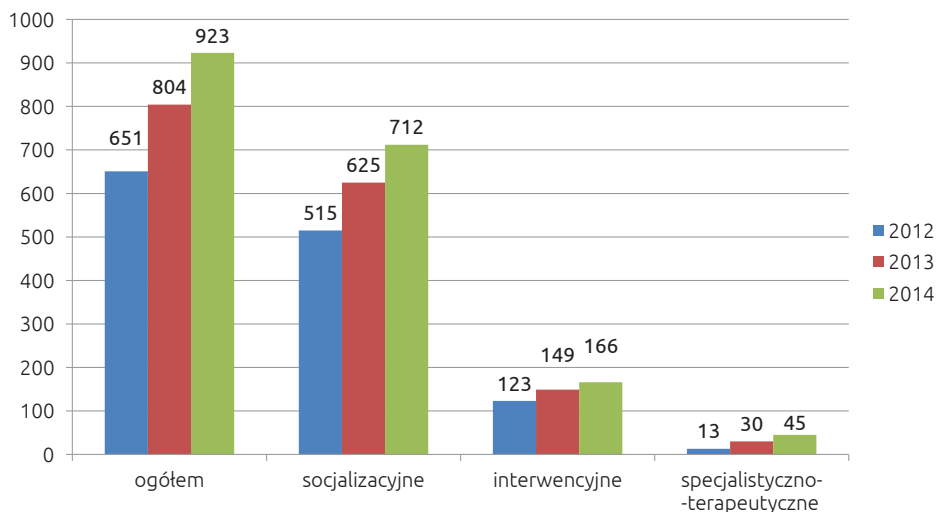
Wykres 13. Dzieci w pieczy zastępczej w powiatach w latach 2012-2014

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPiPS

Dane prezentują nieznaczny spadek liczby dzieci we wszystkich formach pieczy zastępczej. Mimo że jego wartość wynosi zaledwie około 2% w skali roku, jest wart odnotowania jak każde działanie prowadzące do spadku liczby dzieci powierzanych pieczy. Należy zauważyć, że w 2013 roku 156 dzieci, a w 2014 roku 180 dzieci przebywało w instytucjach działających na poziomie województwa, które nie są ujęte na powyższym wykresie. Wliczając liczbę tych dzieci do sumy wszystkich powierzonych pieczy zastępczej, daje to w 2013 roku 78.675 dzieci, a w 2014 roku 77.348 dzieci.

Wykres 14. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych (bez placówek typu rodzinnego) w latach 2012-2014

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPIPS

Jak wynika z powyższego wykresu, w ciągu trzech lat nastąpił wzrost liczby placówek opiekuńczo-wychowawczych w powiatach. Rozpatrując dane łącznie, bez rozróżniania typów placówek (wyłączając placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego, które w niniejszej publikacji traktujemy jako formę pieczy rodzinnej zawodowej), w roku 2012 działało 651 różnych placówek, natomiast w roku 2014 było ich już 923. Należy zaznaczyć, że powyższe dane nie obejmują regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych oraz interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych działających na poziomie województw.

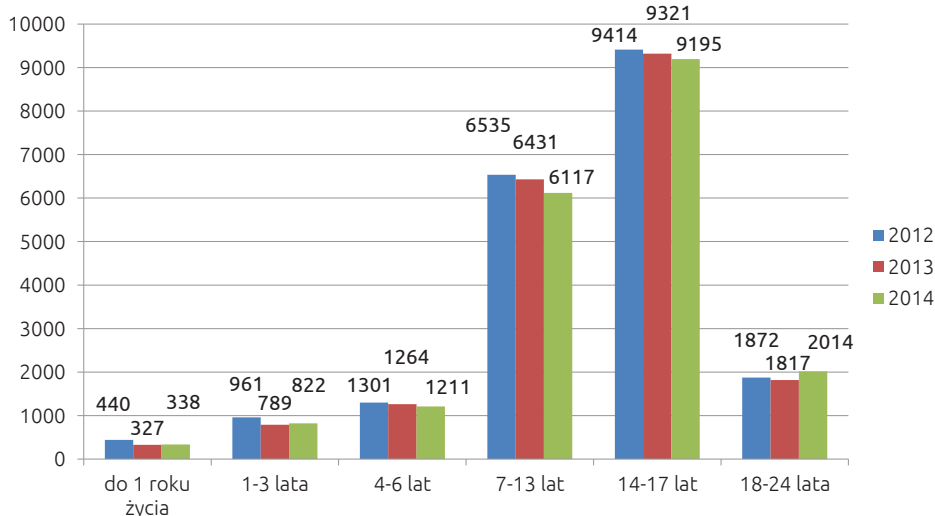
Poprawa standardu życia oraz próba stworzenia kameralnych warunków wychowania powierzonych opiece instytucjonalnej dzieci jest zawsze godna docenienia, jednak należy sprawdzić, czy istnieją placówki spełniające standardy liczby dzieci pod ich opieką⁶, gdzie więcej niż jedna jest zarejestrowana pod tym samym adresem. Zgodnie z zapisami ustawy⁷ istnieje taka możliwość i w niektórych przypadkach jest ona wykorzystywana ze szkodą dla powierzonych dzieci. Intencja ustawodawcy dotyczyła rzeczywistej poprawy warunków wychowania dzieci poprzez zapewnienie im w miarę możliwości kameralnych warunków rozwoju. Tworzenie lub przekształcanie placówek w sposób, który powoduje działanie kilku pod jednym adresem, wypacza te założenia i wymaga nie tylko zbadania przyczyn takiego zjawiska, ale również wypracowania rozwiązań, które będą mu przeciwdziałać.

Realizacja zapisu art. 101 ust. 3 ustawy pozwalającego na łączenie zadań różnych placówek wymaga również analizy, jak wykonywanie tych przepisów wpływa na codzienne funkcyjono-

wanie powierzonych dzieci. Dotyczy to w szczególności przypadków, gdy w jednym budynku lub na jednej posesji funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza typu socjalizacyjnego i interwencyjnego.

Wiek dzieci powierzanych instytucjonalnej pieczy zastępczej

Wykres 15. Liczba dzieci powierzanych instytucjonalnej pieczy zastępczej w podziale na wiek w latach 2012-2014

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPIPS

Powyższe dane obejmują wszystkie typy placówek działających na poziomie powiatu, a więc również placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego. Niestety, na potrzeby prowadzonej analizy z dostępnego materiału źródłowego nie można było ich wyodrębnić.

Jak wynika z wykresu, prezentowane dane mogą się wydawać optymistyczne, w szczególności dotyczy to porównania roku 2012 i 2013, kiedy nastąpił spadek liczby dzieci do ukończenia 6. roku życia powierzonych pod opiekę instytucji o 322. Jednak wydaje się zasadne sprawdzenie, jakie dokładnie były losy tych dzieci. Mogły zostać powierzone rodzinnym formom pieczy zastępczej, przysposobione lub powrócić do rodziców. Inną możliwością, którą należałoby zweryfikować, jest przekształcenie placówek, do których były powierzone, w inne formy instytucjonalne działające na poziomie województwa, co spowodowałoby zniknięcie ich z tych statystyk.

Analizując lata 2013 i 2014 w tej grupie wiekowej, widać, że następuje spadek liczby powierzonych dzieci jedynie o 9. Jednak w grupie dzieci młodszych – od 0 do 3. roku życia – nastąpił

w tym samym czasie wzrost o 44 dzieci. Budzi to niepokój i wymaga podjęcia intensywnych działań, które spowodują rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej i uniemożliwią powierzenie malutkich dzieci pod opiekę instytucji.

W informacji Rady Ministrów o realizacji ustawy czytamy, że w interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych w roku 2013 przebywało 41 dzieci, a w 2014 roku – 36 dzieci, natomiast w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych w roku 2013 przebywało 115 dzieci, a w 2014 roku – 144 dzieci. Należy tutaj zauważyć, że w informacji Rady Ministrów za rok 2014 po raz pierwszy pojawiły się dane dotyczące liczby dzieci w placówkach działających na poziomie województwa. Należy ocenić, że jest to właściwy kierunek i dane dotyczące zarówno tych placówek, jak i liczby dzieci powinny na stałe być przedmiotem analizy i częścią informacji przedkładanej Sejmowi i Senatowi.

Analiza danych za rok 2014

Pieczka zastępcza ogółem

Koncentrując się na roku 2014, na poniższym wykresie możemy prześledzić całościowe dane dotyczące pieczy zastępczej.

Wykres 16. Liczba rodzin / placówek różnego typu pieczy zastępczej

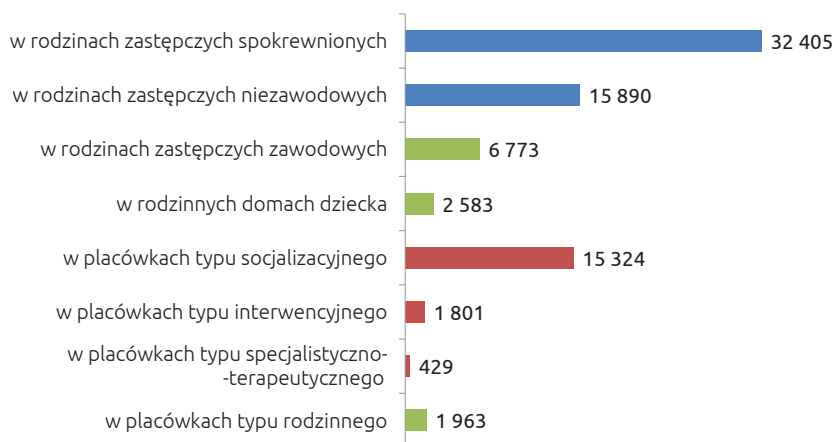
źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPIPS

Od wielu lat największa liczba rodzin zastępczych to rodziny spokrewnione, czyli w praktyce, od zmiany przepisów w 2012 roku⁸, dziadkowie lub rodzeństwo powierzonego dziecka. Dalsza rodzina powierzonych pieczy zastępczej dzieci, np. rodzeństwo rodziców czy dalsi krewni, została przekwalifikowana na rodziny niezawodowe.

Wśród rodzinnych form pieczy zastępczej ciągle niewielka i niewystarczająca w stosunku do potrzeb wydaje się liczba rodzin zawodowych (2.024), szczególnie rodzin specjalistycznych, których na koniec 2014 roku było w Polsce zaledwie 251 i obejmowały opieką 568 dzieci.

Na wykresie nie ma danych na temat placówek obejmujących pieczę zastępczą dzieci, które od 2012 roku są umiejscowione na szczęblu wojewódzkim⁹, gdyż dane Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej prezentują przede wszystkim stan pieczy zastępczej na poziomie samorządu powiatowego.

Wykres 17. Liczba dzieci w różnych formach pieczy zastępczej

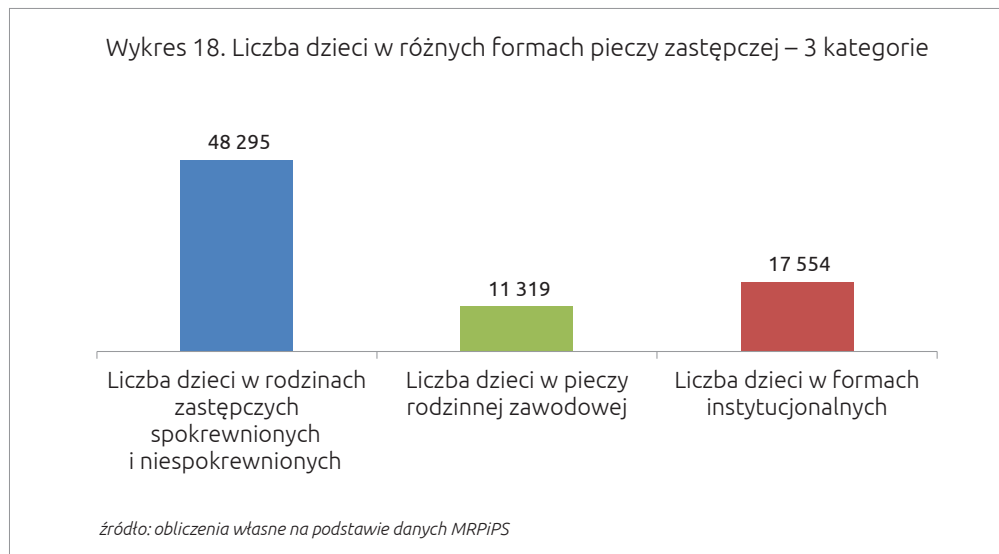

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPIPS

W rodzinnych formach pieczy zastępczej (łącznie z placówkami typu rodzinnego) wychowuje się 59.614 dzieci, a 17.554 jest powierzonych instytucjonalnej pieczy zastępczej. Ta proporcja jest korzystna, jednak należy pamiętać, że 32.405 dzieci to te, którymi zaopiekowała się najbliższa rodzina, a w pozostałej liczbie 27.209 są również te dzieci, które wychowują się pod opieką swoich cioć i wujków. Osób, które nie są w stosunku pokrewieństwa do dziecka i decydują się na przyjęcie go do swojej rodziny, jest ciągle zbyt mało, co powoduje, że kilkanaście tysięcy dzieci wychowuje się w instytucjach. Na wcześniejszych wykresach można zauważyć, że liczba wszystkich form rodzinnej pieczy zastępczej zawodowej wzrasta o kilka procent rocznie, jed-

nak umieszczanie małych dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej wymagałoby znacząco większej dynamiki wzrostu.

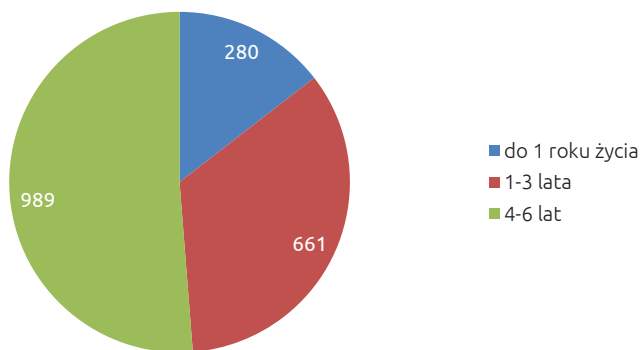
Dzieci poniżej 7. roku życia powierzane pieczy zastępczej

Wśród prezentowanych danych szczególną uwagę zwraca liczba 11.319 dzieci powierzonych pieczy rodzinnej zawodowej. Interpretując intencje ustawodawcy, wydaje się, że poziom jakości opieki w pieczy zastępczej powinien wzrastać poprzez przenoszenie dzieci do rodzinnych form oraz zmniejszenie liczby dzieci pod opieką jednej placówki, docelowo do 14 w 2021 roku. Zgodnie z obowiązującymi przepisami od 1 stycznia 2015 roku dzieci poniżej 7. roku życia¹⁰ nie mogą być powierzane pieczy instytucjonalnej (z wyjątkiem sytuacji, kiedy nie rozdziela się rodzeństwa), jednak jak wynika z wcześniej prezentowanych danych, ciągle tak się dzieje. W ciągu najbliższych lat powinien nastąpić systematyczny wzrost liczby dzieci pod opieką zawodowych form rodzinnej pieczy zastępczej. Wymaga to analizy problemów w powstawaniu nowych form rodzinnych oraz zaplanowania działań, które zlikwidują bariery i spowodują napływ kandydatów na rodziców zastępczych.

Tak jak już zostało to wcześniej wspomniane, mimo obowiązującego prawa, które zabrania umieszczania młodszych dzieci w placówkach, ciągle pod opieką instytucji wychowuje się 1.930 dzieci do ukończenia 6. roku życia (bez dzieci powierzonych do placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego). Liczba ta nie uwzględnia dzieci w tym przedziale wiekowym w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych.

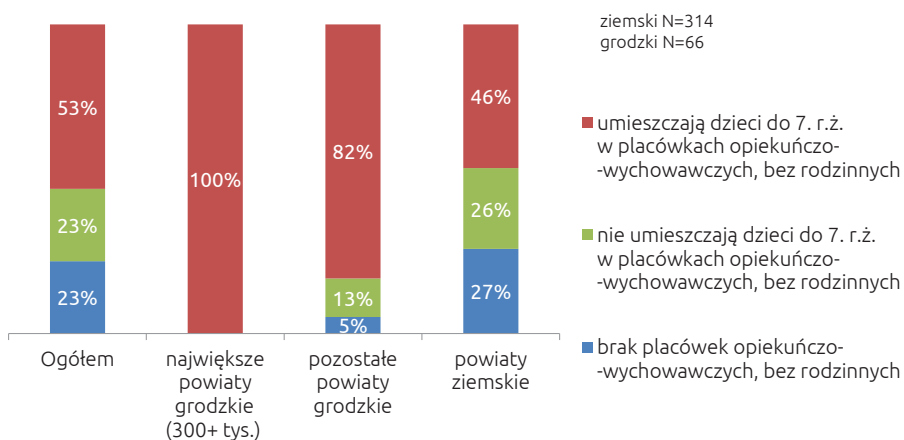
Wykres 19. Wiek dzieci najmłodszych pod opieką placówek opiekuńczo-wychowawczych (bez typu rodzinnego)

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPIPS

Sytuacja ta powinna budzić niepokój, gdyż na ten właśnie okres dorastania dziecka przypada tworzenie wzorca przywiązania, który buduje poczucie bezpieczeństwa dziecka, a bez niego jego rozwój może być zaburzony¹¹. Prawidłowe wzrastanie wymaga indywidualnej, stałej i responsywnej opieki ze strony dorosłych, którą w instytucji jest bardzo trudno osiągnąć.

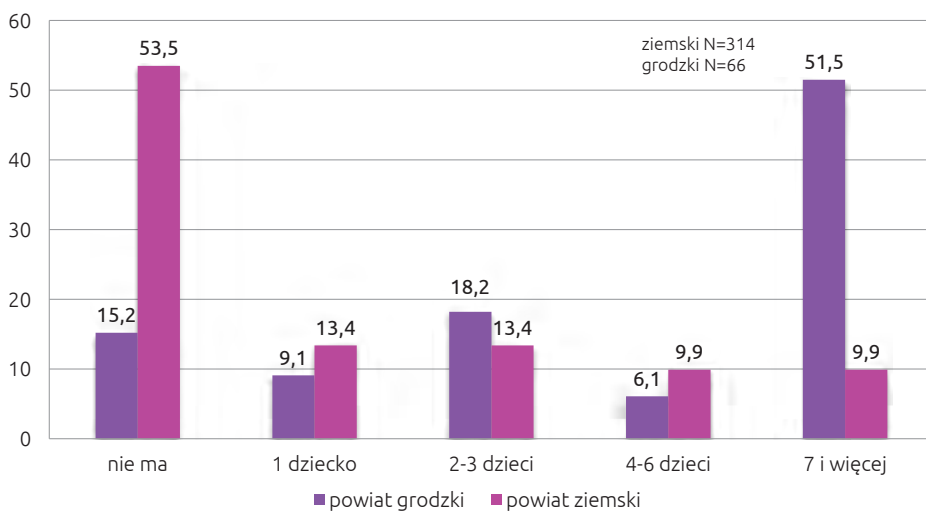
Wykres 20. Umieszczanie dzieci do 7 roku życia w placówkach opiekuńczo-wychowawczych a typ miejscowości (wszystkie powiaty)

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPIPS

Z danych wynika, że umieszczanie małych dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej jest w największym stopniu problemem powiatów grodzkich, gdyż we wszystkich miastach powyżej 300 tys. mieszkańców dzieci do 7. roku życia są umieszczane w pieczy instytucjonalnej oraz wszystkie z tych miast mają na swoim terenie placówki instytucjonalne. Problem ten dotyczy również 82% pozostałych powiatów grodzkich. Lepiej wygląda sytuacja w powiatach ziemskich, chociaż również w nich 46% powierza młodsze dzieci pod opiekę placówek opiekuńczo-wychowawczych. Na uwagę zasługuje to, że 54% powiatów ziemskich nie powierza maluchów pod opiekę instytucji, a wśród nich 27% nie ma na swoim terenie żadnej placówki. Wskazane wydaje się przeprowadzenie celowej i pogłębionej analizy jakościowej tych powiatów, szczególnie grodzkich, które nie umieszczają młodszych dzieci pod opieką placówek opiekuńczo-wychowawczych, celem opracowania rekomendacji i wytycznych dla pozostałych samorządów.

Wykres 21. Powiaty wg typu i liczby dzieci do lat 7 w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (z wyłączeniem placówek typu rodzinnego) (w%)

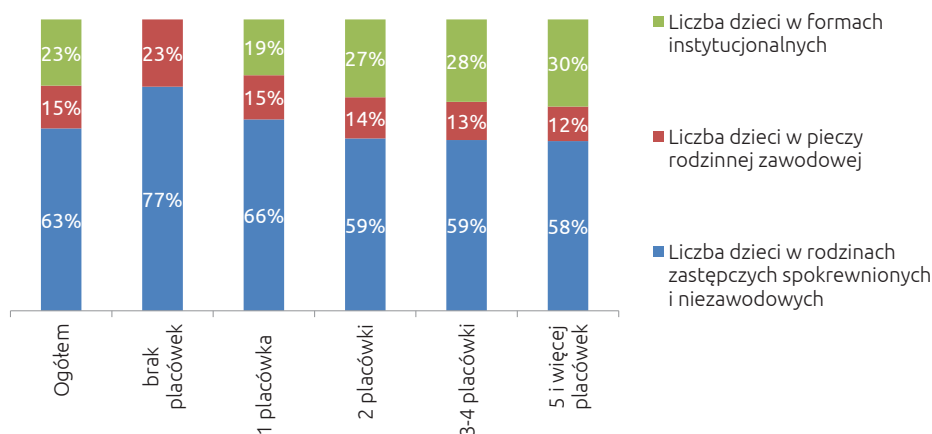
źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPiPS

Dokładniejszej analizie powinna zostać poddana zależność pomiędzy umieszczaniem dzieci pod opieką instytucji a posiadaniem placówek na terenie powiatu i charakterem tego powiatu (ziemski/grodzki).

Trudno zaryzykować jednoznaczny wniosek, że powiat, posiadając na swoim terenie placówkę, jest bardziej skłonny do umieszczania w niej powierzonych dzieci bez względu na wiek. Dane z poniższego wykresu przedstawiają w pewnym stopniu taką właśnie tendencję – im więcej placówek na terenie powiatu, tym mniej dzieci powierzanych rodzinnym formom pieczy zastępczej.

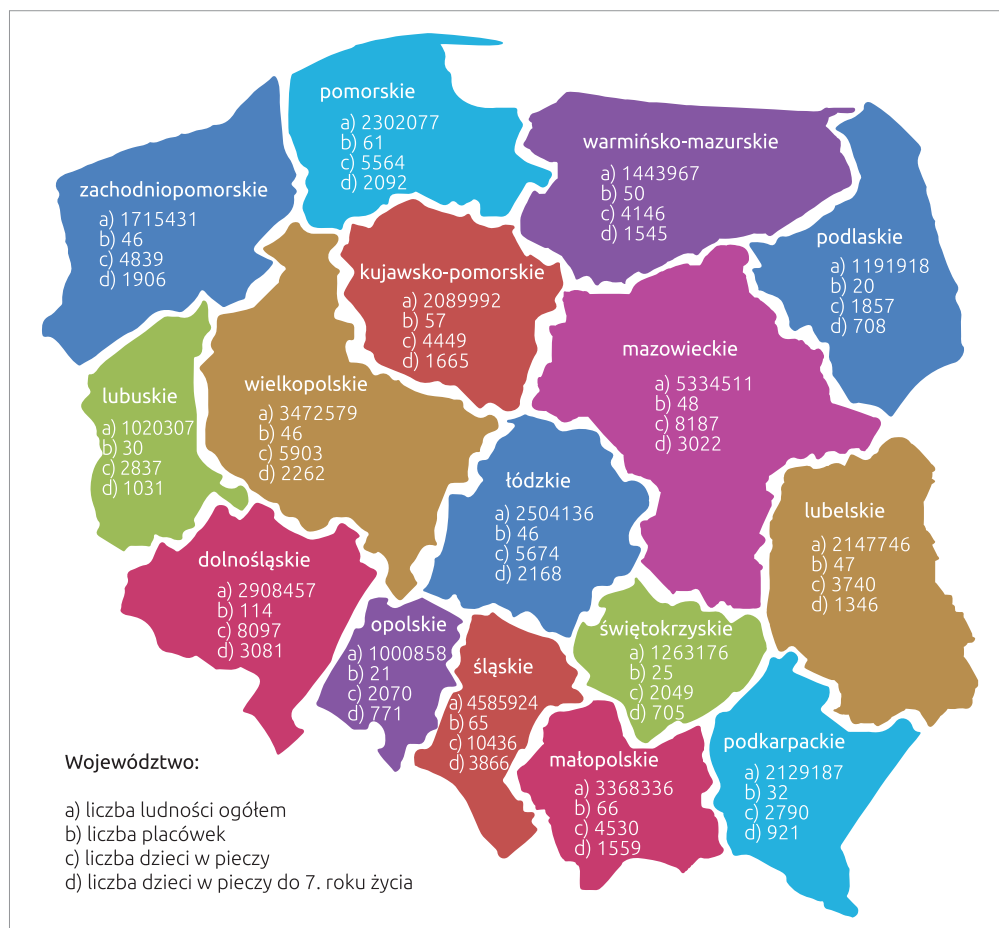
Biorąc pod uwagę to, że w powiatowych programach rozwoju pieczy zastępczej coraz częściej pojawia się zamysł utworzenia nowej instytucji, należy dokładać wszelkich starań, aby prowadzić szczegółowy monitoring, który umożliwi respektowanie obowiązujących przepisów oraz będzie prowadzony w interesie najmłodszych podopiecznych, którzy powinni trafiać pod opiekę rodzinnej pieczy zastępczej. Decyzja o skierowaniu dziecka do instytucjonalnej pieczy zastępczej lub konkretnej rodziny zastępczej czy rodzinnego domu dziecka należy do sądu, co również powinno zostać wzięte pod uwagę poprzez prowadzenie zintegrowanych działań edukacyjnych skierowanych do samorządów i sędziów.

Wykres 22. Odsetek dzieci rozmieszczonych w 3 formach pieczy a liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych (bez rodzinnych) w powiecie (wszystkie powiaty)

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPiPS

Na mapie został przedstawiony rozkład terytorialny z podziałem na województwa uwzględniający liczbę placówek, dzieci powierzonych pieczy zastępczej oraz ludności i liczbę dzieci do 7. roku życia w pieczy instytucjonalnej.

Jak wynika z danych, największa liczba dzieci powierzonych pieczy zastępczej znajduje się w województwie śląskim (10.436), które zajmuje drugie miejsce pod względem liczby ludności i ma na swoim terenie 65 placówek oraz 3.866 dzieci do 7. roku życia w pieczy instytucjonalnej. Dwa kolejne województwa posiadające podobną liczbę dzieci powierzonych pieczy zastępczej to mazowieckie (8.187), przy jednocześnie największej liczbie ludności i 48 placówkach oraz 3.022 młodszych dzieciach w instytucjach, oraz dołnośląskie (8.097), które zajmuje piąte miejsce pod względem liczby ludności oraz ma najwięcej placówek w Polsce (114) i 3.081 maluchów w placówkach. Na uwagę zasługuje sytuacja w województwie podkarpackim, które posiada stosunkowo niedużą, w odniesieniu do liczby ludności, liczbę powierzonych pieczy zastępczej dzieci (2.790) i 32 placówki, chociaż należy pamiętać, że w tym województwie jest stosunkowo wysoki średni odsetek dzieci do lat 7. umieszczanych w placówkach (8,0).

Tabela 1. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych i średnie odsetki dzieci do lat 7 w pieczy umieszczanych w placówkach w województwach

Województwo	Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych (z wyłączeniem placówek typu rodzinnego)	Średnie odsetki dzieci do lat 7 umieszczane w placówkach
dolnośląskie	114	12,0
małopolskie	66	4,4
śląskie	65	7,1
pomorskie	61	2,0
kujawsko-pomorskie	57	11,7
warmińsko-mazurskie	50	3,3
mazowieckie	48	7,8
lubelskie	47	6,5
łódzkie	46	10,2
wielkopolskie	46	3,5
zachodniopomorskie	46	5,4
podkarpackie	32	8,0
lubuskie	30	0,9
świętokrzyskie	25	4,0
opolskie	21	4,0
podlaskie	20	8,8
Ogółem	774	

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPiPS

Pieczna rodzinna zawodowa a formy instytucjonalne

Wydaje się zasadne zachęcenie powiatów do rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej, w szczególności zawodowych. Według danych MRPiPS w przypadku 22 powiatów umieszczają one dzieci w instytucjonalnych placówkach, a nie mają w ogóle dzieci w pieczy rodzinnej zawodowej. Taka tendencja powinna budzić niepokój i zachęcać do pogłębionej analizy tego zjawiska.

Tabela 2. Powiaty bez dzieci w pieczy rodzinnej zawodowej umieszczające dzieci w formach instytucjonalnych – 22 powiaty

	Województwo	Rodziny spokrewnione i niezawodowe	Piecza rodzinna zawodowa	Formy instytucjonalne	Liczba dzieci w pieczy
SP powiat złotoryjski	dolnośląskie	47%	0%	53%	163
SP powiat grudziądzki	kujawsko-pomorskie	40%	0%	60%	115
SP powiat łęczyński	lubelskie	76%	0%	24%	118
SP powiat łukowski	lubelskie	54%	0%	46%	153
SP powiat radzyński	lubelskie	71%	0%	29%	102
SP powiat włodawski	lubelskie	80%	0%	20%	71
SP powiat łaski	łódzkie	79%	0%	21%	102
SP powiat rawski	łódzkie	56%	0%	44%	98
SP powiat wieluński	łódzkie	74%	0%	26%	131
SP powiat płoński	mazowieckie	69%	0%	31%	167
SP powiat węgrowski	mazowieckie	71%	0%	29%	102
SP powiat głubczycki	opolskie	64%	0%	36%	125
SP powiat kluczborski	opolskie	63%	0%	37%	144
SP powiat leżajski	podkarpackie	69%	0%	31%	101
SP powiat tarnobrzegi	podkarpackie	52%	0%	48%	91
SP powiat białostocki	podlaskie	62%	0%	38%	227
SP powiat zambrowski	podlaskie	35%	0%	65%	93
SP powiat częstochowski	śląskie	63%	0%	37%	240
SP powiat kłobucki	śląskie	51%	0%	49%	114
SP powiat kazimierski	świętokrzyskie	32%	0%	68%	72
SP powiat opatowski	świętokrzyskie	75%	0%	25%	100
SP powiat wolsztyński	wielkopolskie	63%	0%	38%	80

Dalsza analiza danych pozwala na wyodrębnienie powiatów, które nie mają dzieci powierzonych pieczy rodzinnej zawodowej oraz sprawozdają, że liczba dzieci powierzonych pieczy instytucjonalnej wynosi „0”, ale mają wydatki na umieszczenie dzieci w formach instytucjonalnych. Te dane wymagają zbadania, ponieważ mogą sugerować, że powiaty błędnie wypełniają sprawozdanie lub inaczej rozumieją wytyczne.

Tabela 3. Powiaty bez dzieci w pieczy rodzinnej zawodowej, posiadające wydatki na formy instytucjonalne – 8 powiatów

	Województwo	Rodziny spokrewnione i niezawodowe	Pieczą rodzinną zawodową	Formy instytucjonalne	Liczba dzieci w pieczy
SP powiat parczewski	lubelskie	100%	0%	0%	46
SP powiat białobrzegi	mazowieckie	100%	0%	0%	32
SP powiat sokołowski	mazowieckie	100%	0%	0%	46
SP powiat żuromiński	mazowieckie	100%	0%	0%	39
SP powiat kolneński	podlaskie	100%	0%	0%	24
SP powiat moniecki	podlaskie	100%	0%	0%	45
SP powiat siemiatycki	podlaskie	100%	0%	0%	38
SP powiat sokółski	podlaskie	100%	0%	0%	58

Na uwagę zasługuje analiza przepływów dzieci pomiędzy różnymi formami pieczy zastępczej, w tym w szczególności napływ dzieci z pieczy instytucjonalnej do rodzinnej. Szczegółowe dane prezentuje tabela.

Tabela 4. Powiaty, które są liderami w napływie dzieci z pieczy instytucjonalnej do rodzinnej

Napływ z instytucji do pieczy rodzinnej		Województwo	Bilans napływu dzieci do form rodzinnych zawodowych i niezawodowych (bez placówek typu rodzinnego) z instytucji
358	SP powiat obornicki	wielkopolskie	18
387	SP powiat myśliborski	zachodniopomorskie	16
248	UMP Gdańsk	pomorskie	14
10	SP powiat kłodzki	dolnośląskie	7
14	SP powiat lubiński	dolnośląskie	7
49	UMP Toruń	kujawsko-pomorskie	7

335	SP powiat ostródzki	warmińsko-mazurskie	7
139	SP powiat tarnowski	małopolskie	6
179	UMP Warszawa	mazowieckie	6
212	SP powiat łańcucki	podkarpackie	6
64	SP powiat krasnostawski	lubelskie	5
104	UMP Łódź	łódzkie	5
128	UMP Kraków	małopolskie	5
313	SP powiat skarżyski	świętokrzyskie	5
8	SP powiat jeleniogórski	dolnośląskie	4
120	SP powiat zgierski	łódzkie	4
152	SP powiat legionowski	mazowieckie	4
198	SP powiat prudnicki	opolskie	4
268	UMP Bielsko-Biała	śląskie	4
347	UMP Kalisz	wielkopolskie	4
353	SP powiat krotoszyński	wielkopolskie	4
363	UMP Poznań	wielkopolskie	4
15	SP powiat lwówecki	dolnośląskie	3
36	UMP Bydgoszcz	kujawsko-pomorskie	3
103	SP powiat łódzki wschodni	łódzkie	3
154	SP powiat łosicki	mazowieckie	3
162	SP powiat otwocki	mazowieckie	3
167	SP powiat pruszkowski	mazowieckie	3
191	SP powiat kluczborski	opolskie	3
194	SP powiat nyski	opolskie	3
211	SP powiat lubaczowski	podkarpackie	3
256	SP powiat nowodworski	pomorskie	3
258	UMP Słupsk	pomorskie	3
273	UMP Częstochowa	śląskie	3
275	UMP Dąbrowa Górnicza	śląskie	3
288	SP powiat raciborski	śląskie	3
352	SP powiat kościański	wielkopolskie	3
396	SP powiat wątecki	zachodniopomorskie	3

Przeptyw dzieci z pieczy zastępczej do Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych (MOW)

W trosce o dzieci powierzone pieczy zastępczej poddano analizie umieszczenia w MOW-ach oraz formy pieczy, z których dzieci trafiają do tych ośrodków.

Wykres 23. Łączna liczba umieszczeń dzieci z pieczy zastępczej w MOW-ach (z danych MRPIPS)

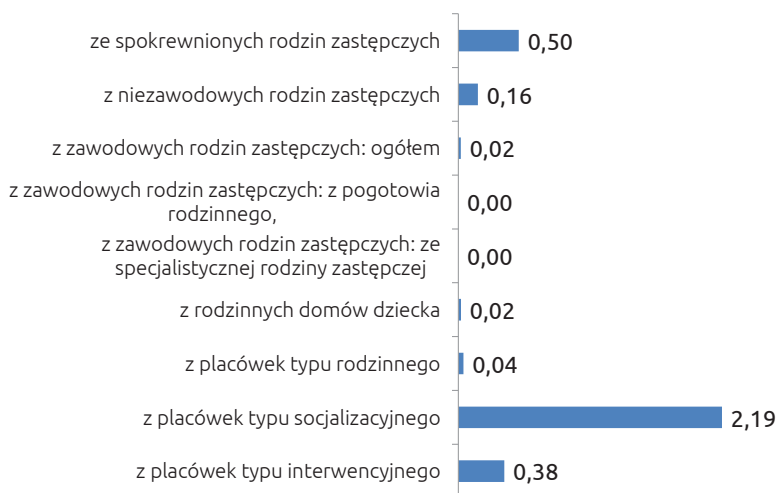

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPIPS

Można w tym momencie zwrócić uwagę na to, że największa liczba umieszczeń dzieci w MOW-ach dotyczy młodzieży powierzonej instytucjonalnej pieczy zastępczej. Wydaje się zasadne dokładne zbadanie przypadków umieszczeń dzieci z placówek instytucjonalnych w MOW-ach, tak aby móc im zaoferować specjalistyczne wsparcie, być może poprzez rozważenie stworzenia specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych, kameralnych i nastawionych poprzez zatrudnianych specjalistów i profil działania na trud pracy z nastolatkami.

Wśród form rodzinnych szczególną troskę budzi sytuacja dzieci z rodzin zastępczych spokrewnionych. Wydaje się, że zarówno podnoszenie kompetencji osób sprawujących tę formę pieczy zastępczej, jaki i szczególne wsparcie, przede wszystkim w okresie buntu nastolatka, dla powierzonych dzieci i ich opiekunów jest niezbędne i wymaga odpowiedniego planowania w powiatach.

Wykres 24. Średnia liczba umieszczeń dzieci z pieczy zastępczej w MOW-ach (z wniosków)

źródło: obliczenia własne na podstawie danych z wniosków

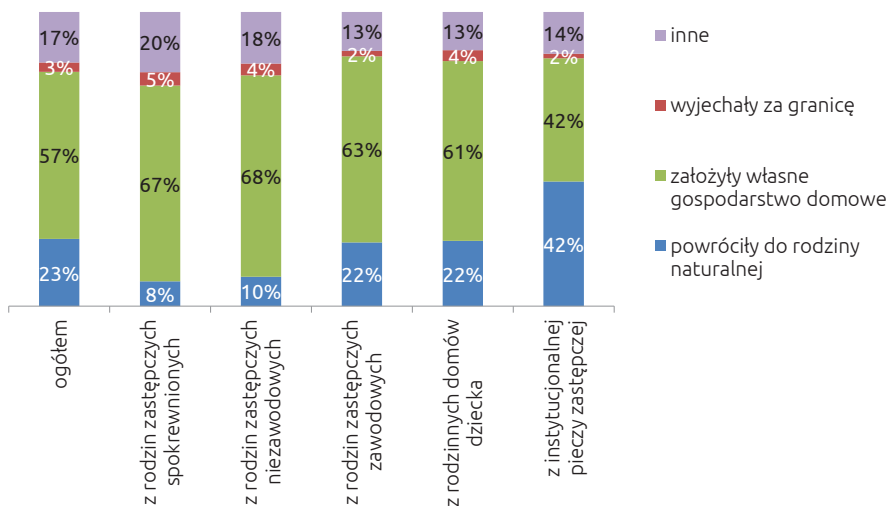
Krótko o usamodzielnieniach

W ramach analizowania dostępnych danych starano się ustalić, jaka jest sytuacja usamodzielnianej z pieczy zastępczej młodzieży. Jak wynika z danych, zdecydowana większość dorastających dzieci zakłada własne gospodarstwa domowe. Szczególnie jest to warte odnotowania w przypadku rodzinnych form pieczy zastępczej.

Równocześnie wydaje się, że wprowadzenie Ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej możliwości pozostawania w pieczy zastępczej do ukończenia 25. roku życia¹², pod warunkiem kontynuowania nauki, było niezwykle potrzebnym zapisem. Obecnie wiele dzieci korzysta z tej możliwości. Szczegółowe dane prezentuje poniższy wykres.

Z danych wynika, że duża liczba młodzieży decyduje się na pozostanie w pieczy zastępczej i kontynuowanie nauki. W przypadku rodzinnych form pieczy zastępczej to średnio aż 79,75%, a w przypadku podopiecznych placówek opiekuńczo-wychowawczych (w tym typu rodzinnego) – 60%.

Wykres 25. Dzieci 18+ odpływające z różnych typów pieczy zastępczej.
Odsetek łącznej liczby dzieci

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPiPS

Wykres 26. Jaki odsetek dzieci 18+ pozostaje w pieczy
(100% = suma dzieci 18+ w pieczy i tych, które się usamodzielniały)

źródło: obliczenia własne na podstawie danych MRPiPS

Konkluzje

1. Wydaje się zasadne bieżące analizowanie zbieranych przez MRPiPS danych z jednoczesnym spojrzeniem na zmienne w dłuższym niż dwa lata okresie.
2. Należałoby zbadać, czy dzieci objęte instytucjonalną pieczą zastępczą, a powierzone placówce poza powiatem pochodzenia, są ujmowane w ogólnej liczbie dzieci powierzanych przez powiat opiece instytucjonalnej. Z analizy danych wynika, że są powiaty, które sprawozdają brak dzieci powierzonych pieczy instytucjonalnej i równocześnie wykazują wydatki na utrzymanie dzieci w tym rodzaju pieczy.
3. Zakładając, że część powiatów popełnia błędy w wypełnianiu sprawozdania, wydaje się wskazane przygotowanie czytelnej instrukcji dla samorządów, jak należy wprowadzać dane oraz w przypadku tych, które popełniają pomyłki, być może przeprowadzenie dodatkowego szkolenia. Wiarygodność informacji statystycznych podniosłoby wprowadzenie alertów, które korelowałyby różne dane, ograniczając możliwość wprowadzania sprzecznych informacji.
4. Analizowanie w szczególności sposobu danych dotyczących dzieci poniżej 7. roku życia umieszczanych w pieczy instytucjonalnej, a także sytuacji dzieci niepełnosprawnych powierzanych pieczy zastępczej i efektywności usamodzielnienia mogłoby poprawić sytuację tych podopiecznych. Pozostałe kwestie warte pogłębionej analizy to powierzanie pieczy zastępczej dzieci na podstawie ustawy z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2014 r., poz. 382) oraz sytuacja małoletnich matek.
5. Doceniając ogromną wartość analityczną i merytoryczną gromadzonych przez MRPiPS danych oraz przygotowywanej co roku informacji Rady Ministrów o realizacji ustawy¹³, wydaje się wskazane, aby powstawał także pogłębiony raport przygotowujący przez niezależny podmiot.

Przypisy:

¹ Ustawa o dostępie do informacji publicznej z 6 września 2001 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 782).

² Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64, poz. 593, z późniejszymi zmianami).

³ Użycie słowa „ustawa” bez dodatkowych określeń oznacza w niniejszym tekście Ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 nr 149, pozycja 887, z późniejszymi zmianami).

⁴ Obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (wcześniej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej).

⁵ Użycie sformułowania „rodzinne formy zawodowe pieczy zastępczej” oznacza w niniejszym tekście: rodziny zastępcze zawodowe, w tym o charakterze pogotowia rodzinnego i specjalistyczne, rodzinne domy dziecka i placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego.

⁶ Dz.U. 2011 nr 149, pozycja 887, z późniejszymi zmianami, art. 95 ust. 3.

⁷ Tamże, art. 106 ust. 3.

⁸ Tamże, art. 41 ust. 2.

⁹ Tamże, art. 93.

¹⁰ Tamże, art. 232.

¹¹ Bowlby, J. (1969/2007), *Przywiązanie*, Warszawa, PWN 2007.

¹² Dz.U. 2011 nr 149, pozycja 887, z późniejszymi zmianami, art. 37 ust. 2.

¹³ Tamże, art. 189.

Ustawa w praktyce

Wyniki badań jakościowych – realizacja Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w opinii różnych uczestników systemu

■ Beata Kulig

■ Joanna Luberadźka-Gruca

■ Edyta Wojtasińska

W poniższej części znajdą Państwo podsumowanie badań jakościowych – wywiadów przeprowadzonych z Organizatorami Rodzinnej Pieczy Zastępczej, koordynatorami oraz rodzicami zastępczymi w kilkunastu zróżnicowanych wielkościami i pod względem budżetu powiatach.

Dołożyliśmy wszelkich starań, aby w sposób wyczerpujący i rzetelny spojrzeć z różnej perspektywy na wiele obszarów związanych z systemem opieki nad dzieckiem i rodziną. Naszym celem jest dążenie do poznania stanowisk poszczególnych uczestników badania, którzy występują w konkretnych rolach.

Na uwagę zasługuje różne postrzeganie tych samych działań, co można odnaleźć w przytoczonych w tej części cytatach i opisach. Pokazując te różnice, wierzymy, że możemy się przyczynić do poprawy komunikacji i przepływu informacji na terenie powiatów. Jest to niezbędne, aby cały system działań jak dobrze naoliwiony mechanizm, bez zgrzytów i niepotrzebnych, naszym zdaniem, napięć, stając się prawdziwym wsparciem dla powierzonych dzieci.

Eksplorując temat rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej na terenie samorządów, dostrzegamy rolę, jaką odgrywają partnerskie relacje i wzajemne zaufanie po każdej ze stron. Jednocześnie z zadowoleniem odnotowujemy, że są powiaty, które prowadzą przemyślaną i racjonalną politykę społeczną, w duchu dialogu i wzajemnego zrozumienia oraz współpracy.

Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej

Prezentowane poniżej wyniki podsumowują wywiady przeprowadzone z przedstawicielami Organizatorów Rodzinnej Pieczy Zastępczej w powiatach. Rozmówcami byli reprezentanci jednostek, które wykonują zadania organizatora: Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie (dalej: PCPR), innych jednostek samorządu terytorialnego oraz w dwóch przypadkach organizacji pozarządowych.

W poniższym rozdziale pojęcie „rodzina zastępcza” będzie często używane jako określenie obejmujące wszystkie typy rodzin zastępczych, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego.

Nabór kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej

Formy realizacji tego zadania są różne, do najpopularniejszych należą: promocja w lokalnych mediach, w tym ogłoszenia płatne i artykuły w prasie, czasami w formie wywiadów z rodzicami zastępczymi, wystąpienia w radiostacjach i telewizjach czy pikniki i festyny, np. z okazji Dnia Rodzicielstwa Zastępczego, Tygodnia Rodzicielstwa Zastępczego lub Dnia Dziecka, podczas których członkowie lokalnej społeczności mogą się spotkać z rodzicami zastępczymi. Wszyscy badani Organizatorzy, aby propagować ideę rodzicielstwa zastępczego, drukują ulotki, broszury i plakaty prezentujące zadania rodziców zastępczych, pojawiają się również ogłoszenia wielkoformatowe, tj. bannery czy billboardy, ustawione w ruchliwych miejscach powiatu. Nawiązywana jest współpraca z parafiami, klubami osiedlowymi czy uczelniami kształcącymi na kierunkach pedagogicznych. Każdy Organizator prowadzi stronę internetową (często jest to podstrona PCPR-u), która prezentuje określone ustawą formy rodzicielstwa zastępczego, najczęściej opisane poprzez przytoczenie konkretnych przepisów obowiązującego prawa. To, czego wydaje się brakować w użyciu internetu do kampanii pozyskiwania rodziców zastępczych, to „ludzka twarz rodzica zastępczego”, którą można byłoby przedstawić np. poprzez blog rodzica zastępczego lub prezentację historii z życia wziętych wyzwań i sukcesów. Przekaz nie tylko formalny, ale również zawierający odniesienie do doświadczenia i emocji mógłby pozytywnie wpłynąć na zainteresowanie rodzicielstwem zastępczym. Warto tutaj podkreślić, że część organizatorów prowadzi również strony na Facebooku poświęcone rodzicielstwu zastępczemu, prezentując działania podejmowane w powiecie na rzecz rodzinnej pieczy zastępczej. Wymiar doświadczenia osobistego w pozyskiwaniu kolejnych kandydatów do rodzicielstwa zastępczego pojawia się w wypowiedziach prawie wszystkich Organizatorów, którzy zwracają uwagę na znaczenie marketingu „szepstanego” i rolę świadectwa rodziców zastępczych w szerzeniu tej idei.

”

ALE Z NASZEGO DOŚWIADCZENIA WYNIKA, ŻE NAJSKUTECZNIEJSZA JEST METODA POCZTY PANTOFLOWEJ, ISTNIEJĄCE JUŻ RODZINY PRZEKAZUJĄ INFORMACJĘ SWOIM ZNAJOMYM, RODZINIE.

”

RODZINY ZASTĘPCZE W SWOIM ŚRODOWISKU SĄ TEŻ EMISARIUSZAMI RODZICIELSTWA ZASTĘPCZEGO, TEJ IDEI, SĄ WZOREM DLA INNYCH I MYŚLĘ, ŻE TO SIĘ TEŻ PRZYCYNIA DO ZAINTERESOWANIA TĄ FUNKCJĄ.

Warto także zaznaczyć, że w budowaniu percepcji społecznej rodzicielstwa zastępczego ogromne znaczenie mają negatywne informacje powielane przez media. Organizatorzy mówili więc o konieczności przygotowania i zrealizowania ogólnopolskiej kampanii czy akcji informacyjnej podnoszącej świadomość społeczną na temat zawodowego rodzicielstwa zastępczego finansowanej centralnie, np. przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. W ten nurt wpisują się również informacje przekazywane przez badanych dotyczące budowania pozytywnego przekazu o rodzicielstwie zastępczym, np. poprzez zaangażowanie się samorządowców i starostów czy prezydentów w kampanię pozyskiwania rodziców zastępczych.

NASZ PREZYDENT JEŹDZI W CZASIE KAMPANII TRAMWAJEM, W KTÓRYM PROMOWANA JEST IDEA RODZICIELSTWA ZASTĘPCZEGO, ROZMAWIA Z MIESZKAŃCAMI I PRZEKONUJE DO IDEI. MA PRORODZINNE NASTAWIENIE I TO JEST BARDZO WAŻNE.

Kolejną okazją do pozytywnego przekazu są wyróżnienia i odznaczenia przyznawane rodzicom zastępczym, wokół których budowany jest pozytywny przekaz medialny.

RODZICE ZASTĘPCZY OTRZYMUJĄ WYRÓŻNIENIA Z RĄK MARSZAŁKA. NOMINOWALIŚMY RODZICÓW ZASTĘPCZYCH DO ODZNACZEŃ PREZYDENTA RP I JEDNA RODZINA OTRZYMAŁA ŻŁOTY KRZYŻ ZASŁUGI.

Należy także przedstawić przykłady niestandardowych sposobów pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych. Czasami ogłaszane są konkursy na taką kampanię. Próbuąc różnych sposobów pozyskania kandydatów, podejmowano próby spotkań z mieszkańcami czy organizowanie punktów informacyjnych w centrach handlowych, jednak nie cieszyły się one zainteresowaniem.

Podnoszono również kwestię zabezpieczenia niedostatecznych środków finansowych na kampanię i brak długofalowych planów pozyskiwania kandydatów. Jednak są i takie powiaty, w których jest stałe zainteresowanie rodzicielstwem zastępczym i co roku ruszają jedna lub dwie grupy szkoleniowe.

Wśród powodów podawanych przez Organizatorów braku kandydatów do pełnienia funkcji rodziców zastępczych pojawiają się kwestie finansowe i dotyczące sposobu zatrudnienia rodziców zastępczych – umowy cywilnoprawne – oraz niewielkie możliwości podwyżek w przyszłości.

NIE MA JUŻ TERAZ CHĘTNYCH DO ZREZYGNOWANIA Z PRACY ZAROBKOWEJ, BY ZOSTAĆ RODZINĄ ZASTĘPCZĄ ZAWODOWĄ. LUDZIE WIEDZĄ, ŻE NIE BĘDĄ OTRZYMywać UMOWY O PRACĘ I DOSTAĆ NIEWIELKIE PIENIĄDZE. (...) JEST MOŻLIWOŚĆ ZWIĘKSZENIA WYNAGRODZENIA PO PIERWSZYCH 3 LATACH I JEST TO JEDYNA MOŻLIWOŚĆ, PÓŹNIEJ WYNAGRODZENIE JUŻ NIE WZRASTA.

RODZIC ZASTĘPCZY POWIEDZIAŁ, ŻE CZUJE SIĘ ZNOWU NA UMOWIE ŚMIECIOWEJ.

Niezależnie od tego, że motywacja do pełnienia funkcji rodzica zastępczego nie może być finansowa, rodzic zastępczy powinien być wynagradzany adekwatnie do pracy, którą świadczy, i obciążeń, które niesie rodzicielstwo zastępcze.

Wydaje się zatem, że kluczem do sukcesu w budowaniu rodzicielstwa zastępczego, zwłaszcza zawodowego, jest spełniony i wspierany rodzic zastępczy, który swoim przykładem i świadec-

twem przyciąga do tej idei inne osoby. Przekaz ten powinien być wspierany rzetelną i pozytywną informacją prezentowaną w mediach lokalnych.

Nie można również oczekiwać wzrostu liczby rodzin zastępczych czy rodzinnych domów dziecka, jednocześnie nie zabezpieczając środków na kampanię pozyskiwania kandydatów i na wynagrodzenia dla zawodowych rodzin zastępczych. Organizatorzy zwracali uwagę na przycinanie budżetów przez skarbników powiatu, również tych na kampanię. W tych powiatach, w których duży odsetek umieszczanych dzieci trafia do placówek socjalizacyjnych, a w nich koszt utrzymania jest wyższy niż w rodzinie zastępczej, rodzi się pytanie o długofalową politykę społeczną powiatu i efektywność wydatkowania środków publicznych.

Organizowanie szkoleń dla kandydatów

Z odpowiedzi dotyczących sposobu organizacji szkoleń wynika, że dominującym trendem jest prowadzenie ich przez trenerów-pracowników Organizatora. W niektórych wypadkach są to autorskie programy szkoleniowe Organizatora, w innych trenerzy uzyskują uprawnienia do szkolenia z wykorzystaniem jednego z już istniejących programów, np. PRIDE czy Rodzina. Te powiaty, które korzystają z własnych trenerów, mają możliwość uruchamiania kursu w zależności od potrzeb (np. więcej niż jedna grupa w danym roku).

”

SZKOLENIA SĄ PROWADZONE PRZEZ TRENERÓW-PRACOWNIKÓW PCPR-U, ŚREDNIO ROCZNIE SZKOLIMY JEDNĄ-DWIE GRUPY. DOSZKALAMY RODZICÓW NIEZAWODOWYCH, TO JEST DODATKOWE DZIAŁANIE. KANDYDATÓW MAMY, TŁUMÓW NIE MA, ALE NIE MA ROKU, ABYŚMY MIELI ZASTÓJ.

Tam, gdzie powiat zleca szkolenia na zewnątrz, może się pojawić kwestia ograniczeń finansowych.

”

2-3 KONKURSY BYŁY UNIEWAŻNIONE, BO NIE BYŁO OSÓB ZAINTERESOWANYCH SZKOLENIEM KANDYDATÓW ZE WZGLĘDU NA ZBYT NISKIE STAWKI. NIE MA PŁYNNOŚCI SZKOLEŃ.

Planując budżet Organizatora, należy brać pod uwagę stawki rynkowe, tak aby zapewnić płynność działań. Bez szkoleń nie będzie rozwoju rodzicielstwa zastępczego. Innym sposobem jest uzyskanie uprawnień przez pracowników ORPZ, którzy będą prowadzili szkolenia w ramach zakresu obowiązków. Warto również zwrócić uwagę na ewaluację oferowanych szkoleń, aby podnosić jakość przygotowań do zawodu rodzica zastępczego.

Nawet ci Organizatorzy, którzy nie zgłaszają braku kandydatów na rodziców zastępczych i gdzie jest stosunkowo duża baza zawodowych form rodzicielstwa zastępczego, zgłaszają zapotrzebowanie na określone typy rodzin zastępczych. Najczęściej sygnalizowaną potrzebą są rodziny zastępcze pełniące funkcję pogotowia rodzinnego i rodziny zastępcze specjalistyczne. Z wywia-

dów wynika, że nie ma w ogóle rodzin gotowych do przyjmowania dzieci na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

BRAKUJE OSÓB GOTOWYCH DO PODJĘCIA SIĘ FUNKCJI RODZINY SPECJALISTYCZNEJ DLA NASTOLATKÓW Z PROBLEMAMI, TO NIE CHODZI TYLKO O CHĘĆ RODZINY, ALE I Z NASZEJ STRONY PEWNOŚĆ, ŻE TA RODZINA PODOŁA, BO TO JEST OLBRYZMIE WYZWANIE.

Warto również zwrócić uwagę na sposób organizacji praktyk, których wymóg został zapisany w Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkoleń dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej. Mają one za zadanie zapoznanie z doświadczeniami wychowawczymi rodzin, które sprawują pieczę zastępczą. W niektórych powiatach praktyki są wykorzystywane jako forma zapewnienia rodzinie zastępczej osoby do pomocy bądź rodziny pomocowej. Zwłaszcza wykorzystywanie rodziny kandydackiej do zadań rodziny pomocowej budzi wątpliwości, gdyż kandydaci pozostają sami z dziećmi i nie mają sposobności obserwowania pracy rodziny zawodowej, jej metod wychowawczych oraz bieżącej konsultacji, co było intencją twórców przepisów, a także nie ma jeszcze kwalifikacji do pełnienia takiej roli. Inne powiaty organizują w ramach praktyki spotkania rodzin kandydackich z rodzinami zastępczymi, ale nie w domach rodzin zastępczych. Spotkania takie są zawsze wysoko oceniane, więc należałoby rozważyć wpisanie ich w standard kursu, jednak nie wydają się wyczerpywać założeń „praktyk w miejscu wykonywania pracy”. Badani zgłaszali trudności w organizacji praktyk. Zatem zasadne wydaje się przeanalizowanie sposobów realizowania praktyk w powiatach i stworzenie katalogu dobrych przykładów, które mogłyby być przeszczepiane przez Organizatora na swój grunt.

Szkolenia podnoszące kwalifikacje rodzin zastępczych

Prawie wszyscy badani przedstawiciele Organizatora poinformowali, że przynajmniej raz w roku prowadzone jest szkolenie dla rodziców zastępczych, chociaż zdarzył się powiat, gdzie nie było szkoleń ze względu na brak środków. W miejscach, gdzie szkolenia się odbywają częściej niż raz w roku, zwykle wiąże się to z realizacją projektów finansowanych ze środków unijnych, które najpierw pisze, a potem realizuje powiat. Projekty są dedykowane obszarom z zakresu rodzicielstwa zastępczego czy szerzej pieczy zastępczej – np. dla usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej i ich otoczenia albo są przeznaczone dla szerszego grona odbiorców, w których piecza zastępcza jest tylko jednym z typów beneficjenta. Zdaniem badanych rodziny zastępcze pozytywnie oceniają szkolenia wyjazdowe obejmujące programem zarówno warsztaty dla nich, jak i formy pracy z dziećmi. Często dla rodziców to jedyna forma wyjazdu i wypoczynku. Organizatorzy są świadomi tej wartości i podejmowane są starania, aby taką formę szkoleń wyjazdowych oferować. Dają one zdaniem Organizatorów nie tylko możliwość podniesienia wiedzy przez rodziców zastępczych, ale i budowania relacji między rodzicami, wzajemnej wymiany doświadczeń, które potem mogą się przeradzać w nieformalne grupy wsparcia.

”

KORZYSTAMY Z PROJEKTÓW UNIJNYCH – BENEFICJENCI – NP. DORASTAJĄCYCH WYCHOWANKOWIE PIECZY ZASTĘPCZEJ I ICH OTOCZENIE – TO OTOCZENIE TO CAŁE RODZINY ZASTĘPCZE. OFEROWANE BYŁY CYKLICZNE WYJAZDY – DWA, TRZY RAZY DO ROKU, PRACA WARSZTATOWA ORAZ MOŻLIWOŚĆ DLA RODZIN ZASTĘPCZYCH DO BUDOWANIA RELACJI. POTEM ZROBILIŚMY ANKIETY, KTÓRE SĄ INSPIRACJĄ DLA NAS DO KOLEJNYCH DZIAŁAŃ.

Wiedza o potrzebach rodzin zastępczych jest uzyskiwana najczęściej poprzez rozmowy rodzin z koordynatorami lub obserwację rodzin zastępczych i identyfikację tych potrzeb. Niektórzy Organizatorzy badają potrzeby z wykorzystaniem ankiety lub na spotkaniach z rodzinami. Prośby dotyczące podnoszenia kompetencji są też zgłaszane bezpośrednio do Organizatora (tj. dyrektora PCPR czy prezesa organizacji pozarządowej realizującego zadania Organizatora). Innym źródłem wiedzy o potrzebach szkoleniowych są problemy i tematy omawiane podczas spotkań grup wsparcia. Osobną kwestią pozostaje jakość szkoleń i poziom adekwatny do wiedzy i doświadczenia rodzin.

”

NIE ZAWSZE TE SZKOLENIA BYŁY DOSTOSOWANE DO POZIOMU WIEDZY, ALE CHCEMY TO UWZGLĘDNIĆ W KOLEJNYCH SZKOLENIACH.

Osobno są realizowane szkolenia dla rodzin zawodowych, a osobno dla rodzin spokrewnionych, bowiem Organizator dostrzega różnice zarówno w potrzebach, jak i stanie wiedzy w zależności od typu rodziny.

Wydaje się wskazane, aby Organizator tworzył system czy plan szkoleń, który uwzględnia problemy rodzin zastępczych i poziom wiedzy, zabezpieczając potrzebne środki finansowe i organizując je w sposób umożliwiający swobodny udział w szkoleniu (informacja z wyprzedzeniem, zapewnienie osoby do pomocy, która na czas szkolenia będzie się zajmować dziećmi).

Grupy wsparcia

Grupy wsparcia są dość powszechnym narzędziem pomocy rodzinom zastępczym, jednak większość Organizatorów zwraca uwagę na niskie zainteresowanie rodziców tą formą pomocy.

”

PRÓBOWALIŚMY ORGANIZOWANIA GRUP, ALE ONE SIĘ WYKRUSZAŁY, NA KOŃCU PRZYCHODZIŁY DWIE RODZINY. NIE ZASTANOWILIŚMY SIĘ, DLACZEGO TAK SIĘ DZIAŁO. GRUPY PROWADZIŁ PSYCHOLOG, BYŁ TAM TAKŻE PEDAGOG I PSYCHOLOG.

SĄ ROZPISANE TERMINY, PROWADZI JE PANI PEDAGOG, ALE NIE CIESZĄ SIĘ ZAINTERESOWANIEM. CZASEM, GDY GRUPA RODZICÓW ZASTĘPCZYCH JEDZIE NA WAKACJE ALBO NA WYJAZDOWE SZKOLENIE, TO SIĘ INTEGRUJĄ, MAJĄ TAKĄ SPONTANICZNĄ GRUPĘ WSPARCIA, POTEM PRÓBUJEMY PRZENIEŚĆ TEN ZAPĄŁ NA NASZ GRUNT, ALE ON SIĘ WYGASZA.

Jeden z Organizatorów podjął decyzję o zleceniu prowadzenia grupy wsparcia przez organizację pozarządową.

W TYM ROKU PODPISALIŚMY UMOWĘ Z NGO I MAMY PUNKT SPOTKAŃ RODZINNYCH DLA DZIECI Z RODZIN ZASTĘPCZYCH I ICH RODZICÓW (3 RAZY W TYGODNIU), TAM JEST TEŻ MOŻLIWOŚĆ GRUP WSPARCIA I SPOTKANIA ZE SPECJALISTAMI, NP. Z SEKSUOLOGIEM, ALE TO, ŻE GRUPA WSPARCIA DZIAŁAJ JEST ZASŁUGĄ ORGANIZACJI POZARZĄDOWEJ, NIE ORGANIZATORA.

W wielu powiatach grupy wsparcia „nie udają się”. Potrzebna jest analiza czynników powodzenia grup wsparcia i wytyczne dla powiatów, w jaki sposób je realizować. Jest to szczególnie ważne w tych powiatach, gdzie nie ma skutecznej pomocy psychologicznej oraz superwizji dla rodziców zastępczych. Być może, wzorując się na Organizatorze, który zlecił prowadzenie grup wsparcia na zewnątrz przez osoby niezwiązane z Organizatorem, warto powielić to rozwiązanie. Jest prawdopodobne, że jednym z możliwych czynników blokujących udział rodziców zastępczych w grupach wsparcia jest obecność pracownika Organizatora. Subiektywne poczucie bycia „na cenzurowanym” obniżało poczucie bezpieczeństwa rodzin i w konsekwencji skutkowało absencją.

Rodziny pomocowe

Rodziny pomocowe to temat często poruszany w powiązaniu z prawem rodziców zastępczych zawodowych i prowadzących rodzinne domy dziecka do czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem w związku z wypoczynkiem, w wymiarze 30 dni kalendarzowych w okresie 12 miesięcy (art. 69 Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – dalej ustawa). Na pierwszy plan wysuwa się brak lub niedostatecznie rozwinięta sieć rodzin pomocowych. W tych powiatach, gdzie jest możliwość skorzystania z takiego wsparcia, albo jest nią inna rodzina zastępcza, albo, co częstsze i lepiej oceniane, przeszkolony członek rodziny rodzica zastępczego. Niemniej jednak są powiaty, w których rodzin pomocowych nie ma w ogóle.

NIE MA RODZIN POMOCOWYCH, RODZINY NAM TEGO NIGDY NIE ZGŁASZAŁY. KAŻDA Z RODZIN MA SZEROKI WACHLARZ WSPARCIA NIE TYLKO FINANSOWEGO, ALE RÓWNIEŻ ZATRUDNIAMY OSOBY DO POMOCY. RODZINY NIE KORZYSTAŁY Z URLOPÓW, NIE ZGŁASZAŁY POTRZEBY URLOPU, A NASZE RODZINY SĄ DOBRZE WYEDUKOWANE.

Jednym z powodów niewystępowania rodziców zastępczych o czasowe niesprawowanie opieki w związku z wypoczynkiem, podnoszonym zarówno przez rodziców, jak i dostrzeganym przez Organizatora, jest konieczność przekazania dzieci do innych rodzin. Rodzice zastępczy zgłaszali często, że dla dzieci najważniejsze jest poczucie stałości, że nie można ich przenosić do osób, których nie znają albo znają słabo, bo takie umieszczenie na okres urlopowania może skutkować zaburzeniem poczucia bezpieczeństwa dziecka. Niektórzy Organizatorzy zdają się dostrzegać te wyzwania rodziców poprzez przeszkolenie ich bliskich.

”

NA WNIOSEK RODZICÓW ZASTĘPCZYCH ZREALIZOWANO SZKOLENIE DLA RODZIN RODZICÓW ZASTĘPCZYCH I RODZINAMI POMOCOWYMI ZOSTALI BLISCY RODZICÓW ZASTĘPCZYCH.

”

KIERUNEK I KONCEPCJA JEST SŁUSZNA. RODZINY NIE MAJĄ GOTOWOŚCI, ŻEBY POWIERZYĆ DZIECI OBCEJ OSOBIE, W OGÓLE NIE MAMY RODZIN POMOCOWYCH, KTÓRE SĄ GOTOWE DO PRZYJMOWANIA DZIECI NA OKRES URLOPU. NAJCZĘŚCIEJ RODZINĄ POMOCOWĄ ZOSTAJE DOROSŁA CÓRKA. WYNAGRODZENIE RODZIN POMOCOWYCH JEST ŻARTOBLIWE.

Wydaje się, że koncepcja rodzin pomocowych wymaga bardzo dokładnej analizy i weryfikacji. Istotne byłoby stworzenie stabilnej bazy rodzin pomocowych, które znają dzieci, tak aby umieszczenie dziecka w rodzinie pomocowej nie było źródłem negatywnych doświadczeń dla dzieci.

Wolontariat w rodzinach zastępczych

Zapisy w ustawie dotyczące wolontariatu w wielu powiatach nie mają odzwierciedlenia w rzeczywistości. Organizatorzy mówią albo o wolontariacie akcyjnym (np. uczniowie), albo tego wolontariatu po prostu nie ma.

”

WOLONTARIUSZE POJAWIAJĄ SIĘ AKCYJNIE, AKTUALNIE NIE MA.

”

MAMY WSPÓŁPRACĘ Z UNIWERSYTEM TRZECIEGO WIEKU, ALE TERAZ JEST JUŻ TYLKO JEDNA WOLONTARIUSZKA – EMERYTOWANA NAUCZYCIELKA, PRZYCHODZI DO JEDNEGO CHŁOPCA. WSPÓŁPRACOWALIŚMY Z CENTRUM WOLONTARIATU.

Można zatem stwierdzić, że zasadna byłaby współpraca z centrami i ośrodkami organizującymi wolontariat oraz promocja tej formy pomocy dla dzieci z pieczy zastępczej.

Współpraca z ośrodkami pomocy społecznej (OPS)

Organizatorzy zwracają uwagę przede wszystkim na niedostateczną liczbę asystentów w gminach w stosunku do potrzeb. Między innymi ów niedostatek kadr skutkuje brakiem lub fragmentaryczną informacją o dziecku i jego rodzinie, która służy do Organizatorów.

BARDZO RÓŻNIE OCENIAM WSPÓŁPRACĘ Z POSZCZEGÓLNYMI OPS-AMI. ZALEŻY TO RÓWNIEŻ OD BUDŻETU DANEJ GMINY, NIE MA ASYSTENTÓW, BO NIE MA ŚRODKÓW.

Tylko niektórzy Organizatorzy zauważają zmianę w liczbie asystentów po 1 stycznia 2015 roku.

SYTUACJA POPRAWIŁA SIĘ PO 1 STYCZNIA, ODKĄD GMINY OBLIGATORYJNIE MUSZĄ MIEĆ ASYSTENTÓW. DŁUGO PROBLEMEM BYŁ BRAK ASYSTENTÓW.

Niedostatek kadr w gminach odczuwalny jest nie tylko na etapie sporządzania przez Organizatora informacji o sytuacji dziecka powierzanego pieczy (art. 38a ustawy), ale również w dalszej pracy na rzecz powrotu dziecka do rodziny.

ASYSTENTÓW JEST U NAS BARDZO MAŁO, O WIELE ZA MAŁO W STOSUNKU DO POTRZEB. SAMI MUSIMY SIĘ STARAĆ O DOKUMENTY. MAMY CZTERECH PRACOWNIKÓW ZATRUDNIONYCH W RAMACH STANOWISK POMOCNICZYCH I ONI SIĘ ZAJMUJĄ POZYSKIWANIEM DOKUMENTÓW DZIECI I PRZEKAZYWANIEM ICH DO RODZIN ZASTĘPCZYCH.

JAK NIE MA ASYSTENTA, TO JEST PRACOWNIK SOCJALNY, ALE TA WSPÓŁPRACA Z OPS-EM NIE DO KOŃCA JEST PEŁNA, NIE ZAWSZE DOCIERAJĄ NA ZESPOŁY. PLAN POMOCY DZIECKU POWINIEN BYĆ ZGODNY Z PLANEM PRACY Z RODZINĄ, A JAK NIE MA KONTAKTU Z ASYSTENTEM CZY PRACOWNIKIEM SOCJALNYM, TO NIE ZAWSZE TO JEST MOŻLIWE.

Brak pracy zespołowej między Organizatorem a OPS powoduje też tarcia związane z celem pracy z danym dzieckiem i jego rodziną pochodzenia.

CIĘŻKO JEST PRACOWAĆ Z ASYSTENTAMI, KTÓRZY MAJĄ SWOJE POMYSŁY NA RODZINĘ, A TE NIEKONIECZNIE SĄ ZGODNE Z NAJLEPSZYM INTERESEM DZIECKA. ZDARZA SIĘ, ŻE GMINA NIE JEST ZAINTERESOWANA WSPÓŁPRACĄ NA TAKIM POZIOMIE, KTÓRY JEST DLA NAS WAŻNY.

”

MAM BARDZO NEGATYWNE DOŚWIADCZENIA ODNOŚNIE DO POWROTÓW, ZAZWYCZAJ POWROTY KOŃCZĄ SIĘ PONOWNYM UMIESZCZENIEM W PIECZY, TO JEST OKALECZANIE TYCH DZIECI, JAK PO DWA, TRZY RAZY POWRACAJĄ DO RODZINY. MY STARAMY SIĘ ROBIĆ WSZYSTKO [NA RZECZ POWROTU DO RODZINY POCHODZENIA] ZARAZ, JAK PRZYJMUJEMY DZIECKO DO PIECZY, WTEDY RODZINA MA JESZCZE SILNĄ MOTYWACJĘ, ABY DZIECKO ODZYSKAĆ.

Różnie też Organizator ocenia usytuowanie jedynie na poziomie gminy pracy z rodziną pochodzenia, z jednej strony zaletą ustawy jest jasny rozdział obowiązków, z drugiej występują tarcia, o których pisaliśmy powyżej.

”

[PRACA Z RODZINĄ POCHODZENIA] JAK TO JEST OBOWIĄZEK GMINY, TO JEST TROCHĘ DOBRZE, TROCHĘ ŹLE. TU POWIAT MUSI WSPÓŁPRACOWAĆ Z GMINĄ I TUTAJ TO RÓŻNIE WYCHODZI.

”

BYŁY TAKIE NADZIEJE, ŻE JAK GMINA BĘDZIE WSPÓŁODPOWIEDZIALNA FINANSOWO ZA POBYT DZIECKA W PIECZY, TO PRACA Z RODZINĄ ZOSTANIE ZINTENSYFIKOWANA I TYCH UMIESZCZEŃ BĘDZIE MNIEJ, NIEPRAWDA, GMINY PŁACĄ CORAZ WYŻSZE KWOTY, LAWINOWO ROSNĄ KOSZTY GMIN, A UMIESZCZEŃ WCALE NIE MA MNIEJ. DALEJ NIE MA PROFILAKTYKI. MIASTO NA PRACACH POWIATU TO SOBIE TAKĄ WSPÓŁPRACĘ, MYŚLĘ, ŁATWIEJ ORGANIZUJE.

Niedobory kadrowe i czasem różnice w definiowaniu celu działania determinują jakość współpracy pomiędzy OPS a Organizatorem. Powstał system, który nie jest pełny i kompatybilny. Współpraca pomiędzy gminą a powiatem jest konieczna. To na podstawie danych z gmin o potencjalnej liczbie dzieci, które mogą być w danym roku umieszczone w pieczy, powiat może tworzyć plany działania. Dane te powinny być uzupełnione o dane z sądów dotyczące liczby rodzin, w których pracuje kurator i które są zagrożone ingerencją sądu we władzę rodzicielską (więcej: rozdział poniżej). Kolejnym obszarem jest wytyczenie spójnych celów i praca w oparciu o kompatybilne plany pomocy dziecku i pracy z rodziną. Wydaje się, że w miastach na prawach powiatu sytuacja powinna być łatwiejsza ze względu na skupienie w jednej instytucji zadań OPS i Organizatora. Jednak jeżeli struktura w mieście jest wieloinstytucjonalna, czyli MOPS nie ma w jednym ręku pracy z rodziną i pieczy zastępczej, tylko istnieją dodatkowe szczeble tej instytucji, powoduje to zaburzenie odpowiedzialności.

Współpraca z sądami i ich organami pomocniczymi

W badanej grupie Organizatorzy wskazują na ewolucję w kontaktach z sądami, niemniej jednak wciąż sądy są trudnym partnerem do współpracy, pomimo że stanowią kluczowy element w systemie pieczy zastępczej.

”

NIE ZAWSZE UKŁADA SIĘ DOBRZE, SĘDZIA JEST ZASADNICZY, NIE ROZUMIE SPECYFIKI PIECZY ZASTĘPCZEJ. (...) WSZYSTKO ZALEŻY OD OSOBY SĘDZIEGO.

Poprawie współpracy z sądami służy wiele wysiłków i działań podejmowanych przez Organizatorów, które mają na celu pokazanie sędziom perspektywy zarówno organizatora, jak i rodzica zastępczego.

”

WSPÓŁPRACA EWOLUOWAŁA, ZALEŻY OD CZŁOWIEKA, ALE MY TEŻ ZAPRACOWALIŚMY NA ZMIANĘ TYCH RELACJI, SPOTYKAMY SIĘ Z SĘDZIAMI SĄDÓW RODZINNYCH. DOSTAĆ SIĘ DO SĄDU JEST TRUDNO, ALE CHCEMY OMAWIAĆ PRZYPADKI TRUDNE, PRZYPADKI, GDZIE MAMY RÓŻNE ZDANIE, MY INNE, A SĄD INNE.

”

ZORGANIZOWALIŚMY DUŻĄ KONFERENCJĘ DLA SĘDZIÓW RODZINNYCH. ZAPRASZAMY NA ZESPOŁY (NIESTETY, SĘDZIOWIE ZWYKLE NIE PRZYJEŻDŻAJĄ). JEŚLI RODZINA ZGŁASZA WNIOSEK DO SĄDU (POPARTY NASZĄ OPINIĄ) DOTYCZĄCY NP. UDZIELENIA ZGODY NA PODEJMOWANIE DECYZJI W SPRAWACH BIEŻĄCYCH, SĘDZIOWIE NADAJĄ TAKIE UPRAWNIENIA.

Wysiłki te owocują zmianami w relacjach, wciąż jednak są obszary we współpracy z sądami, które dla Organizatora są wyzwaniem i które powinny wyglądać inaczej.

”

PROBLEMEM BYŁO NASZE UPIERANIE SIĘ, BY NA POSTANOWIENIACH SĄDU WPISYWAĆ UMIESZCZENIE W RODZINNYCH, A NIE INSTYTUCJONALNYCH FORMACH.

”

SĄD CZASAMI WYDAJE WADLIWE POSTANOWIENIA: „UMIEŚCIĆ DZIECKO W RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ”, BEZ WSKAZANIA KONKRETNEJ RODZINY (...) SPOTKALIŚMY SIĘ Z PRZEWODNICZĄCYMI WYDZIAŁÓW I ONI SIĘ Z TEGO WYCOFALI.

Organizatorzy zwracają uwagę, że sądy powinny w postanowieniach wskazywać konkretną rodzinę zastępczą, jednak wybór tej rodziny powinien być z nimi konsultowany, bo to oni mogą zapewnić odpowiedni dobór rodziny do dziecka.

Kolejnym tematem w odniesieniu do współpracy z sądem, który pojawia się często i stanowi wyzwanie, jest termin dotyczący np. opinii o rodzinie. Jeśli to jest rodzina, z którą wcześniej Organizator ani OPS nie miał żadnego kontaktu (np. ciotka dziecka mieszkająca na drugim końcu Polski, która nie korzystała z żadnych świadczeń ani pomocy OPS, a która jest kandydatką na rodzinę zastępczą niezawodową), to dotrzymanie wskazanych przez sąd terminów nie jest możliwe.

NATOMIAST TERMINY, KTÓRYCH WYMAGA SĄD – NP. OPINIE W CIĄGU TYGODNIA – SĄ NIE DO ZROBIENIA. U NAS PEŁNA DIAGNOZA TRWA OK. 6 TYGODNI.

Na termin Organizatorzy zwracają uwagę także w odniesieniu do czasu trwania postępowań. Przewlekłość postępowań w odniesieniu zwłaszcza do dzieci małych umieszczonych w pogotowiu powoduje nieodwracalne skutki.

CZASEM SPRAWY W SĄDZIE TRWAJĄ ROK ALBO I DŁUŻEJ. JAK DZIECKO TRAFIA DO POGOTOWIA, GDY JEST MAŁE, WE WCZESNYM DZIECIŃSTWIE, NIE ZNA INNYCH RODZICÓW, ZWIĄZUJE SIĘ Z NIMI (ZASTĘPCZYMI), A POTEM DOCHODZI DO POZBAWIENIA WŁADZY RODZICIELSKIEJ I NALEŻY ZGŁOŚĆ DZIECKO DO ADOPCJI, BO TEGO WYMAGA USTAWA, NO I POTEM DZIECKO JEST Z TEJ RODZINY, JEDYNEJ, KTÓRĄ ZNA, WYRYWANE DO RODZINY ADOPCYJNEJ. NIE BARDZO SIĘ ZGADZAMY TUTAJ NA TO, BO TO NIE JEST NAJLEPSZE DLA DZIECKA ROZWIĄZANIE.

Niektórzy Organizatorzy przykładają szczególną wagę do procesu adopcyjnego z rodzin zastępczych. Dokładają starań, aby był on nastawiony na zapewnienie dziecku poczucia bezpieczeństwa poprzez stopniowe przenoszenie więzi łączącej go z rodziną zastępczą na rodzinę adopcyjną. Cały proces jest rozciągnięty w czasie, poprzez wydłużanie kontaktów dziecka z przyszłymi rodzicami, które są wspierane przez rodzinę zastępczą, co chroni dziecko przed poczuciem odrzucenia. Równocześnie pozwala to rodzinie zastępczej (w tym innym, pozostającym pod jej opieką dzieciom) na przygotowanie się do rozstania bez poczucia nagłego zerwania relacji.

Takie działania zasługują na wsparcie i rozpowszechnienie.

Osobnym problemem zgłoszonym przez Organizatora jest umieszczanie w pieczy zastępczej starszych nastolatków, które są zdemoralizowane i w zasadzie powinny być umieszczane od razu w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych bądź na wniosek rodziców w Młodzieżowych Ośrodkach Socjoterapeutycznych.

WSZYSTKO ZALEŻY OD OSOBY SĄDZIEGO, NIE ZAWSZE UWZGLĘDNIAJĄ ONI NASZE SUGESTIE – NP. ŻEBY KORZYSTAĆ Z INNYCH ŚRODKÓW, A NIE TYLKO PIECZY ZASTĘPCZEJ. SĄDZIOWIE TŁUMACZĄ TO W TEN SPOSÓB, ŻE MAJĄ ZACHOWAĆ STOPNIOWANIE ŚRODKÓW OD NAJSŁABSZEGO – PIECZA ZASTĘPCZA – DO NAJSILNIEJSZEGO, A JA UWAŻAM, ŻE TO KWESTIA ZASTOSOWANIA ŚRODKA ADEKWATNEGO. Z TYM MAMY CIĄGŁE PROBLEM.

Podobny problem jest podnoszony w odniesieniu do dzieci ze znacznym lub głębokim stopniem niepełnosprawności, zwłaszcza w sytuacji, gdy na terenie powiatu nie ma rodzin specjalistycznych.

KIEROWANIE DO RODZIN ZASTĘPCZYCH DZIECI LEŻĄCYCH ZAMIAST DO ZOL-U Z RODZINY POCHODZENIA.

Uczestnicy wywiadów podkreślają, że zmiany we współpracy z sądami można uzyskać dzięki regularnym kontaktom z sędziami i wymianie informacji. Pokazują to przedłożone wyżej dobre praktyki we współpracy Organizatora z sądami. Warto jeszcze zwrócić uwagę na kolejny obszar, jakim są spotkania dla sędziów podnoszące ich kompetencje i wiedzę z obszarów rozwojowych dotyczących dzieci.

Współpraca z organizacjami społecznymi

Współpraca z organizacjami pozarządowymi, zwłaszcza skupiającymi rodziców zastępczych lub działającymi na ich rzecz, w poszczególnych powiatach jest na bardzo różnym poziomie. Zdarzają się powiaty, w których współpracy nie ma, bo nie ma takich organizacji pozarządowych.

BYŁA, ALE PAN, KTÓRY BYŁ PRZEWODNICZĄCYM, TROCHĘ SIĘ WYPALIŁ, PROBLEMY RODZINNE TEŻ BYŁY, TAK ŻE ON NIE POCIĄGNĄŁ TEGO DALEJ, A NIE ZNALAZŁ SIĘ NIKT, KTO BY PRZEJĄŁ PAŁECZKĘ, WIĘC RODZICE ZASTĘPCZY NIE SĄ ZRZESZENI W ŻADNĄ FORMĘ.

Czasami Organizator współistnieje obok organizacji pozarządowej, a organizacja obok niego.

CZUJĘ SIĘ POMIJANA JAKO ORGANIZATOR PRZEZ ORGANIZACJĘ. UWAŻAM, ŻE PRACOWNICY ORGANIZACJI WCHODZĄ W SYTUACJE, W KTÓRE NIE POWINNI, ŻE WCHODZĄ W KOMPETENCJE ORGANIZATORA. NIGDY NIE SPOTKALIŚMY SIĘ Z ORGANIZACJĄ, NIE OKREŚLIŁIŚMY CELÓW, SPO-SOBU WSPÓŁPRACY. KONTAKT GŁÓWNIEM MAILOWY.

Niektóre powiaty nie prowadzą ścisłej współpracy z organizacjami skupiającymi rodziców zastępczych, jednak wspólnie organizują Dzień Rodzicielstwa Zastępczego i towarzyszące mu wydarzenia, jak pikniki czy festyny.

ORGANIZACJA JEST ZAŁOŻONA PRZEZ PANIE Z RODZINNYCH DOMÓW DZIECKA, JEST TO STOWARZYSZENIE DLA RODZICÓW ZASTĘPCZYCH. NIE UWAŻAM TEŻ, ABY ORGANIZATOR MIAŁ WYTYCZAĆ, CO MAJĄ ROBIĆ. MAMY SIĘ UZUPEŁNIAĆ, NIE WCHODZĘ W KOMPETENCJE TEJ ORGANIZACJI, SĄ TAM WIELOLETNIE RODZINY ZASTĘPCZE. NIE MAMY WYZNACZONYCH FORM WSPÓŁPRACY. POTENCJAŁ ORGANIZACJI JEST UZUPEŁNIENIEM PRACY ORGANIZATORA DLA ŚRODOWISKA. WSPÓŁPRACA AKCYJNA – OKOLICZNOŚCIOWA POPRZEC FESTYNY, PIKNIKI, WSPIERANIE KONKRETNEJ OSOBY ETC.

Bywają jednak także takie powiaty, w których istnieje bardzo ścisła współpraca Organizatora z organizacjami skupiającymi rodziców zastępczych. W tych sytuacjach oba środowiska działają wspólnie przy pozyskiwaniu środków czy organizacji wyjazdów dla rodzin. Inną kategorią

są powiaty, w których zadania Organizatora pełni organizacja pozarządowa. Prócz współpracy z organizacjami skupiającymi rodziców zastępczych lub działającymi na rzecz rodzicielstwa zastępczego i dzieci w pieczy rodzinnej niektóre powiaty współpracują z innymi organizacjami, które wspierają rodziców w ich pracy.

”

ISTNIEJE ORGANIZACJA POZARZĄDOWA PSYCHOLOGÓW ŚWIADCZĄCYCH POMOC PSYCHOLOGICZNĄ, CZĘŚCIOWO SĄ TO OSOBY, KTÓRE ZDOBYWAŁY DOŚWIADCZENIE W PRACY Z RODZINAMI ZASTĘPCZYMI WE WSPÓŁPRACY Z ORGANIZATOREM. OTRZYMUJĄ ŚRODKI NA DZIAŁANIA W RAMACH PROGRAMÓW WSPÓŁPRACY POWIATU Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI.

”

MOPS MA PODPISANĄ UMOWĘ Z 8 PODMIOTAMI ZEWNĘTRZNYMI (NGO) I MOŻNA TAM KORZYSTAĆ Z KONSULTACJI I PORADNICTWA PSYCHOLOGICZNEGO.

Osobną kwestią pozostaje potencjał środowiska rodziców zastępczych czy w ogóle szerszej środowiska lokalnego, który umożliwiałby skuteczną reprezentację i działania na rzecz dzieci w pieczy rodzinnej. W poszczególnych powiatach jest on zróżnicowany, co znajdowało odzwierciedlenie w wypowiedziach badanych. Nie można natomiast przyjąć prostego założenia, że im większe miasto, tym więcej organizacji pozarządowych i lepsza współpraca. Wydaje się, że wszystko zależy od działania władz i ich przychylności, tam, gdzie rozumieją znaczenie istnienia takiej organizacji i współpracują z nią, organizacje nie tylko powstają, ale poszerzają zakres działalności.

Pomoc psychologiczna, terapia dla rodzin zastępczych i powierzonych im dzieci

Organizatorzy zwracają uwagę na bogaty wachlarz możliwości pomocy psychologicznej i terapeutycznej, jak również na różny stopień zainteresowania przez rodziców zastępczych istniejącą ofertą. Pomoc psychologiczna jest oferowana zarówno przez kadry Organizatora, jak i w innych instytucjach znajdujących się na terenie powiatów, np. poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Z drugiej strony mają oni świadomość, że czasem dostęp do psychologa wymaga oczekiwania w kolejce i czasu. We wszystkich powiatach, w których realizowano badania, brakuje psychiatry dziecięcego lub możliwości korzystania z jego pomocy są bardzo ograniczone.

”

5 PSYCHOLOGÓW I DWA WAKATY NA POTRZEBY BARDZO LICZNEJ GRUPY RODZIN ZASTĘPCZYCH, KAŻDY PSYCHOLOG MIAŁ POD OPIEKĄ STAŁĄ GRUPĘ RODZIN ZASTĘPCZYCH ZAWODOWYCH I RODZINNYCH DOMÓW DZIECKA, DIAGNOZOWAŁ W NICH DZIECI I WSPIERAŁ, REGULARNIE SIĘ Z NIMI KONTAKTOWAŁ. POZOSTAŁE RODZINY ZASTĘPCZE, JEŻELI MIAŁY POTRZEBĘ, TO PRZEZ KOORDYNATORA LUB PRACOWNIKA SOCJALNEGO MOGŁY SIĘ UMAWIAĆ. W PEWNYM MOMENCIE PRÓBOWALIŚMY TERAPII, ALE POCHŁANIA ONA TAK DUŻO CZASU, ŻE NIE POZWALA NA REALIZOWANIE PODSTAWOWYCH OBOWIĄZKÓW. BYĆ MOŻE WRÓCIMY DO TEGO. JEST TEŻ UMOWA Z 8 PODMIOTAMI ZEWNĘTRZNYMI (NGO) I MOŻNA TAM KORZYSTAĆ Z KONSULTACJI I PORADNICTWA PSYCHOLOGICZNEGO.

” WSZYSCY ZATRUDNIENI PRZEZ ORGANIZATORA PRACOWNICY PRACUJĄCY Z RODZICAMI SĄ TERAPEUTAMI PO SZKOŁACH TERAPII RODZIN. PROWADZIMY PORADNICTWO PSYCHOLOGICZNE, TERAPIĘ DZIECI, JAK I TERAPIĘ MAŁŻEŃSKĄ RODZICÓW ZASTĘPCZYCH, O ILE JEST TAKA POTRZEBA. OCZYWIŚCIE NIE PROWADZI JEJ PRACOWNIK, KTÓRY BEZPOŚREDNIO PRACUJE Z RODZINĄ.

” POWOŁALIŚMY [JAKO PCPR] SPECJALISTYCZNĄ PORADNIĘ RODZINNĄ Z KILKOMA ETATAMI PSYCHOLOGÓW. ZAPEWNIAMY W PEŁNI DOSTĘP DO PSYCHOLOGA. TYLKO PYTANIE, JAK KORZYSTAJĄ Z TEJ OFERTY RODZINY I JAKIE MAJĄ SPOSTRZEŻENIA DOTYCZĄCE TEGO DZIAŁANIA. PORADNIA OBSŁUGUJE NIE TYLKO RODZICÓW ZASTĘPCZYCH, WIĘC MOGĄ BYĆ KOLEJKI. (...) W TYM ROKU ZORGANIZOWALIŚMY WARSZTATY DOTYCZĄCE RELACJI MAŁŻEŃSKICH DLA RODZIN ZASTĘPCZYCH – WARSZTAT DLA PANÓW, POTEM DLA PAŃ, POTEM WSPÓLNY.

” PSYCHOLOG JEST ZATRUDNIONY NA 10 GODZ. W TYGODNIU. PRZEZ OKRES ROKU MIELIŚMY NA UMOWĘ ZLECENIE ZATRUDNIONĄ TERAPEUTKĘ RODZINNĄ, ALE NIE BYŁO ZAINTERESOWANIA, WIĘC ZREZYGNOWALIŚMY.

” NA PSYCHOLOGA DZIECIĘCEGO TRZEBA POCZekać.

Organizatorzy są też świadomi ograniczeń związanych z korzystaniem z psychologa przy nadzorującej instytucji, dotyczy to zwłaszcza problemów małżeńskich czy rodzinnych poszczególnych rodzin zastępczych.

” PRZY OSOBISTYCH PROBLEMACH RODZIN ZASTĘPCZYCH, NP. ZDRADA MAŁŻEŃSKA, TO ZACHĘCAMY RODZINY DO KORZYSTANIA Z PSYCHOLOGA POZA PCPR-EM.

” SAM FAKT ZATRUDNIENIA PSYCHOLOGA W INSTYTUCJI BLOKUJE RODZINY ZASTĘPCZE PRZED SKORZYSTANIEM Z JEGO POMOCY.

Jednocześnie żaden z Organizatorów nie pokrywa kosztów psychologa, z którego usług prywatnie skorzystał rodzic zastępczy, czy to w odniesieniu do siebie, czy powierzonego dziecka.

Innym problemem jest fluktuacja psychologów, którzy po zdobyciu doświadczenia w pracy z rodzicami zastępczymi odchodzą z pracy, najczęściej ze względu na zarobki.

Ciągle bardzo skąpa jest oferta wsparcia dzieci biologicznych rodziców zastępczych. W kilku powiatach Organizator dba o to, by nie były one pomijane w paczkach od św. Mikołaja czy innych okolicznościowych prezentach. To jest właściwe cała oferta skierowana do tej grupy. Wydaje się konieczne zwrócenie większej uwagi na dzieci biologiczne rodziców zastępczych, być może po-

przez stworzenie grup dla tych dzieci, które mogą mieć specyficzne problemy i muszą sprostać specyficznym wyzwaniom, jakie stwarza praca podjęta przez ich rodziców.

Pomoc psychologiczna dla rodzin zastępczych i powierzonych dzieci jest absolutnie niezbędna, musi być stała (tj. nie tylko w ramach projektów) i dostępna. Istotne wydaje się, żeby ocena psychologiczna i pomoc były od siebie oddzielone oraz żeby istniała możliwość skorzystania z takiej pomocy również poza Organizatorem.

Superwizja

Superwizja nie jest standardem pracy ani dla rodziców zastępczych, ani dla koordynatorów czy innych pracowników Organizatora. Są wybrani Organizatorzy, którzy zapewniają superwizję dla koordynatorów, najczęściej tam, gdzie pracownicy Organizatora są jednocześnie terapeutami rodzinnymi.

”

WSZYSTCY PRACOWNICY MAJĄ SUPERWIZJĘ, MOŻE ZA RZADKO, BO CZTERY RAZY W ROKU.

”

BYŁA TYLKO SUPERWIZJA KOLEŻEŃSKA. DOPIERO TERAZ RUSZY SUPERWIZJA PROWADZONA PRZEZ PROFESJONALISTĘ DLA PRACOWNIKÓW ORGANIZATORA.

”

DLA PRACOWNIKÓW ORGANIZATORA JEST, DLA RODZICÓW NIE MA.

Superwizja jest ważna i niezbędna dla pracowników Organizatora. Dobrze by było, gdyby dostęp do niej mieli również rodzice zastępczy.

Pomoc prawna

Wszystkie powiaty zapewniają dostęp do prawnika zatrudnionego u Organizatora czy w PCPR, czasem jest to prawnik zatrudniony na godziny.

Diagnoza, umieszczenia, plan pomocy dziecku, okresowa ocena sytuacji dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej

Diagnoza i umieszczenia

Organizator (wraz z PCPR), wypełniając zapisy art. 38a, pkt 1. podpunkt 7 ustawy, zobowiązany jest przygotować i przekazać rodzinie diagnozę psychofizyczną dziecka. Częściowo o wyzwa-

niach związanych z realizacją tego artykułu pisaliśmy już w części poświęconej współpracy Organizatora z Ośrodkami Pomocy Społecznej. Organizatorzy kontaktują się z innymi podmiotami, które mogą mieć wiedzę o sytuacji dziecka. Brak rzetelnej informacji z OPS-ów wydłuża czas zbierania dokumentacji, co skutkuje umieszczaniem „w ciemno”.

DOKUMENTACJĘ DZIECKA RODZINA DOSTAJE, JAK JUŻ DZIECKO TRAFI. SZCZERZE MÓWIĄC, CZĘSTO ŻADNEJ DOKUMENTACJI NIE MAMY – POSTANOWIENIE SĄDU I NIC WIĘCEJ. CZASEM INFORMACJĘ Z OPS-U, ALE CZASEM NIC.

JEŚLI DZIECKO JEST W WIEKU SZKOLNYM, TO SZKOŁY DOBRZE WSPÓŁPRACUJĄ, KURATORZY.

Niestety, tylko nieliczni Organizatorzy prowadzą diagnozę w kierunku poważnych problemów dzieci, w tym FAS, a potem systematyczne konsultacje dla rodziców. Jest to szczególnie ważne, jako że wprowadzenie odpowiednich narzędzi, np. odpowiedniej diety, i podniesienie kompetencji rodziców w zakresie pracy z dzieckiem z płodowym zespołem alkoholowym zdecydowanie pozytywnie wpływają na rozwój powierzonych dzieci. Podniesienie kompetencji przeciwdziała również wypaleniu zawodowemu rodziców zastępczych, którzy rozumieją powody zachowania dzieci i potrafią lepiej i skuteczniej je modelować.

MAMY REGULARNE DIAGNOZY I KONSULTACJE DLA RODZICÓW DZIECI Z FAS.

Ograniczona wiedza Organizatora o dziecku przed umieszczeniem go w konkretnej rodzinie zastępczej uniemożliwia celowy dobór dzieci do rodzin biorący pod uwagę z jednej strony sytuację rodziny, jej kompetencje, a z drugiej – potrzeby dziecka.

STARAMY SIĘ DOPASOWAĆ DZIECKO DO RODZINY, JEJ UMIEJĘTNOŚCI, MOŻLIWOŚCI, CZASEM SIĘ NIE DA DOPASOWAĆ. JAK NIE MAMY INFORMACJI, TO SĄ TO UMIESZCZENIA W CIEMNO.

Innym powodem braku możliwości umieszczeń celowych jest ograniczona baza rodzin zastępczych, co skutkuje umieszczaniem dzieci tam, gdzie akurat jest miejsce.

CZASEM JEST TAK, ŻE MAMY JEDNO WOLNE MIEJSCE, A DZIECI JEST TRÓJKA W RODZĘŃSTWIE, TO I NA TO JEDNO MIEJSCE WCISKAMY TĘ TRÓJKĘ. TRUDNO MÓWIĆ TUTAJ O ŚWIADOMYM DOBORZE RODZIN DO DZIECI, BO NIE MA TAKIEJ MOŻLIWOŚCI.

Nawet w tych powiatach, które zbudowały bazę zawodowych rodzin zastępczych, trudno jest zachować zasady doboru celowego dzieci do rodzin, jeśli informacje o dziecku zdobywane są

po jego umieszczeniu w rodzinie. Dla wielu powiatów trudnością jest jakość współpracy z OPS, która pośrednio determinuje jakość umieszczeń. Podejmowanie wysiłków zmierzających do nawiązania efektywnej współpracy jest zatem konieczne.

Plan pomocy dziecku

W opinii badanych powiatów w opracowywaniu planu pomocy dziecku i spotkaniach zespołu ds. okresowej oceny sytuacji dziecka biorą udział osoby wskazane w ustawie.

” RODZINA ZASTĘPCZA, ASYSTENT UCZESTNICZĄ W TWORZENIU PLANU POMOCY, JEŚLI DZIECKO JEST W ODPOWIEDNIM WIEKU, ONO RÓWNIEŻ BIERZE UDZIAŁ W OMAWIANIU PLANU.

” Z SĄDU PRZYCHODZĄ KURATORZY, CZASAMI BIORĄ UDZIAŁ PEDAGODZY SZKOLNI CZY WYCHOWAWCY, JEŻELI JEST TAKA POTRZEBA.

” W SPOTKANIACH BIORĄ UDZIAŁ CZASAMI TAKŻE PRACOWNICY SOCJALNI, SZCZEGÓLNIE W PRZYPADKU RODZIN SPOKREWNIONYCH. JEŻELI JEST TAKA POTRZEBA, TO ZAPRASZAMY TAKŻE OŚRODEK ADOPCYJNY.

Warto zwrócić także uwagę na wyzwania, zwłaszcza stojące przed dużymi powiatami grodzkimi, które przewyższają możliwość zatrudnionej kadry.

” ZGODNIE Z USTAWOWYMI ZAPISAMI POWINNIŚMY ROCZNIE ROBIĆ OKOŁO 3000 ZESPOŁÓW, ŻEBY DOKONYWAĆ OCENY WSZYSTKICH DZIECIAKÓW, TO OKOŁO 13 POSIEDZEŃ DZIENNIE. PSYCHOLOGOWIE POWINNI WTEDY ZAJMOWAĆ SIĘ TYLKO UDZIAŁEM W TYCH ZESPOŁACH.

Dowóz dzieci do pieczy zastępczej

Wątek, który pojawiał się we wszystkich odpowiedziach, to sposób odbioru dzieci z rodziny pochodzenia z wyłączeniem udziału rodziny zastępczej. Dla dobrej pracy rodziny zarówno z dzieckiem, jak i z jego rodzicem ich udział w procedurze odbioru jest zdaniem Organizatorów niedopuszczalny.

” DZIECI STARAMY SIĘ ODBIERAĆ W SPOSÓB JAK NAJBARDZIEJ SPOKOJNY. PRZY TRUDNYCH ODBIORACH WNIOSKUJEMY O OBECNOŚĆ KURATORA. PRACOWNICY ORGANIZATORA WŁASNYMI SAMOCHODAMI JADĄ DO DOMÓW, ODBIERAJĄ DZIECI I ODWOŻĄ DO RODZIN ZASTĘPCZYCH.

” A JESZCZE SĄ POMYSŁY OPS-U CZY KURATORÓW, ŻE TO RODZINA ZASTĘPCZA POWINNA ODEBRAĆ DZIECKO. JA SIĘ TEMU ZDECYDOWANIE SPRZECIWIAM, BO TO UNIEMOŻLIWI RODZINIE POTEM PRACĘ Z DZIECKIEM CZY RODZINĄ POCHODZENIA, A ZDARZAŁO SIĘ, ŻE SĘDZIOWIE DZWONILI DO

RODZICÓW ZASTĘPCZYCH ZAWODOWYCH, ŻE MAJĄ POJECHAĆ I ODEBRAĆ DZIECKO, NP. W NOCY. TO JEST NIEDOPUSZCZALNE.

PCPR MA SWÓJ SAMOCHÓD, KTÓRYM PRZEWOZI DZIECKO. RODZICÓW ZASTĘPCZYCH NIE MA PRZY ODBIORACH, ODBIERA PRACOWNIK PCPR I DOWOZI DO MIEJSCA, GDZIE MA BYĆ POWIERZONE DZIECKO.

Odbiór dziecka z wyłączeniem udziału rodziców zastępczych powinien być ogólnopolskim standardem.

Kontakty z rodziną biologiczną

Kontakty z rodziną biologiczną są realizowane w różny sposób, coraz częściej w większej liczbie powiatów pojawia się możliwość realizacji tych spotkań na terenie Organizatora w specjalnie przygotowanych do tego pokojach spotkań. Taką możliwość chwali sobie rodzice zastępczy, ale ułatwiają one również przygotowanie pracownikom informacji dla sądu o rodzinie biologicznej.

RODZINY ZASTĘPCZE MAJĄ DUŻY OPÓR PRZED KONTAKTAMI Z RODZINAMI BIOLOGICZNYMI NA TERENIE SWOJEGO DOMU/MIESZKANIA. ORGANIZATOR WYCHODZI NAPRZECIW TYM POTRZEBOM, UMOŻLIWIAMY I ORGANIZUJEMY SPOTKANIA TUTAJ, NA TERENIE PCPR-U. TUTAJ NA PEWNO JEST BEZPIECZNIEJ, JEST PEDAGOG NA TAKIM KONTAKCIE, MOŻEMY KONTAKT TEN OBSERWOWAĆ, DLA NAS TO TEŻ JEST DIAGNOSTYCZNE. MAMY PRZYGOTOWYWAĆ OPINIE DO SĄDU, WIĘC W TRAKCIE TYCH ODWIEDZIN MAMY WSZYSTKO JAK NA DŁONI, ŁATWO SIĘ WTEDY WYPOWIEDZIEĆ W ZAKRESIE WIĘZI, ZAANGAŻOWANIA CZY CZĘSTOTLIWOŚCI SPOTKAŃ Z DZIECKIEM.

Powiatowy Program Rozwoju Pieczy Zastępczej

Udział rodziców w opracowywaniu Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w zasadzie nie istnieje. W jednym z powiatów zostały przeprowadzone konsultacje z rodzicami, natomiast po przekazaniu programu przez Organizatora do samorządu postulaty rodziców zostały z planu wykreślone jako zbyt kosztochłonne. Tam, gdzie Organizatorem jest inna jednostka niż PCPR, w zasadzie również ma ona ograniczony wpływ na kształt programu.

OBECNIE PROGRAM PRZYGOTOWUJE NASZA JEDNOSTKA NADRZĘDNA. MY JAKO ORGANIZATOR STARAMY SIĘ DAWAĆ DO NIEGO SUGESTIE. RODZINY ZASTĘPCZE SĄ ZAPRASZANE DO SZEROKICH KONSULTACJI, ALE PÓŹNIEJ ZE WSZYSTKICH ZGŁASZANYCH PRZEZ NICH POSTULATÓW W ZASADZIE NIC NIE WYNIKA. TO POWODUJE, ŻE RODZINY ZASTĘPCZE OTRZYMUJĄ FAŁSZYWĄ NADZIEJĘ I SĄ ROZGORYCZENIA. PPRPZ JEST TAK PISANY, ŻEBY BYŁ PRAWIE BEZKOSZTOWY. Z NASZEJ PERSPEKTYWY TEN PROGRAM NIEWIELE WNOŚI I JEST TRAKTOWANY PO MACOSZEMU.

NIE KORZYSTALIŚMY ZE WSPÓŁPRACY Z RODZINAMI ZASTĘPCZYMI PRZY OPRACOWYWANIU PLANU.

Przeprowadzono również analizę PPRPZ, z której wynika, że treść wielu programów powiela zapisy ustawy, natomiast proponowane rozwiązania i pomysły są w niedostatecznym stopniu zakorzenione w specyficznej sytuacji każdego powiatu, jego potrzebach czy zasobach. PPRPZ powstają bez udziału czy konsultacji rodziców zastępczych lub organizacji ich skupiających. Jeżeli nawet są powiaty, w których odbywają się konsultacje społeczne, mają one charakter wysłuchania stanowiska rodziców, ale nie towarzyszy im późniejsza debata, np. nad rzeczywistymi możliwościami realizacji tych postulatów w powiecie. Organizator we współpracy z PCPR-em powinien zadbać o to, aby plan odpowiadał na faktyczne potrzeby rozwojowe pieczy zastępczej w powiecie, był narzędziem, które wyznacza kierunki rozwoju i deinstytucjonalizacji.

Finanse, świadczenia fakultatywne

Organizatorzy starają się wypłacać część świadczeń fakultatywnych.

OD ZAWSZE WYPŁACANA JEST POMOC Z TYTUŁU PRZYJĘCIA DO RODZINY. UDAŁO SIĘ TAKŻE WYPŁACIĆ PIENIĄDZE NA WYPOCZYNEK DZIECI. ZWYKLE RODZINY OTRZYMUJĄ TO, O CO WYSTĘPUJĄ.

MIMO RÓŻNYCH OGRANICZEŃ I PRZYKRĘCANIA KURKA, MAMY SWOBODĘ FINANSOWĄ, USPRAWNIAMY SPOSOBY PRYZYNAWANIA ŚWIADCZEŃ. CZĘŚĆ RODZIN ZASTĘPCZYCH NADMIAROWO TE ŚWIADCZENIA WYKORZYSTUJE, A CZĘŚĆ NIE MA MOŻLIWOŚCI, ŻEBY Z NICH SKORZYSTAĆ. WPROWADZAMY WŁASNE KRYTERIA PRYZYNAWANIA ŚWIADCZEŃ.

SAMI ZACHĘCAMY, ŻEBY RODZINY ZASTĘPCZE KORZYSTAŁY ZE ŚWIADCZEŃ NP. NA WYPOCZYNEK.

CZASAMI RODZINY ZASTĘPCZE PSUJĄ SOBIE OPINIĘ W ŚRODOWISKU LOKALNYM, NP. ŻE WYREMONTOWAŁY DOM. LUDZIE NAJBARDZIEJ OCENIAJĄ SFERĘ MATERIALNĄ, KIEDY RODZINA ZASTĘPCZA ZOSTAJE ZAWODOWĄ I DOSTAJE ŚRODKI NA REMONT.

W odpowiedzi na przedstawione informacje wydaje się ważne lokalne i ogólnopolskie budowanie wizerunku rodzin zastępczych jako osób, które wspierają dzieci, oraz jasne i rzetelne komunikowanie, jakie świadczenia te rodziny otrzymują i w jakiej wysokości. Należy przygotowywać przejrzyste i dostępne zasady uzyskiwania przez rodziny zastępcze świadczeń fakultatywnych. Takie zasady powinny zostać skonsultowane czy wypracowane ze środowiskiem rodzin zastępczych.

Koordynatorzy

Współpraca z rodzinami

Organizator zapewnia rodzinom wsparcie koordynatora, natomiast w sytuacji, gdy dana rodzina nie ma koordynatora, jego zadania pełni Organizator, przydzielając rodzinie innego pracownika Organizatora (art. 77 pkt 1 i 1a ustawy). W większości odpowiedzi badani podkreślali, że kluczem do skutecznej pracy koordynatora czy pracownika z rodziną jest nawiązanie przez niego porozumienia i relacji zaufania. Część Organizatorów zwracała także uwagę na konieczność celowego doboru rodzin do koordynatorów m.in. ze względu na stopień problemów w rodzinie i doświadczenia koordynatorów. To koordynator jest pierwszym kontaktem rodziny w sytuacji, gdy pojawiają się problemy lub gdy chce ona przedyskutować dane zagadnienie.

ZALEŻY NAM TAKŻE NA KONTAKCIE Z RODZINAMI, KTÓRY BĘDZIE MNIEJ FORMALNY, NP. PODCZAS KOLACJI, WYJAZDÓW, KIEDY MOŻEMY POROZMAWIAĆ Z NIMI TYLE, ILE POTRZEBUJĄ, PORUSZAJĄ RÓŻNE TEMATY, WYJAŚNIAJĄC RÓŻNE SYTUACJE. TO POZYTYWNE WPŁYWA NA PÓŹNIEJSZE KONTAKTY, SZCZEGÓLNIE TE FORMALNE, SPADA ROSZCZENIOWOŚĆ, WZRASTA WZAJEMNE ZAUFANIE, ZROZUMIENIE.

Zatrudnienie

Wszyscy Organizatorzy mówili o konieczności zbudowania stabilnego zespołu koordynatorów i potrzebie minimalizowania zmian koordynatorów w poszczególnych rodzinach. Dobra relacja pomiędzy rodziną, w tym powierzonymi dziećmi, a koordynatorem jest funkcją czasu, liczby wizyt, wspólnie rozwiązyanych problemów. Wszelkie zmiany w tym zakresie dodatkowo destabilizują nie tylko rodziców zastępczych, ale przede wszystkim powierzone dzieci. Nie oznacza to jednak, że fluktuacji nie ma. Badani informują o rotacji z powodów finansowych i niestabilnego zatrudnienia (umowy cywilnoprawne).

W ZESZŁYM ROKU MIELIŚMY DUŻĄ ROTACJĘ W ZESPOLE KOORDYNATORÓW (POWODY OSOBISTE), TO ŹŁE DZIAŁA NA RODZINY. ONE PRYZYWCZAJAJĄ SIĘ DO „SWOICH” PRZEDSTAWICIELI.

NIESTETY, NIE MAMY STABILNEGO ZESPOŁU. DUŻA ROTACJA PRACOWNIKÓW. ZWYKLE JAKO POWÓD ODEJŚCIA PRACOWNICY PODAJĄ NISKIE ZAROBKI.

UMOWY SĄ PODPISANE NA ROK, JEŻELI NIE PRZEKSZTAŁCĄ SIĘ W UMOWY O PRACĘ, WIELE OSÓB ZREZYGNUJE. WYNAGRODZENIA DLA KOORDYNATORÓW SĄ FINANSOWANE Z PROJEKTÓW, ALE WEDŁUG MNIE TO JEST COŚ, W CO WARTO ZAINWESTOWAĆ [ŚRODKI POWINNY POCHODZIĆ Z BUDŻETU POWIATU].

Organizatorzy różnie oceniają liczbę rodzin, które powinny być pod opieką jednego koordynatora, dla jednych 15 rodzin to zbyt mało, inni uważają, że 15 rodzin na jednego koordynatora to liczba, która wypełni możliwości pracy w ramach etatu jednej osoby.

” *WEDŁUG NAS 30 RODZIN POD KOORDYNATOREM TO BYŁO W SAM RAZ, SĄ TAKIE RODZINY, ŻE ORGANIZATOR SAM POWINIEN REGULOWAĆ LICZBĘ RODZIN POD OPIEKĄ KOORDYNATORA. JA JUŻ SŁYszaŁAM TAKIE HISTORIE Z INNYCH PCPR-ÓW, ŻE ZATRUDNIA SIĘ KOORDYNATORA NA PÓŁ ETATU I DAJE MU 15 RODZIN DO OPIEKI. DLA MNIE TO NIE JEST ROZWIĄZANIE I WOLAŁABYM, ABY ORGANIZATOR MIAŁ WOLNĄ RĘKĘ W DOPASOWYWANIU LICZBY RODZIN DO KOORDYNATORA.*

” *NAWET PRZY 15 RODZINACH ZASTĘPCZYCH DLA 1 KOORDYNATORA JEST TO PRACA NA CAŁY ETAT.*

Wielu Organizatorów dba o zespołowość pracy koordynatorów, co umożliwia omawianie trudnych przypadków, interwizję zespołu, podnoszenie kompetencji przez nowo zatrudnione osoby.

” *W PONIEDZIAŁKI MAMY ZEBRANIA PRACOWNIKÓW DZIAŁU WSPARCIA. NAJWAŻNIEJSZE PROBLEMY SĄ OMAWIANE, DECYZJE PODEJMOWANE SĄ ZESPOŁOWO. KOORDYNATORKI SPOTYKAJĄ SIĘ TEŻ CZASEM ODDZIELNIE I STANOWIĄ DLA SIEBIE TAKĄ GRUPĘ WSPARCIA.*

” *PRACA ZESPOŁOWA KOORDYNATORÓW, OSÓB PRACUJĄCYCH Z RODZINAMI POZWALA PODCIAGAĆ JAKOŚĆ PRACY POSZCZEGÓLNYCH PRACOWNIKÓW, TAK ABY CI LEPSI MOGLI PODCIAGAĆ TYCH JESZCZE NIEDOŚWIADCZONYCH.*

Zwracano również uwagę na nieefektywne wsparcie ministerstwa w realizacji zadania, jakim jest zatrudnianie koordynatorów. Co prawda był program rządowy finansujący zatrudnienie koordynatorów, ale ogłaszano go pod koniec pierwszej połowy roku, a na realizację zadań zostawał najczęściej czwarty kwartał roku. W ostatnim roku (2015) ministerstwo ogłosiło konkurs wcześniej i ta zmiana została odnotowana oraz pozytywnie oceniona, jednak wciąż zwraca się uwagę na projektowy charakter finansowania zatrudnienia koordynatorów, który uniemożliwia stabilne i długookresowe zatrudnienie.

” *PAŃSTWO POLSKIE NIEEFEKTYWNE WSPIERA SAMORZĄDY WE WDRAŻANIU USTAWY. (...) DO ZE-SZŁEGO ROKU PROCEDURA BYŁA TAK SKONSTRUOWANA, ŻE KONKURS BYŁ OGŁASZANY CZERWIEC/ SIERPIEŃ, PIENIĄDZE BYŁY W PAŹDZIERNIKU, ZATRUDNIANIE BYŁO TYLKO NA ZLECENIA. W TYM ROKU PIERWSZY RAZ BYŁO INACZEJ. (...) TERAZ DOSTALIŚMY PIENIĄDZE Z MINISTERSTWA, ALE ONE SĄ TYLKO NA PÓŁ ROKU – TAKIE ZATRUDNIANIE NA PÓŁ ROKU JEST BEZ SENSU. TE ROTACJE SĄ NIEWSKAZANE.*

Konieczny jest stały i stabilny zespół koordynatorów, który dla powiatu jest inwestycją. Stabilność daje m.in. umowa o pracę, możliwość rozwoju własnego i awansu zawodowego oraz stabilne, nieprojektowe finansowanie.

Wsparcie/ocena (nadzór)

Na wyzwania związane z łączeniem wsparcia i nadzoru (oceny) w osobie koordynatora zwracają uwagę zarówno koordynatorzy, jak i Organizator oraz rodziny zastępcze. W niektórych powiatach koordynatorzy są wyłączeni z kontroli.

” NIGDY NIE BYŁO TAK, ABY BYŁ JAKIŚ KONFLIKT MIĘDZY KOORDYNATOREM A RODZINĄ Z TYTUŁU PEŁNIENIA FUNKCJI WSPIERAJĄCEJ I NADZORUJĄCEJ. MY, JAK NAM SIĘ COŚ NIE PODOBA, TO MÓWIMY WPROST, RADZIMY, PROPONUJEMY WSPARCIE. RAZ W ROKU PRZEPROWADZAMY KONTROLĘ, WTEDY JA JADĘ Z PRACOWNIKIEM (KOORDYNATOREM LUB PRACOWNIKIEM) I PRZEPROWADZAMY KONTROLĘ. ALE ZWYKLE KOORDYNATOR SIĘ UMAWIA Z RODZINĄ, SĄ W CZĘSTYM KONTAKCIE TELEFONICZNYM.

” KONTROLA I WSPARCIE PRZEZ ORGANIZATORA RODZIN ZASTĘPCZYCH W JEDNYM RĘKU – Z JEDNEJ STRONY DOBRZE, BO ZNAMY RODZINY, A Z DRUGIEJ STRONY CZASEM SPOJRZENIE Z BOKU BYWA LEPSZE. TRUDNO POWIEDZIEĆ, CZY TO DOBRZE, CZY NIEDOBRE. PLACÓWKI RODZINNE KONTROLUJE OSOBA SPOZA ORGANIZATORA.

” RODZINY BOJĄ SIĘ MÓWIĆ O SWOICH PROBLEMACH, BO BOJĄ SIĘ, ŻE BĘDĄ OCENIANE.

” NASI KOORDYNATORZY BARDZIEJ WSPIERAJĄ, NIŻ OCENIAJĄ. BRONIMY SIĘ PRZED KONTROLĄ. TO NIE BUDUJE. RODZINY ŹLE ODBIERAJĄ KONTROLĘ. U MNIE KOORDYNATORZY NIE MOGĄ JEŹDZIĆ NA KONTROLĘ. MAMY HARMONOGRAM KONTROLI I KOORDYNATORZY NIE SĄ DO NIEGO WPISANI. KOORDYNATORZY SĄ WYŁĄCZNIE OD WSPARCIA, NA KONTROLE PRZYJĘTE ZGODNIE Z HARMONOGRAMEM KONTROLI ZATWIERDZANYM NA POCZĄTKU KAŻDEGO ROKU JEŹDŻĄ PRACOWNICY DZIAŁU WSPARCIA RODZINY – PSYCHOLOG, PEDAGOG, PRACOWNIK SOCJALNY.

” STARAMY SIĘ, BY TRUDNE RZECZY UJAWNIANE PRZEZ RODZINĘ NIE BYŁY PRZEDMIOTEM OCENIANIA RODZINY, ALE IMPULSEM DO WZMOŻONEJ PRACY, WYSŁĘKU I WSPARCIA.

Warto jednak pamiętać, że koordynator, będąc w bieżącym kontakcie z rodziną, prowadzi miękki nadzór poprzez rozmowy, obserwację, rozmowy z dziećmi. Jako częsty gość w rodzinie ma szansę na dostrzeżenie nieprawidłowości, zanim przerodzi się ona w problem. Niektóre powiaty wprowadzają dodatkowe narzędzia, jak comiesięczne formularze sprawozdania bądź analiza stylów wychowania i rozwoju dziecka.

”

RODZINY, KTÓRE MAJĄ PODPISANE UMOWY ZE STAROSTĄ, CO MIESIĄC MUSZĄ PRZESYŁAĆ WYPEŁNIONY FORMULARZ SPRAWOZDANIA. ZNAJDUJĄ SIĘ W NIM RÓŻNE INFORMACJE, M.IN. O PROBLEMACH CZY KONTAKTACH Z RODZINAMI BIOLOGICZNYMI. KOORDYNATORKI ANALIZUJĄ TE SPRAWOZDANIA I JEŚLI ZNAJDĄ TAM PRZESŁANKI, ŻE POTRZEBNA JEST JAKAŚ DODATKOWA POMOC, TO W POROZUMIENIU Z DZIAŁEM FINANSOWYM STARAMY SIĘ TAKIEJ POMOCY, WSPARCIA, INFORMACJI UDZIELIĆ.

”

KONTROLA JEST NA BIEŻĄCO POPRZECZ TOWARZYSZENIE RODZINIE, MONITOROWANIE TEGO, CO SIĘ W RODZINIE DZIEJE, REAGOWANIE NA TO, CO SIĘ DZIEJE W RODZINIE. RODZINIE ZASTĘPCZEJ TRZEBA DAĆ TROCHĘ SWOBODY DZIAŁANIA.

”

ZESPOŁOWA, PISEMNA, PRZEDĘ WSZYSTKIM OPARTA NA OCENIE DZIECKA, JEŻELI DZIECKO SIĘ ROZWIJA WE WSZYSTKICH OBSZARACH, TO OCENA RODZINY ZASTĘPCZEJ JEST POZYTYWNA. PRZEWODZILIŚMY BADANIA STYLÓW WYCHOWAWCZYCH I RELACJI RODZIC – DZIECKO. CZASAMI OCENA TRWA KILKA DNI CZY TYGODNI. NA KONIEC RODZINY OTRZYMUJĄ PISEMNĄ INFORMACJĘ O OCENIE I Z CZEGO ONA WYNIKA. KIEDY OCENA JEST NEGATYWNA, ZAPRASZAMY NA SPOTKANIE I WYJAŚNIAMY POWODY OCENY.

Zasadny wydaje się jasny podział kompetencji ORPZ/PCPR i pomiędzy poszczególnymi pracownikami tych instytucji.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej

Rozważenia wymaga kwestia promocji zawodu koordynatora i dążenia do podnoszenia prestiżu tej roli. Zdarzają się wśród koordynatorów osoby, które trafiły do tej pracy przypadkowo, niektóre z nich wcześniej nie wiedziały, że jest taki zawód. W wykonywaniu zadań dużą rolę odgrywa doświadczenie, a więc istotne wydaje się nie tylko wykształcenie koordynatora, ale również jego dotychczasowa ścieżka zawodowa i zdobyte kompetencje.

W opinii koordynatorów w większości przypadków w zasadzie nie istnieje dobór koordynatora do konkretnej rodziny, najczęściej skierowanie ma charakter terytorialny. Koordynatorzy mają przydzielone rejony, w których pracują i na terenie których współpracują z rodzinami. Taki dobór wydaje się logiczny i racjonalny od strony ekonomicznej, jednak powoduje, że specyficzne problemy, które mogą wystąpić w rodzinie zastępczej, nie odnoszą się do wiedzy i kompetencji koordynatora. Ten podział nie uwzględnia również dedykowania koordynatora, np. zawodowym formom rodzinnej pieczy zastępczej, ponieważ zazwyczaj na określonym terenie mieszkają rodziny różnych typów, czy rodzinom zastępczym spokrewnionym, co również wymaga specyficznego podejścia. Koordynatorzy dostrzegają, że potrzeby rodzin zastępczych spokrewnionych są zdecydowanie większe i wymagają innego zaangażowania z ich strony. Wśród koordynatorów

znajdują się osoby, które postrzegają rodziców zastępczych zawodowych jako partnerów, którzy są zatrudnieni przez powiat na równorzędnych stanowiskach jak sam koordynator.

NIE MA ANALIZY W OPARCIU O UMIEJĘTNOŚCI KOORDYNATORA. STARAMY SIĘ RÓWNOMIERNIE ROZDZIELAĆ RODZINY.

Przeprowadzając badania jakościowe, nie formułujemy oceny, czy taki przydział koordynatorów jest dobry czy zły, a jedynie chcielibyśmy zwrócić uwagę na to, że potrzeby rodzin różnych typów mogą się zasadniczo różnić, co powoduje, że koordynatorzy muszą być przygotowani do wykonywania tego zajęcia i doszkalani, tak aby dysponowali dosyć uniwersalnymi kompetencjami i odpowiadali na różne potrzeby. Część koordynatorów dostrzega, że oferowane wsparcie musi być różne.

CZASAMI ODDAJEMY RODZINY Z DŁUGIM STAŻEM – PRZEKAZUJEMY TE, KTÓRE NIE MAJĄ PROBLEMÓW POD OPIEKĘ PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH.

Części koordynatorów brakuje pełnej wiedzy na temat możliwości wsparcia na terenie powiatu, np. czy działają grupy wsparcia, kiedy się spotykają i gdzie, czy na temat działania organizacji pozarządowej, w której mogliby się zrzeszać rodzice zastępczy, itp. Może to świadczyć o braku przepływu informacji pomiędzy różnymi komórkami powiatu oraz w ramach samej struktury Organizatora. Wydaje się zasadne prowadzenie spotkań całego zespołu, także pozostałych pracowników, innych niż koordynatorzy, które będą służyły nie tylko wymianie informacji, ale także budowaniu wzajemnego zrozumienia i dobrej współpracy.

W powiatach, na terenie których funkcjonuje organizacja pozarządowa, jak twierdzą badani, zazwyczaj jest jakaś współpraca pomiędzy Organizatorem a tą organizacją, z której korzystają również koordynatorzy.

Niezwykle istotne wydaje się dobre przygotowanie zawodowe koordynatorów oraz stabilne zatrudnienie i czytelna ścieżka rozwoju, które będą zapobiegać rotacji na tym stanowisku.

DUŻO LEPIEJ I PEWNIJĘ CZUJE SIĘ OSOBA ZATRUDNIONA NA UMOWĘ O PRACĘ. TO DAJE POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA.

NA POZĄTKU, JAK ZACZYNAŁAM PRACĘ (...), RODZINY ZASTĘPCZE BYŁY NIEUFNE, ALE Z CZASEM, KIEDY KONTAKT JEST CZĘSTSZY, WIDZĘ, ŻE RODZINY BARDZIEJ SIĘ OTWIERAJĄ, MÓWIĄ O SWOICH PROBLEMACH. (...) TRUDNO ZBUDOWAĆ ZAUFANIE, KIEDY KOORDYNATOR CZĘSTO SIĘ ZMIENIA.

Koordynatorzy potrzebują szkoleń i chętnie w nich uczestniczą. W zależności od zasobności

powiatu są to szkolenia bezpłatne lub czasami odpłatne. Część koordynatorów dokształca się we własnym zakresie, podejmując dodatkowe studia lub wyszukując specjalistyczne szkolenia. Wielu koordynatorów potrafi trafnie wskazać obszary, w których mają deficyty kompetencji i część z nich poszukuje możliwości uzupełnienia wiedzy. Wydaje się, że w powiatach brakuje długofalowej strategii podnoszenia kompetencji koordynatorów, która oparta byłaby na badaniu potrzeb i realizacji długoletnich programów. Koordynatorzy mają zazwyczaj dostęp do szkoleń, najczęściej takich, które nie są adresowane tylko do nich, i często w nich uczestniczą, jednak działania te wydają się dosyć przypadkowe. Kierunek wyznacza raczej oferta bezpłatnych szkoleń niż rzeczywiste potrzeby. Brakuje szkoleń finansowanych przez powiaty, które byłyby przeznaczone dla koordynatorów. Większość szkoleń jest organizowana przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej i adresowana do szerszej grupy odbiorców. Czasami tematy tych szkoleń wynikają z potrzeb wcześniej zgłaszanych przez cały zespół.

”

CHCIAŁABYM BYĆ LEPIEJ PRZYGOTOWANA DO ROZMOWY Z DZIEĆMI. NIKT NAS TEGO NIE UCZY.

”

BRAKUJE MI SZKOLENIA TYPOWO DLA KOORDYNATORÓW RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ.

”

POTRZEBNE JEST SZKOLENIE O RELACJACH POMIĘDZY RODZICAMI ZASTĘPCZYMI A PRZYJĘTYMI DZIEĆMI I O PROBLEMACH, Z KTÓRYMI BORYKAJĄ SIĘ DZIECI, ŻEBY MOŻNA BYŁO JE LEPIEJ ZROZUMIEĆ.

Na uwagę zasługuje to, że coraz więcej powiatów próbuje korzystać z superwizji dla koordynatorów, czasami nie jest ona realizowana ze względów finansowych. Udział w niej jest zazwyczaj bardzo pozytywnie oceniany przez uczestników, wydaje się, że jest to ważny aspekt wsparcia w wykonywanej pracy. Superwizja przyczynia się także do wyrównywania poziomu wiedzy wśród koordynatorów i pozwala mniej doświadczonym osobom czerpać z kompetencji dłużej wykonujących ten zawód. Istotną kwestią wydaje się to, aby superwizorem była osoba spoza struktur „powiatowych”.

”

BARDZO WSKAZANE SĄ SUPERWIZJE. BORYKAMY SIĘ Z RÓŻNYMI PROBLEMAMI I SITUACJAMI, BARDZO WSKAZANE JEST, ŻEBY BYŁ KTOŚ, KTO MOŻE NAKIEROWAĆ, PODPOWIEDZIEĆ.

”

TYCH SUPERWIZJI JEST MAŁO, POTRZEBOWALIBYŚMY WIĘCEJ, BO TO JEST PRACA NA SOBIE I TEGO BY SIĘ PRZYDAŁO WIĘCEJ.

Koordynatorzy czują się autonomiczni w swojej roli i mają poczucie samodzielności w podej-

mowaniu decyzji, chociaż zazwyczaj korzystają z konsultacji z przełożonym lub całym zespołem, szczególnie w przypadku poważniejszych decyzji.

Dobrze oceniają oni zadaniowy czas pracy, ponieważ umożliwia im odwiedzanie rodzin popołudniami, jednak wskazują, że ich zadanie jest obciążone dużym bagażem biurokracji, co utrudnia rzeczywistą współpracę z rodzinami.

”

ZBYT DUŻO CZASU POŚWIĘCAM NA PRACĘ Z DOKUMENTAMI, TO ODBIERA CZAS NA PRACĘ Z RODZINAMI.

Funkcja koordynatora opisana w ustawie stawia osoby wykonujące to zajęcie w konflikcie lojalności. Na ogół jest on rozwiązywany w taki sposób, że koordynatorzy godzą się z łączeniem funkcji wspierającej i kontrolującej i starają się znaleźć własne sposoby na radzenie sobie z tym problemem. Większość koordynatorów jednak wie, że kluczowe jest zdobycie zaufania i nawiązanie dobrych kontaktów z dziećmi oraz rodzinami i że to na bazie tych relacji można udzielać prawdziwego wsparcia. Wielu koordynatorów odwiedza rodziny bez zapowiedzi, traktując to jako element kontroli, co jest kolejnym powodem mieszania ról.

”

MOIM ZDANIEM NIE DA SIĘ POŁĄCZYĆ FUNKCJI WSPIERANIA Z NADZOREM.

”

CIĘŻKO JEST BYĆ JEDNOCZEŚNIE OSOBĄ WSPIERAJĄCĄ I KONTROLUJĄCĄ.

”

NIE ZAWSZE SIĘ UMAWIAMY. ROBIĘ WIZYTY NIEZAPOWIEDZIANE – BO MUSZĘ, CZUJĘ, ŻE TAK POWINNAM.

”

ZAZWYCZAJ INFORMUJĘ RODZINY O PLANOWANIU PRZYJŚCIA. JEŚLI MAM JEDNAK JAKIEŚ WĄTPLIWOŚCI DOTYCZĄCE FUNKCJONOWANIA RODZINY, TO ZDARZA MI SIĘ PRZYJŚĆ BEZ ZAPOWIEDZI. SPOTYKAM SIĘ Z DZIEĆMI, ROZMAWIAM Z NIMI, BAWIĘ SIĘ Z NIMI.

”

NIE ZDARZYŁY MI SIĘ NIEZAPOWIEDZIANE WIZYTY. ZAWSZE CHOCIAŻ DZIEŃ PRZED WIZYTĄ DZWONIĘ.

”

RODZINY ZASTĘPCZE, KTÓRE MAJĄ JAKIEŚ PROBLEMY, ODCZUWAJĄ WIĘKSZY LĘK I ONE BARDZIEJ NAS UWAŻAJĄ ZA KONTROLERÓW. RODZINY, Z KTÓRYMI MAMY LEPSZY KONTAKT I WIDZĄ, ŻE CHCEMY POMÓC, TRAKTUJĄ NASZE WIZYTY INACZĘJ.

”

JEŻELI RODZINA ZASTĘPCZA NIE MA ZAUFANIA DO KOORDYNATORA, TO TRUDNO JEJ SIĘ OTWORZYĆ.

”

TU I TAM MAMY WYDAĆ OPINIĘ O RODZINIE, A JEDNOCZEŚNIE MAMY WSPIERAĆ. TO JEST TRUDNOŚĆ NIE TYLKO DLA KOORDYNATORA, ALE I DLA RODZIN, NA ILE MOGĄ SIĘ OTWORZYĆ, NA ILE MOGĄ RÓŻNE RZECZY WNOŚĆ.

”

JESTEM DUMNA Z TEGO, JAK MI SIĘ UDA STWORZYĆ RELACJĘ ZAUFANIA Z RODZINĄ ZASTĘPCZĄ.

Problemem, który dostrzegają, jest zmiana koordynatora w konkretnej rodzinie. Do takich zmian dochodziło m.in. w związku ze zmianą zapisów ustawy. Początkowo ustawodawca przewidywał 15 rodzin zastępczych pod opieką jednego koordynatora, następnie ta liczba została podniesiona do 30, aby od 1 stycznia 2015 roku ponownie powrócić do 15. Te zmiany powodowały zmiany rejonów i co za tym idzie, rodzin pod opieką koordynatora. Stabilne przepisy mogą pomóc w wykonywaniu tego trudnego zadania.

”

RODZINY MAJĄ RÓŻNE POSTAWY. SĄ RODZINY, KTÓRE TRAKUJĄ NAS JAK PARTNERÓW – ONE CHCĄ SIĘ DOWIEDZIEĆ JAK NAJWIĘCEJ, KORZYSTAĆ Z NASZEJ WIEDZY. RODZINY NIESPOKREWNIONE SĄ LEPIEJ NASTAWIONE DO WSPÓŁPRACY.

”

NAJTRUDNIEJ PRACUJE SIĘ Z RODZINAMI SPOKREWNIONYMI. JESTEM ZŁA, ŻE POWIERZA SIĘ DZIECI OSOBOM, KTÓRE NIE PORADZIŁY SOBIE Z WYCHOWANIEM WŁASNYCH DZIECI.

Głównym narzędziem, z którego korzystają koordynatorzy we wspieraniu rodziny, jest plan pomocy, pomaga w tym również dobra komunikacja. W ramach planu określają czasami także obszary, w których rodzice zastępczy chcą poszerzać swoją wiedzę i kompetencje, lecz nie zawsze udaje się na te potrzeby odpowiedzieć. Duże wyzwanie stanowi konieczność diagnozy lub pomocy specjalistycznej dla dzieci, co wiąże się z trudnym dostępem do specjalistów i odległymi terminami wizyt. Lepiej wygląda sytuacja w większych miastach. Część koordynatorów czuje się bezradna wobec konieczności zapewnienia dzieciom szybkiego dostępu do specjalistów i pełnej diagnozy. Koordynatorzy dostrzegają także brak wsparcia dla dzieci naturalnych rodziców zastępczych. Część koordynatorów wskazuje również konieczność wsparcia rodziny zastępczej podczas procesu adopcyjnego. Wiele projektów, z których koordynatorzy korzystają w swojej pracy, jest oparta na programach finansowanych z zewnątrz (środki unijne lub ministerialne), co powoduje brak stabilności realizacji niektórych zadań.

”

WYZWANIEM JEST PRZYGOTOWANIE FORMULARZA DIAGNOZY DZIECKA, KTÓRY BYŁBY BAZĄ W PLIKU, PEŁNEJ DIAGNOZY, OD KWESTII ZDROWOTNYCH PO WSZYSTKIE POZOSTAŁE ASPEKTY. CHCIAŁABYM, ŻEBY BYŁA TO MERYTORYCZNA, POGŁĘBIONA ANALIZA, WNIOSKI Z DIAGNOZY WYKRACZAJĄCE POZA OCENĘ.

Koordynatorzy powinni mieć do dyspozycji różne narzędzia wspierania rodzin zastępczych, od grup wsparcia, poprzez umożliwienie szybkiej diagnozy u lekarza specjalisty lub psychologa, do jasnych zasad przyznawania świadczeń fakultatywnych. Brak takich narzędzi wsparcia powoduje napięcia i brak poczucia sprawczości u koordynatorów. To właśnie oni jako osoby będące najbliższą rodziną zastępczą i powierzonych dzieci powinni zgłaszać postulaty do Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej, które powinny być brane pod uwagę. Niektóre z powiatów w opinii koordynatorów przykładają wagę do wsparcia rodzin i oferują dodatkowo wolontariat lub poradnictwo małżeńskie. Wydaje się, że w większości powiatów koordynatorzy mogą zaproponować rodzinie zastępczej również jakąś formę pomocy psychologicznej.

NASZA PRACA JEST TAKA, ŻE NIE PRZYNOSI EFEKTÓW WIDOCZNYCH GOŁYM OKIEM. CZASEM MIAŁAM CHWILĘ ZWĄTPIENIA, JAK REALIZOWAŁYŚMY GRUPY DLA DZIECI, BO TE DZIECI SĄ STRASZNIE TRUDNE, ALE TEŻ JAK PRZYCHODZI TAKI MOMENT, ŻE RODZINA ZASTĘPCZA MI MÓWI, ŻE DZIECI UWIELBIAJĄ TE NASZE GRUPY, TO Z TEGO JESTEM DUMNA I TO MNIE MOTYWUJE DO DALSZEJ PRACY.

Mimo że Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przewiduje, iż koordynator ma pod opieką nie więcej niż 15 rodzin, ciągle zdarzają się powiaty, gdzie ta liczba jest znacząco przekraczana, nawet do ponad 30 rodzin pod opieką jednego koordynatora.

W bardzo wielu przypadkach problemem jest współpraca z gminami, takie trudności występują również w miastach na prawach powiatu, w których istnieje podział odpowiedzialności i kompetencji pomiędzy pieczą zastępczą a wspieraniem rodziny. Koordynatorzy wskazują, że konieczne jest przydzielanie rodzinie asystenta przed umieszczeniem dziecka w pieczy i kontynuowanie jego pracy, jeżeli jest to zasadne, na rzecz powrotu dziecka do rodziny. W celu osiągnięcia zakładanych rezultatów niezbędna jest współpraca koordynatora z asystentem rodziny, cykliczne spotkania, bieżąca wymiana informacji i wspólnota celów. Część koordynatorów ma dobrą współpracę z asystentami rodziny, ale większość podkreśla, że asystentów jest mało, obejmując opieką niewiele rodzin i w niektórych gminach często się zmieniają, ponieważ są zatrudniani w ramach projektów i pozyskanych środków zewnętrznych.

BARDZO DŁUGO CZEKAMY (1-2 MIESIĄCE) NA RÓŻNE INFORMACJE O RODZINIE BIOLOGICZNEJ ALBO JEST KRÓTKA, ZDAWKOWA – RÓWNIEŻ W ODNIESIENIU DO DZIECI, KTÓRE TRAFIAJĄ DO POGOTOWIA. BYŁY PRÓBY WYPACOWANIA STANDARDÓW, ALE TO NIE DZIAŁA TAK, JAK SIĘ SPÓDZIEWALIŚMY.

Z ASYSTENTAMI BYWA RÓŻNIE. MAM AKURAT TAKIE DOŚWIADCZENIE, ŻE W RODZINIE TRWA PRACA NA RZECZ POWROTU DZIECI, A ASYSTENT NIE WSPÓŁPRACUJE Z NAMI. UWAŻAM, ŻE TO BŁĄD, PONIEWAŻ NIEDŁUGO ASYSTENT BĘDZIE ODPOWIADAŁ TAKŻE ZA TE DZIECI, KTÓRE TERAZ SĄ POD MOJĄ OPIEKĄ.

”

ASYSTENCI FAJNIE PODCHODZĄ DO PRACY, SZKOŁĄ SIĘ DUŻO, DOBRE EFEKTY WSPÓŁPRACY, DOBRA KOMUNIKACJA, WIĘCEJ INFORMACJI MAMY.

”

ASYSTENT JEST W RODZINACH, KTÓRYM GROZI ODEBRANIE DZIECKA, A JAK DZIECKO ZOSTANIE ZABRANE, TO ASYSTENT KOŃCZY PRACĘ Z TĄ RODZINĄ. POTEM MAMY OCENIĆ USTANIE PRZYZCZYN UMIESZCZENIA DZIECKA W PIECZY, A NIBY JAK TO MAMY ZROBIĆ, JAK W TEJ RODZINIE NIE MA ASYSTENTA I NIE WIADOMO, CO SIĘ W NIEJ DZIEJE, MY CZASEM WCHODZIMY W ZADANIA ASYSTENTA. TYCH PIENIĘDZY NA ASYSTENTÓW JEST MAŁO. NIE WIEM, JAK TO JEST, ŻE SĄ GMINY, W KTÓRYCH JEST TROCHĘ TYCH ASYSTENTÓW, ALE I TAKIE, W KTÓRYCH ICH NIE MA. NIE DA SIĘ ZROBIĆ SENSOWNEGO PLANU POMOCY DZIECKU, JEŚLI NIE MA SPÓJNOŚCI Z PLANEM POMOCY RODZINIE, JEŚLI MYŚLIMY O POWROCIE DZIECKA DO RODZINY.

Szczególny niepokój budzi problem współpracy z sędziami. Należałoby poszukać przyczyn tego stanu rzeczy i zrobić, co tylko jest możliwe, aby tę współpracę poprawić. Brak pracy zespołowej przy udziale wszystkich uczestników systemu: gminy/asystenta rodziny/pracownika socjalnego, sędziego rodzinnego/kuratora, koordynatora/specjalisty pracy socjalnej w PCPR, powoduje nie-spójność działań, która znacząco zmniejsza efektywność pracy.

”

BYŁY SPOTKANIA ORGANIZOWANE Z KURATORAMI I SĘDZIAMI CELEM WYPRACOWANIA STANDARDÓW WSPÓŁPRACY, PO TYM JAK WESZŁA USTAWA, ALE TO NIE ZADZIAŁAŁO TAK, JAK MY CHCIELIŚMY, TERAZ PLANUJEMY KOLEJNE SPOTKANIE – Z SĘDZIAMI.

Konieczne jest wypracowanie takiej współpracy pomiędzy gminą a powiatem, która umożliwi koordynatorowi posiadanie pełnej, dostępnej informacji o dziecku najpóźniej w momencie otrzymywania postanowienia sądu o umieszczeniu. W przeciwnym razie koordynatorzy nie tylko nie mogą przekazać tych informacji rodzicom zastępczym, ale również nie są w stanie zaplanować często koniecznej pomocy dla dziecka. Wydaje się, że zadaniem zebrania tych dokumentów nie powinna być obarczana rodzina zastępcza.

”

CZĘSTO TRZEBA WALCZYĆ O TĘ DOKUMENTACJĘ, ŻEBY WSZYSTKIE INFORMACJE PRZYCHODZIŁY, ŻEBY BYŁO WIADOMO, CO TO ZA DZIECKO, JAKA HISTORIA ZA NIM STOI, ABY DOBRZE DOBRAĆ DLA NIEGO RODZINĘ ZASTĘPCZĄ. CZĘSTO WIEDZA O RODZINIE JEST DOŚĆ UBOGA, NIE MA WIELU INFORMACJI OD PRACOWNIKÓW OPS-ÓW.

”

NIKTÓRE SZKOŁY OCENIAJĄ KOORDYNATORÓW JAKO INSTYTUCJĘ NADZORUJĄCĄ, CZASEM TEŻ OCZEKUJĄ, ŻE KOORDYNATORZY „COŚ ZROBIĄ” Z PROBLEMOWYM DZIECKIEM.

”

CO NAJMNIEJ RAZ W SEMESTRZE JESTEM W SZKOLE. CHCĘ MIEĆ INFORMACJE O DZIECIACH Z PIERWSZEJ RĘKI.

Wiedza i doświadczenie koordynatorów zazwyczaj nie są wykorzystywane w tworzeniu polityki lokalnej, większość z nich nie zna Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej i nie brała udziału w jego tworzeniu. Bywają jednak i takie powiaty, gdzie koordynatorzy piszą część programu i mają realny wpływ na jego kształt.

KAŻDY TWORZYŁ CZĘŚĆ PROGRAMU. JESTEŚMY PODZIELENI NA ZADANIA, KAŻDY TWORZY WŁASNY KAWAŁEK, A PÓŹNIEJ SPŁYWA TO DO JEDNEJ OSOBY ODDELEGOWANEJ.

Rodzice zastępczy

W spotkaniach fokusowych wzięło udział blisko 90 rodziców zastępczych, reprezentujących wszystkie formy rodzinnej opieki zastępczej, włącznie z prowadzącymi placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego, które wprawdzie od strony formalnej są zaliczane do pieczy instytucjonalnej, faktycznie jednak stanowią formę opartą na rodzinie.

Rodzice zastępczy mają świadomość, jak ważna we właściwym pełnieniu tej roli jest właściwa motywacja. Chęć zrobienia czegoś dobrego dla drugiego człowieka, stworzenia domu dla dzieci, które go nie mają, obdarzenia uczuciem tych, którzy nie mają możliwości doświadczać go od najbliższych – to najczęściej powtarzane powody podjęcia takiej decyzji.

U MNIE POMYSŁ RODZICIELSTWA ZASTĘPCZEGO POJAWIŁ SIĘ BARDZO WCZĘŚNIE, NAJPIERW BRAŁAM DZIECI Z DOMU DZIECKA, WTEDY BYŁAM ZA MAŁA, WIĘC NAMAWIAŁAM MAMĘ, ŻEBY BRAŁA DZIECI – NA WEEKENDY. WIĘKSZOŚĆ MOJEGO ŻYCIA TOCZY SIĘ WOKÓŁ DZIECI. NASZE SIĘ RODZIŁY, A MY BRALIŚMY DZIECI Z DOMU DZIECKA JAKO RODZINA ZAPRZYJAŻNIONA. POTEM ZROBILIŚMY KURS I ZOSTALIŚMY RODZINĄ ZASTĘPCZĄ. POTEM BYLIŚMY RODZINĄ ZASTĘPCZĄ WIELODZIEDNĄ, A TERAZ JAKO RODZINNY DOM DZIECKA.

BLISKO SIĘ KRĘCIŁAM PRZY DOMU MAŁEGO DZIECKA, SPĘDZAŁAM TAM KAŻDĄ WOLNĄ CHWILĘ. ZAWSZE PRACOWAŁAM Z DZIEĆMI, TAKI WYBRAŁAM SOBIE KIERUNEK STUDIÓW. MĄŻ TEŻ LUBI DZIECI. ZOSTALIŚMY POGOTOWIEM.

RODZIC ZASTĘPCZY TO MUSI BYĆ KTOŚ, KTO KOCHA DZIECI, MA DUŻO CIERPLIWOŚCI, SAMOZAPARCIA I JEST SPOŁECZNIKIEM, OD MAŁEGO DZIAŁAŁ W HARCERSTWIE, SPORTOWYM KÓŁKU, KTO JEST DOBRYM ORGANIZATOREM.

MAMY DOBRY KONTAKT Z DZIEĆMI JESZCZE Z OKRESU NARZECZEŃSTWA, ZAWSZE BYŁO WOKÓŁ NAS DUŻO DZIECI.

” *JA BARDZO KOCHAM DZIECI I TO BYŁO SIŁĄ NAPĘDOWĄ DO PODJĘCIA TEJ DECYZJI.*

Część rodziców zastępczych dzieli się doświadczeniem podjęcia decyzji pod wpływem kontaktu z konkretnym dzieckiem, są wśród nich również tacy, których motywacja wypływa z poznania i chęci pomocy dzieciom niepełnosprawnym.

” *UCZYŁAM W OŚRODKU SZKOLNO-WYCHOWAWCZYM CHŁOPCA, KTÓREGO ZAPRASZAŁAM DO SIEBIE. ZNAŁ I POLUBIŁ MOJEGO MĘŻA I CÓRKI. KIEDY OKAZAŁO SIĘ, ŻE MA TRAFIĆ DO DOMU DZIECKA, PODJĘLIŚMY DECYZJĘ O PRZYJĘCIU GO DO NASZEJ RODZINY.*

” *KIEDY DO NAS TRAFIŁO DZIECKO NIEPEŁNOSPRAWNE, WIEDZIELIŚMY, ŻE NIE MOŻEMY GO ODWIEZĆ DO OŚRODKA, BO WIEMY, ŻE TAM DZIECI SIĘ REGRESUJĄ. WIDZIELIŚMY TO NA WŁASNE OCZY. MIMO ŻE DAJE NAM POPALIĆ, WIEMY, ŻE NIE PRZERWIEMY WIĘZI.*

Zdarzają się sytuacje, w których decyzja o rodzicielstwie zastępczym zapada na skutek braku posiadania własnych dzieci lub chęci powiększenia rodziny, kiedy jest już jedno dziecko i nie ma możliwości powiększenia rodziny w sposób naturalny.

” *SPODOBAŁO MI SIĘ TO, ŻE TO NIE BĘDZIE ADOPCJA DZIECKA, BO ADOPTOWAĆ TO MOŻNA JEDNO, BO PO PROSTU NIE MAMY NA TO PIENIĘDZY, A PRZECIEŻ WIEMY, ŻE JAK PRZYCHODZI NOWORODEK, TO POTRZEBUJE MIŁOŚCI, OPIEKI MATKI I OJCA, NIEWAŻNE, ŻE NIERODZONE, ALE TO MY POTEM PRZEKAZUJEMY DZIECI DO ADOPCJI, DZIECI, KTÓRE BYŁY KOCHANE. TO JE CHRONI OD CHOROBY SIEROCEJ I TO JEST PIĘKNE, ŻE MOŻEMY POMÓC WIĘCEJ NIŻ JEDNEMU DZIECKU.*

” *NASZA CÓRKA BIOLOGICZNA CHCIAŁA MIEĆ RODZIEŃSTWO. TO ONA NAMAWIAŁA NAS, ŻEBYŚMY PRZYJĘLI DO NASZEJ RODZINY DZIECI Z DOMU DZIECKA.*

Zdarzają się osoby, które podejmowały decyzję, znając i oceniając krytycznie sposób realizacji tej funkcji przez innych rodziców zastępczych.

” *SĄSIADOWALIŚMY Z RODZINNYM DOMEM DZIECKA, NIE PODOBAŁO NAM SIĘ, JAK ONI TRAKTUJĄ DZIECI. CHCIELIŚMY TO ROBIĆ INACZEJ, LEPIEJ. ZRESZTĄ DZIŚ TAMTEGO DOMU JUŻ NIE MA.*

Odrębna motywacja towarzyszy rodzinom spokrewnionym. Podejmują oni tę funkcję, kiedy ich własne dzieci nie mogą albo nie potrafią wywiązywać się właściwie z roli rodzica.

” *TRAFIŁY DO MNIE WNUCZKI, KIEDY DRUGA BABCIA ZŁOŻYŁA WNIOSEK O OBJĘCIE CÓRKI LECZENIEM. WYRAZILIŚMY ZGODĘ, ALE DZIEWCZYŃKI NIE TRAFIŁY DO NAS, BO MATKA NIE WYRAŻAŁA*

ZGODY. SĄD ZMIENIŁ WTEDY DECYZJĘ, DZIECI ZOSTAŁY Z MATKĄ, KTÓRA DOSTAŁA NADZÓR KURATORA. PRZEZ WIELE MIESIĘCY DOCHODZIŁO DO LIBACJI, W KOŃCU POLICJA PRZYWIOZŁA DZIECI DO NAS. WTEDY SYN (KTÓRY PRZEBYWAŁ W WIĘZIENIU) WYSTĄPIŁ O UMIESZCZENIE ICH U NAS I SĄD WYRAZIŁ ZGODĘ.

Często się zdarza, że dziadkowie od początku pomagają w wychowaniu wnuków, a kiedy zachodzi taka konieczność, całkowicie przejmują funkcje opiekuńcze.

”

NASZ WNUK JEST Z NAMI OD URODZENIA. MATKA I OJCIEC WYJECHALI ZA GRANICĘ, ROZESZLI SIĘ I NIE WRÓCILI. ŻEBY MÓC PODEJMOWAĆ DECYZJE, WYSTĄPILIŚMY DO SĄDU O POZBAWIENIE ICH PRAW.

Obszarem, który odgrywa zasadniczą rolę we właściwym pełnieniu funkcji rodzica zastępczego, są szkolenia. W niektórych miejscach uczestnicy wywiadów podkreślają, że w ich powiecie szkolenia przeprowadzane są w wystarczającej ilości. Oferta przygotowana jest na podstawie informacji o potrzebach zgłaszanych przez rodziców, a prowadzone zarówno przez pracowników Organizatora, jak i przez podmioty zewnętrzne. Rodzice zastępczy z większym stażem mają dużą wiedzę na temat jakości szkoleń prowadzonych przez poszczególne podmioty. Chętnie biorą udział w takich, które prowadzi specjaliści, eksperci w danej dziedzinie.

Szczególnie cenione przez uczestników są szkolenia wyjazdowe połączone czasem z możliwością krótkiego choćby odpoczynku od czynności domowych. Istnieje wtedy możliwość skoncentrowania się na nowych treściach, ćwiczenie nowych umiejętności, bez jednoczesnej obawy o zaniedbywanie obowiązków.

Część uczestników wywiadów zwraca uwagę na to, że nie wszyscy chętnie uczestniczą w szkoleniach.

”

NIE WSZYSCY RODZICE CHCĄ PRZYCHODZIĆ NA SZKOLENIA, SĄ TACY, KTÓRZY NP. WOLĄ MYŚLEĆ, ŻE DZIECKO MA OGRANICZENIA CHARAKTEROLOGICZNE, A NIE ŻE JEST CHORE I MA FAS. MYŚLĘ, ŻE TO BŁĄD, ŻE CI RODZICE NIE CHCĄ KORZYSTAĆ ZE SZKOLEŃ.

W innym miejscu rodzic zastępczy działający aktywnie w organizacji pozarządowej, gdzie zajmuje się organizacją szkoleń, mówi o tym samym problemie.

”

JESTEM ZŁA, JEST MI PRZYKRO, KIEDY MAMY SUPERSZKOLENIA PROPONOWANE, ALE RODZINY NIE PRZYCHODZĄ.

Ważnym czynnikiem przesądzającym o możliwości wzięcia udziału w danym szkoleniu jest odpowiedni czas oraz możliwość zapewnienia dzieciom opieki. Rodzice zastępczy pracujący poza

domem zgłaszają, że często nie mogą dostać urlopu na szkolenie niezwiązane z wykonywanym zawodem, zatem z ich punktu widzenia szkolenia powinny się odbywać w dni wolne od pracy.

Dużym problemem jest też zapewnienie dzieciom opieki na czas szkolenia. Rodzice doceniają tych Organizatorów, którzy świadomi wagi tego problemu taką opiekę zapewniają.

” *MIELIŚMY TAKIE SZKOLENIE, ŻE DOROŚLI SIĘ SZKOŁĄ, A DZIECI MAJĄ WŁASNE ZAJĘCIA.*

” *CZASEM MAMY TAKIE SZKOLENIA WYJAZDOWE – JEDZIEMY Z DZIEĆMI. MY MAMY SZKOLENIE, A DZIECI ZAJĘCIA, NP. Z PSYCHOLOGAMI – TO BARDZO DOBRA FORMA. WRACAMY ZADOWOLENI, POZYTYWNE NAŁADOWANI.*

” *SUPER WYJAZDOWE SZKOLENIA PRZEZ DWA LATA Z DZIEĆMI. JECHALI TEŻ MĘŻOWIE, DZIECI BIOLOGICZNE. BYŁY OSOBY DO OPIEKI NAD DZIEĆMI, A MY BYLIŚMY NA SZKOLENIACH. MOŻNA BYŁO NIE GOTOWAĆ.*

Znaczna część rodziców inaczej przedstawia problematykę organizacji szkoleń w ich powiecie. Z ich wypowiedzi wynika, że brak jest dobrych, trafiających w sedno szkoleń praktycznych.

” *RACZEJ NIE MAMY WPLYWU NA TO, Z CZEGO NAS SZKOŁĄ. CZASEM ZBIERAJĄ OD NAS INFORMACJE, ALE NIEWIELE Z TEGO WYNIKA.*

W tych miejscach szkolenia odbywają się raz na rok, dwa, a nawet trzy lata. Mimo wyraźnego zapotrzebowania zgłaszanego przez rodziców, nie są organizowane szkolenia w obszarach, na których im zależy, nawet wówczas, gdy wiąże się to z możliwością podniesienia kwalifikacji – na przykład na rodzinę specjalistyczną.

” *OD ROKU PROSZĘ I CZEKAM NA SZKOLENIE NA RODZINĘ SPECJALISTYCZNĄ, A PRZYJĘŁAM DWOJE NIEPEŁNOSPRAWNYCH DZIECI.*

Rodzice zastępczy obecni na fokusach podkreślali, że chcieliby móc wybierać tematy szkoleń, ale także dostawać ofertę od Organizatora, który powinien mieć wiedzę o najlepszych specjalistach szkoleniowcach oraz o tematach, które mają znaczenie w codziennej opiece nad dziećmi w rodzinach zastępczych.

” *TU DO NAS TO NIE DOCIERAJĄ TAKIE WIADOMOŚCI. JAK MAM POPROSIĆ O SZKOLENIE Z CZEGOŚ, O CZYM NAWET NIE WIEM, ŻE JEST. TO ORGANIZATOR POWINIEN WIEDZIEĆ, CZEGO POTRZEBUJĘ. CZASEM TO ONI OD NAS SIĘ DOWIADUJĄ, BO MY JUŻ SIĘ PRZESZKOLILIŚMY Z JAKIEGOŚ TEMATU, A ONI JESZCZE NAWET NIE SŁYSZELI.*

Oprócz szkoleń merytorycznych rodzice zastępczy chcieliby być zaznajamiani ze zmieniającymi się przepisami z zakresu ustawy, kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, jak i innych aktów prawnych, które dotyczą zarówno ich samych, jak i umieszczonych dzieci. Ważne jest, by oferta szkoleń była zróżnicowana: inne treści są potrzebne dla rodzin początkujących, inne dla tych, które mają już doświadczenie w opiece nad dziećmi, jeszcze inne dla rodzin specjalistycznych. Ze względu na czas, jaki rodzice poświęcają na szkolenie, a przede wszystkim ze względu na możliwość bezpośredniego przełożenia poznawanych treści na wzrost ich kompetencji i związany z tym wzrost jakości opieki nad dziećmi powierzonymi niezwykle ważna jest jakość oferowanych szkoleń. Dlatego Organizator, który zleca przeprowadzenie szkolenia poprzez przetarg czy konkurs ofert, powinien zawsze brać pod uwagę przede wszystkim kryterium jakości. Kierowanie się wyłącznie kryterium ceny może powodować w istocie marnotrawienie publicznych środków, a także niesie niebezpieczeństwo przekazywania rodzicom zastępczym nierzetelnej wiedzy, co z kolei może obniżać jakość sprawowanej przez nich opieki.

Wielu rodziców zastępczych zwraca uwagę na to, że mimo jasnych przepisów ustawy w dalszym ciągu dzieci przyjeżdżają często bez dokumentów, niezdiagnozowane. Dotyczy to przede wszystkim sytuacji, kiedy trafiają z własnych rodzin, czasem również tych dzieci, które mają za sobą już długi pobyt w domu dziecka. W zasadzie tylko wtedy, kiedy trafiają z pogotowia rodzinnego lub innej rodziny zastępczej, posiadają diagnozy i dokumenty. Zdarza się, że dzieci chore trafiają z nie swoim sprzętem medycznym, np. aparatami słuchowymi czy okularami.

INFORMACJE Z DOMÓW DZIECKA SĄ PRAWIE ŻADNE, NIEKOMPLETNE, W TYCH DOTYCZĄCYCH ZDROWIA BRAK JEST INFORMACJI, NA JAKIE CHOROBY DZIECKO CHOROJE, JAKIE MA USTALONE WIZYTY LEKARSKIE.

W tym obszarze niezbędna jest współpraca powiatów z gminami. Umieszczenie dziecka poza rodziną własną powinno być poprzedzone udzieleniem tej rodzinie wielu form pomocy – w tym również wsparcia asystenta czy pomocy pracownika socjalnego, który z daną rodziną pracuje. Osoby takie powinny mieć wiedzę oraz dostęp do dokumentacji medycznej dzieci. Kiedy dziecko musi opuścić własną rodzinę, dokumentacja medyczna powinna stanowić zasadniczy element w całej jego teczkce, a rodzina zastępcza powinna otrzymać pełną wiedzę ze względu na bezpieczeństwo samego dziecka oraz innych domowników.

Najważniejsza w pierwszym etapie pobytu dziecka jest odpowiednia diagnoza. Rozumie to zaledwie część lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej, a w tych przypadkach, kiedy jest otwartość po stronie lekarzy, rodzice bardzo doceniają ich podejście i profesjonalizm.

SĄ SPECJALIŚCI, KTÓRZY ZACZYNAJĄ OPIEKĘ NAD NASZYM DZIECKIEM OD ZEBRANIA DOKUMENTACJI, ZROBIENIA DOKŁADNYCH NOTATEK I PROPOZYCJI ODPOWIEDNIEJ DIAGNOSTYKI.

Duża część rodziców zgłasza problemy z dotarciem do specjalistów, w tym szczególnie często wymieniani są neurologzy, psychiatrzy dziecięcy, gastroenterolodzy, okuliści. Rodzice zastępczy jako trudności wskazują bardzo długi czas oczekiwania na wizytę, znaczną odległość od miejsca zamieszkania, brak bazy tych lekarzy, którzy rozumieją deficyty i specyficzne problemy dzieci umieszczonych w pieczy. Często rodzice zastępczy zmuszeni są korzystać z wizyt prywatnych, ale zdarza się, że koszty przeprowadzenia badań oraz leczenia przekraczają ich możliwości finansowe.

”

KIEDY MIAŁAM POWAŻNY PROBLEM Z MOIM CHŁOPCEM, PRÓBOWAŁAM NAJPIERW USTALIĆ WIZYTĘ U PSYCHOLOGA. ZAPROPONOWANO MI TERMIN ZA 6 MIESIĘCY. POPROSIŁAM O POMOC PCPR, PRZYJECHAŁA PANI PSYCHOLOG, ALE NIE BYŁA W STANIE W NICZYM POMÓC – BRAKOWAŁO JEJ DOŚWIADCZENIA. ZACHĘCIŁA MNIE, ŻEBYM POSZUKAŁA PSYCHIATRY DZIECIĘCEGO. NA WIZYTĘ CZEKAŁAM 2 MIESIĄCE. TO BYŁ BARDZO TRUDNY CZAS, GDY NIE WIEDZIAŁAM, CO DZIECKU DOLEGA. ZASTANAWIAŁAM SIĘ, CZY NAPRAWDĘ NIE JEST MOŻLIWE WSPARCIE W TAKIEJ KONKRETNEJ FORMIE: WSKAZANIE, GDZIE KONKRETNIE POWINNAM SIĘ UDAĆ, PRZYSPIESZENIE TERMINU WIZYT – TO BYŁOBY DLA MNIE BARDZO CENNE.

Aby skutecznie pomagać dzieciom, potrzebny jest stały, szybki kontakt z lekarzami, którzy są dobrze przygotowani do pomocy. Zdarza się, że na taką potrzebę odpowiada ośrodek zdrowia.

”

JAK LEKARZ SIĘ DOWIADUJE W NASZYM OŚRODKU ZDROWIA, ŻE MY JESTEŚMY RODZINĄ ZASTĘPCZĄ, TO DO NASZYCH DZIECI WSZYSCY PODCHODZĄ Z SERCEM, OD CHIRURGA, PRZESZ PEDIATRĘ, WSZYSCY POMAGAJĄ, TRZYMAJĄ KCIUKI, DODAJĄ OTUCHY.

Warto zwrócić uwagę na postulat tworzenia bazy danych lekarzy specjalistów, którą mógłby posiadać Organizator i udostępniać kontakt do właściwych lekarzy w miarę potrzeby zgłaszanej przez rodzinę. Takie rozwiązanie przyniosłoby długofalowo korzyść w postaci nabierania przez lekarzy doświadczenia w pomocy dzieciom ze specyficznymi potrzebami, być może zachęcałoby ich nawet do pogłębiania wiedzy w nowych dziedzinach (jak np. FAS czy RAD). Systematycznie wzrastałaby w ten sposób jakość opieki nad dziećmi w pieczy, dzięki czemu realnie wzrosłoby ich szanse na lepszy rozwój. Jednocześnie podkreślić należy, że służba zdrowia jest umiejscowiona analogicznie jak piecza zastępcza w strukturach powiatu, stąd prowadzenie spójnej bazy danych oraz przygotowanie sieci specjalistów przyjmujących priorytetowo dzieci z pieczy zastępczej nie powinno stanowić większego problemu dla Organizatora.

Ważną kwestią podnoszoną w czasie spotkań jest problem braku uprawnień do wyrażenia zgody na zabiegi lekarskie. Rodzice zastępczy muszą radzić sobie z uzyskaniem zgody na leczenie od rodziców biologicznych, co nie zawsze jest możliwe. Z kolei czekanie na zgodę sądu wydłuża proces diagnostyki i leczenia (uczestnicy spotkań nie posiadali dostatecznej wiedzy o możliwości wnioskowania do sądu o rozszerzenie uprawnień). Rodzice zastępczy opisują ten

problem jako brak narzędzi, które są im niezbędne, aby mogli optymalnie realizować opiekę nad przyjętymi dziećmi.

Szczególne problemy pojawiają się, gdy rodzina zastępcza przyjmuje dziecko po przemocy seksualnej.

PEDIATRA, WIDZĄC DZIECKO Z WYRAŹNYM USZKODZENIEM PO NADUŻYCIU, ODMAWIA JAKIEJKOLWIEK POMOCY. JEGO PRZEŁOŻONY – DYREKTOR ZOZ-U – MÓWI, ŻE RODZINA ZASTĘPCZA NIE MA ŻADNYCH UPRAWNIENI, TYLKO RODZINA BIOLOGICZNA. TRZEBA PAMIĘTAĆ, ŻE DZIECKO ZOSTAŁO U NAS (W POGOTOWIU RODZINNYM) UMIESZCZONE W TRYBIE ZABEZPIECZENIA. DOPIERO PO PARU DNIACH DOWIEDZIAŁAM SIĘ, ŻE SĄD MOŻE WYDAĆ NAKAZ PISEMNY ZBADANIA DZIECKA. ZANIM ZNALAZŁAM GINEKOLOGA DZIECIĘCEGO W MIEŚCIE WOJEWÓDZKIM, ZNOWU MINĄŁ CZAS. OPINIA NIE BYŁA JUŻ WTEDY JEDNOZNACZNA.

Towarzystwo dziecka w badaniach diagnostycznych, podczas pobytu w szpitalu, przygotowanie go do zabiegów, a następnie opieka nad nim po zabiegach operacyjnych stanowi część opieki, jaką rodzic zastępczy nad nim sprawuje. Wydaje się zatem głęboko zasadne, żeby rodziny zastępcze miały prawo wyrażania zgody na leczenie dzieci, które znajdują się pod ich bezpośrednią opieką.

Wśród najczęściej potrzebnych specjalistów wymienianych przez rodziców zastępczych są psycholodzy. Organizatorzy, rozumiejąc tę potrzebę, zatrudniają zwykle psychologów u siebie. Wydaje się to dobrym rozwiązaniem, pozwalającym na szybki kontakt z doświadczonym profesjonalistą, który jest w stanie skutecznie pomóc dziecku czy rodzicom zastępczym.

MAMY 3,5 ETATU PSYCHOLOGA U ORGANIZATORA ORAZ MOŻEMY KORZYSTAĆ Z PSYCHOLOGÓW W PORADNI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ.

Część rodziców podnosi jednak problem dyskrecji psychologów zatrudnianych przez Organizatora.

BOJĘ SIĘ TUTAJ CHODZIĆ DO PSYCHOLOGA, BO JAK POWIEM TU O SWOICH POTRZEBACH, PROBLEMACH, TO MNIE ŹŁE OCENIĄ I OBRÓCĄ TO PRZECIWKO MNIE.

Ma to między innymi związek z oceną, jakiej dokonuje Organizator, kierując się często opinią zatrudnianego przez siebie psychologa, oraz obowiązkowymi badaniami psychologicznymi, które często przeprowadza ta sama osoba, która ma udzielać wsparcia.

W wielu miejscach nadal pomoc psychologiczna jest określana jako niewystarczająca. Analogicznie jak w przypadku innych specjalistów również tu rodzice zastępczy podnoszą zbyt długi czas oczekiwania, zbyt małą ilość wizyt, limitowanie czasu wizyty.

Łatwy dostęp do psychologa znacznie ułatwia wypełnianie RZ tak podstawowych obowiązków jak np. zgłaszanie dziecka do adopcji. W karcie, którą RZ wypełnia, jest miejsce na opinię psychologiczną. Oczekiwanie w długiej kolejce na spotkanie z psychologiem wydłuża znacząco proces gromadzenia wymaganej dokumentacji, co jest przecież zaledwie początkiem całej drogi do przysposobienia.

W takich sytuacjach rodziny zastępcze powinny być traktowane priorytetowo, upływający czas działa tu wyraźnie na szkodę dzieci.

Zdarza się często, że pomoc psychologa okazuje się niewystarczająca. Psychologowie zatrudniani przez Organizatora mają czasami zbyt niskie kompetencje, żeby adekwatnie odpowiadać na potrzeby zgłaszane przez RZ. Wynika to w dużej mierze z braku obowiązku doszkalania się. Brak odpowiednich kwalifikacji oraz brak motywacji rodziny zastępczej do samorozwoju w znaczący sposób obniża jakość wsparcia, jakie może ona otrzymać od psychologa.

Wśród sytuacji, kiedy szczególnie potrzebne jest wsparcie, rodziny zastępcze wymieniają między innymi przygotowanie dziecka do odejścia, a także towarzyszenie w tym procesie oraz wsparcie całej rodziny, szczególnie jeśli chodzi o dzieci, które spędziły w niej dłuższy czas i zdążyły nawiązać głębokie relacje. W istocie cała rodzina zastępcza doświadcza wtedy poczucia straty, niezbędne zatem jest udzielenie jej członkom takiej pomocy, by mogli dalej wypełniać swoją rolę w sposób przynoszący satysfakcję i pomagać kolejnym dzieciom.

”

ODDALIŚMY DO ADOPCJI CHŁOPCZYKA, BYŁ U NAS BARDZO DŁUGO. POKOCHALIŚMY GO WSZYSTCY, A ON NAS. CZULIŚMY, JAKBYŚMY ODDAWALI WŁASNE DZIECKO. NAJGORSZE BYŁO TO, ŻE NIKT TEGO NIE ROZUMIAŁ. SŁYSZELIŚMY, ŻE PRZESADZAMY, ŻE TAK NIE MOŻNA, ŻE TO NIEPROFESJONALNE. NIE MOGLIŚMY LICZYĆ NA ŻADNĄ POMOC. USŁYSZELIŚMY NATOMIAST, ŻE NATYCHMIAST MOŻEMY PRZYJĄĆ NAWET DWOJE DZIECI NA MIEJSCE TEGO JEDNEGO.

”

U NAS PRAWDZIWY KRYZYS WYWOŁAŁA SYTUACJA, W KTÓREJ Z DNIA NA DZIĘN MUSIELIŚMY ODDAĆ DO DOMU DZIECKA DZIECI, BO OKAZAŁO SIĘ, ŻE NIE SĄ Z POWIATU, TYLKO Z MIASTA. PODPISANIE POROZUMIENIA MIĘDZY POWIATEM A MIASTEM OKAZAŁO SIĘ NIEWYKONALNE. PONIEWAŻ MIASTO NIE MA RODZIN ZASTĘPCZYCH, DZIECI ZOSTAŁY SKIEROWANE DO PLACÓWKI. 3-LETNI CHŁOPIEC, ODCHODZĄC, POWIEDZIAŁ: „JESTEŚ GŁUPIA, BRZYDKA I JESTEŚ FRAJER” – I JA RZECZYWISTE SIĘ TAK CZUŁAM. ZE WZGLĘDU NA OBAWY O UTRATĘ POZOSTAŁYCH DZIECI NIE ZAWIADOMILIŚMY MEDIÓW, ALE TO BYŁ MOMENT, W KTÓRYM CHCIAŁAM ZREZYGNOWAĆ. BARDZO POTRZEBOWAŁAM WSPARCIA.

Aby psychologowie zatrudnieni przez Organizatora mogli udzielać rzeczywistego wsparcia dzieciom i rodzicom zastępczym, powinni zostać objęci obowiązkiem uczestniczenia w szkoleniach pogłębiających wiedzę z zakresu deficytów i potrzeb dzieci w pieczy zastępczej.

Rola, jaką decyduje się pełnić rodzina zastępcza, obejmuje wszystkie sfery życia – nie da się oddzielić tej funkcji od spraw osobistych, małżeńskich, gdy przyjmuje dzieci do domu, do swojej rodziny. Emocje, jakie towarzyszą temu procesowi, codzienne trudności i problemy często przekraczają wyobrażenia osób, które starają się towarzyszyć rodzinom. Jeśli problemy nie są rozwiązywane systematycznie albo ich skala stale rośnie, pojawia się konieczność skorzystania z poradnictwa małżeńskiego lub terapii czy psychoterapii.

PO PRZYJĘCIU UPOŚLEDZONEGO CHŁOPCA OMAL NIE ROZSYPAŁO SIĘ NASZE MAŁŻEŃSTWO, MUSIELIŚMY SKORZYSTAĆ Z TERAPII.

Znaczna część rodziców zastępczych nie wie o takiej możliwości, jest przekonana, że w razie zaistnienia takiej sytuacji musi szukać pomocy na własną rękę.

NIE MA U NAS NICZEGO, CO BYŁOBY DLA MAŁŻEŃSTW, ALBO MY NIC O TYM NIE WIEMY.

W nielicznych przypadkach rodziny zgłaszały, że mają możliwość korzystania w poradni z terapii, a udział w niej pomógł przyspieszyć koordynator.

MIELIŚMY PROBLEM W MAŁŻEŃSTWIE I Z DZIEĆMI BIOLOGICZNYMI, KTÓRE WYNIKŁY Z DYNAMIKI ZMIAN W RODZINIE ZWIĄZANEJ Z PRZYJĘCIEM DZIECI (MAŁOLETNIICH MATEK). ZWRÓCILIŚMY SIĘ O POMOC I OTRZYMALIŚMY WSPARCIE TERAPEUTYCZNE OD ORGANIZATORA.

Zdarza się również tak, że mimo iż terapia małżeńska jest dostępna u Organizatora, to istnieje konieczność skorzystania z takiej formy pomocy w innym miejscu ze względu na relacje łączące rodziców zastępczych z terapeutą. W takich sytuacjach uczestnicy badania podnoszą, że koszty terapii małżeńskiej przekraczają ich możliwości finansowe, a nie mogą liczyć na żadne wsparcie Organizatora w tym zakresie.

Dużym deficytem wydaje się brak superwizji. Uczestnicy wywiadów nie znali tego pojęcia i nigdy nie korzystali z tej formy rozwoju.

Część rodziców uczęszcza na spotkania grup wsparcia. Jeśli odbywają się one na terenie Organizatora, trudno jest stworzyć poczucie bezpieczeństwa, podobnie jak w przypadku pomocy psychologicznej, tu również dużą rolę odgrywa lęk przed podzieleniem się problemami z osobą, która bierze udział w ocenie rodziny zastępczej. Problem z uczestnictwem w spotkaniach zgłaszają te rodziny, które nie mają nikogo do pomocy przy dzieciach.

JA NIE BYŁAM ANI RAZU, BO MAM CIĄGŁE NOWORODKI I NIE MAM ICH Z KIM ZOSTAWIĆ.

NIGDY NIE BYLIŚMY NA TEJ GRUPIE, BRAKUJE INFORMACJI WPROST. ZOBACZYŁAM KARTKĘ Z OGŁOSZENIEM, ALE NIE ZAREJESTROWAŁAM, ŻE TO TU I TERAZ.

Z kolei rodzice, którzy biorą udział w spotkaniach grup wsparcia, mówią, jak ważne jest dla nich to doświadczenie.

JAK JUŻ CZŁOWIEK PRZYJDZIE, TO NIE CHCE MU SIĘ WYCHODZIĆ. TO PRAWDZIWE BOGACTWO.

Spotkania w ramach grup wsparcia organizują także organizacje pozarządowe, pozyskując na ten cel własne środki, co pozwala im zatrudniać specjalistów.

Warto wykorzystywać ten potencjał organizacji, zlecając stałe prowadzenie grup, co pozwalałoby zachować ciągłość spotkań w miejsce działań akcyjnych, uzależnionych od pozyskania grantu.

Wśród rodzajów pomocy, której potrzebują rodzice zastępczy, aby skutecznie pełnić swoją rolę, istotne miejsce zajmuje pomoc prawna. W tych miejscach, gdzie Organizator zatrudnia prawnika, istnieje możliwość poproszenia go o pomoc. Jednocześnie uczestnicy wywiadów zwracają uwagę na to, że kiedy sposób realizacji ustawy budzi ich wątpliwości, mają obawy przed proszeniem o pomoc prawnika, którego zatrudnia ich zleceniodawca.

Problemem w tym obszarze jest również brak wszechstronnej wiedzy prawników. Kiedy trzeba pomóc w konkretnej sprawie, często rodziny słyszą odpowiedź: *Musicie sobie z tym poradzić sami, to nie moja dziedzina*. Jako przykład omówiona została sytuacja sprawowania opieki nad małoletnią matką: rodzice zastępczy, nie mając opieki prawnej, nie mogą podejmować decyzji dotyczącej rozwiązania ciąży poprzez cięcie cesarskie, a po urodzeniu dziecka trudności dotyczyły sporządzenia aktu urodzenia, a co za tym idzie, odbioru dziecka ze szpitala. Ostatecznie szpital musiał wystąpić o wydanie aktu urodzenia, co bardzo wydłuża procedurę i naraża zarówno małoletnią matkę, jak i niemowlę na przedłużający się pobyt w szpitalu. Prawnik zatrudniony przez Organizatora nie potrafił udzielić porady co do kolejności i sposobów rozwiązywania piętrzących się problemów. Podobnie jak w wielu innych przypadkach, również w tej sytuacji rozwiązanie wydaje się stosunkowo proste: rodzina zastępcza powinna mieć uprawnienia do podejmowania pewnych decyzji, aby skutecznie pełnić swoją rolę. Jeśli natomiast potrzebne jest wystąpienie do sądu o rozszerzenie zakresu uprawnień, powinna automatycznie otrzymać wsparcie kompetentnego prawnika w tej sprawie.

W wielu miejscach uczestnicy fokusów zgłaszali, że nie mają wiedzy na temat możliwości skorzystania z pomocy prawnej. Kiedy pojawia się taka potrzeba, szukają jej na własną rękę. Wysoko oceniają pomoc świadczoną na zlecenie organizacji pozarządowych – w tym Koalicji czy Stowa-

rzyszenia Interwencji Prawnej, minusem takiego rozwiązania jest odległość uniemożliwiająca bezpośredni kontakt z prawnikiem.

Wśród najczęściej zgłaszanych potrzeb w omawianym zakresie RZ zgłaszają braki wiedzy co do zmieniających się przepisów prawa, nie wiedzą, co się zmienia i co z tych zmian dla nich wynika.

Właściwym standardem wydaje się zapewnienie wszystkim rodzinom zastępczym już od początku pełnienia przez nie funkcji opiekuńczych poradnika, który w przystępny sposób wyjaśnia, jakie mają obowiązki i prawa. Równie istotne jest informowanie o zmianach w przepisach wraz z wyjaśnieniem, co te zmiany dla nich oznaczają. Niezależnie od tego w indywidualnych przypadkach RZ powinny mieć dostęp do poradnictwa prawnego realizowanego przez kompetentnych specjalistów, otwartych na podnoszenie własnej wiedzy i skutecznych w działaniu.

Od początku wprowadzenia w rodzinach zastępczych zawodowych i rodzinnych domach dziecka prawa do urlopu przepis ten budził jednocześnie wiele obaw i nadziei. Trudna codzienność rodziców zastępczych, obciążenie wynikające z pracy bez przerwy, zaniedbywanie w natłoku licznych spraw i problemów życia osobistego, małżeńskiego, brak czasu na wypoczynek narażają rodziny na szybkie wypalenie, na kryzysy skutkujące często rozwiązaniem rodziny zastępczej albo wręcz rozpadem rodziny (separacja, rozwód).

Nie ulega wątpliwości, że dłuższy wypoczynek to niezbędny warunek odnowienia sił, odzyskania energii, uporządkowania własnych spraw. Przekłada się on na jakość sprawowanej przez RZ opieki.

Rodziny zastępcze z dłuższym stażem są tego świadome i chciałyby móc korzystać z tego narzędzia. Praktyka pokazuje jednak, że bardzo trudno jest wykorzystać przysługujący urlop, gdyż zaproponowane w ustawie mechanizmy nie są wystarczająco skuteczne, narażają dobro dzieci powierzonych na spędzenie czasu z osobami lub w miejscach, których nie znają. Zaburza to poczucie bezpieczeństwa dzieci, a RZ odbiera komfort wypoczynku.

Rodzice zastępczy świadomi tego, jak ważna jest stałość opieki w procesie zdrowienia dziecka po przebytych traumatycznych doświadczeniach, mają opory przed decydowaniem się na takie rozwiązania, rezygnują zatem z przysługującego im prawa, mając świadomość, że *niewykorzystany urlop po prostu mi przepada, bo pracuję na podstawie umowy cywilnoprawnej*.

WZIĘLIŚMY DZIECI ZE SOBĄ NA URLOP, BO STAN PSYCHICZNY DZIECKA JEST TAKI, ŻE ODDANIE GO DO RODZINY POMOCOWEJ MOŻE ZABURZYĆ JEGO ROZWÓJ. WOLĘ ZREZYGNOWAĆ Z WOLNYCH DNI.

ZWYKLE NIE WYJEŹDŻAMY SAMI NA URLOPY, ZABIERAMY DZIECI ZE SOBĄ.

”

NAWET JAK NAM URLOP PRZYSŁUGUJE, WYKORZYSTUJEMY GO NA REMONTY, ODNOWIENIE MIESZKANIA.

”

W NASZYM POWIECIE RODZINA POMOCOWA PRZENOSI SIĘ DO DOMU RODZINY ZASTĘPCZEJ. NIE KAŻDY CHCE SIĘ NA TO ZGODZIĆ.

”

MAM DZIECI Z ZESPOŁEM DOWNA, Z UPOŚLEDZENIEM, NADPOBUDLIWE. W OPIECE NAD NIMI MOGŁABY MNIE ZASTĄPIĆ TYLKO BARDZO BLISKA OSOBA, ALE ZOSTAŁ WPROWADZONY WYMÓG, ABY TAKA OSOBA UKOŃCZYŁA SZKOLENIE, A TO ZE WZGLĘDU NA BRAK CZASU OKAZAŁO SIĘ NIEMOŻLIWE.

”

BYŁAM RODZINĄ POMOCOWĄ, ALE KIEDY JA CHCIAŁAM SKORZYSTAĆ Z TEJ FORMY POMOCY, TO OKAZAŁO SIĘ, ŻE NIE MA OSOBY PRZESZKOLONEJ.

”

DZIECI WCZEŚNIEJ NAS NIE ZNAŁY, W OGÓLE NIE WIDZIAŁAM TYCH DZIECI ANI ONE NAS. POPRZADZWONIŁ, CZY BYM NIE PRZYJĘŁA, TO SIĘ ZGODZIŁAM.

Stosunkowo najlepiej prawo do urlopu zabezpieczane jest w pogotowiach rodzinnych. To ważne ze względu na szczególnie obciążający system pracy w tej formie rodzinnej opieki, a jednocześnie przy dobrej organizacji – stosunkowo łatwe do przeprowadzenia w okresie, gdy dzieci opuszczają pogotowie. Ważne, by Organizator czuwał nad wydawanymi skierowaniami, tak by pozostawić rodzinie możliwość wypoczynku.

W opinii znacznej części RZ, aby było możliwe skorzystanie z rodziny pomocowej, jak i osoby do pomocy, konieczne jest dopracowanie tej formy wsparcia. Zdarzają się miejsca, gdzie udaje się za pomocą istniejących w chwili obecnej rozwiązań pomóc rodzinie, by mogła odpocząć, ale jednocześnie wielu rodziców zastępczych nawet nie ma świadomości, że takie mechanizmy są zapisane w ustawie albo zna je *tylko ze szkolenia*.

”

JA JAKO ZAWODOWA RODZINA SPECJALISTYCZNA NAWET NIE WIEDZIAŁAM, ŻE COŚ TAKIEGO JAK RODZINA POMOCOWA FUNKCJONUJE.

Nieliczna grupa uczestników spotkań dzieliła się pozytywnym doświadczeniem w tym zakresie.

”

JA BYŁAM RODZINĄ POMOCOWĄ. DO MOICH DZIECI PRZYJĘLIŚMY NA DWA DNI DODATKOWE DZIECI, KTOŚ WYJEŻDZAŁ NA JAKIEŚ WESELE. WCZEŚNIEJ ODWIEDZILIŚMY PAŃSTWA W ICH DOMU, ABY POZNAĆ DZIECI. WSZYSTKO BYŁO ZORGANIZOWANE PRZEZ ORPZ ORAZ BYŁA POMOC FINANSOWA.

U NAS ISTNIEJE TAKA FORMA POMOCY. RODZINA WYJECHAŁA NA URLOP I WZIĘLIŚMY NA 10 DNI DZIEWCZYNKĘ. TO BYŁO CAŁKIEM DOBRE DOŚWIADCZENIE.

Uczestnicy wywiadów wskazują, że skutecznie rolę zastępujących ich czasowo w opiece nad dziećmi mogłyby pełnić osoby z najbliższego grona rodziny – rodzice, rodzeństwo, dorośle dzieci. Wymóg szkolenia często uniemożliwia takie rozwiązanie. Zasadne wydaje się opracowanie dla takich osób modułu, który mogłyby ukończyć zamiast pełnego szkolenia na rodzinę zastępczą. Innym rozwiązaniem jest po prostu przeszkolenie indywidualne, w zależności od potrzeb danej osoby, która ma pełnić funkcję rodziny pomocowej lub osoby do pomocy.

Odrębną kwestią pozostaje wynagrodzenie takich osób. Rodzice zastępczy uważają, że proponowana przez Organizatora kwota jest daleko niewystarczająca.

NIE MAM ODWAGI PROSIĆ O POMOC, A JEDNOCZEŚNIE PROPONOWAĆ WYNAGRODZENIA W KWOCIE 400 ZŁOTYCH ZA MIESIĄC.

TAK NAPRAWDĘ TO WOLAŁABYM TAKĄ OSOBĘ DO POMOCY ZAMIAST KOORDYNATORA.

U NAS JEST OSOBA DO POMOCY, ZATRUDNIAŁAM MOJĄ MAMĘ, MOGŁAM NA 40 GODZIN, ALE TAK NAPRAWDĘ JEST Z NAMI CAŁY CZAS. POZA TYM POMAGA MÓJ MĄŻ, DOROSŁE DZIECI, BRAT. BEZ TEGO TO JUŻ DAWNO BYM SIĘ WYPALIŁA, ZWŁASZCZA JAK PRZYCHODZĄ TRUDNE DZIECI, TAKIE Z PROBLEMAMI PSYCHIATRYCZNYMI, KTÓRE POWINNY BYĆ W RODZINIE SPECJALISTYCZNEJ.

CAŁY CZAS ZATRUDNIAM TĘ OSOBĘ, TYLKO ŻE SAMA SOBIE ZA NIĄ PŁACĘ, NO BO 2 GODZINY DZIENNIE TO JEST TAKI UKŁAD, ŻE ANI TO NIE JEST WYSTARCZAJĄCE, ANI NIKT SIĘ NA TO NIE ZGODZI.

Rozwiązania dotyczące urlopów i rodzin pomocowych oraz zatrudniania osób do pomocy wymagają analizy ich stosowania i wypracowania metod, które pozwolą RZ rzeczywiście korzystać z tych uprawnień, bez szkody dla dzieci pozostających pod ich opieką.

Podobnie problematyczne wydaje się stosowanie w praktyce zapisanej w ustawie możliwości korzystania z pomocy wolontariuszy.

Część rodziców zastępczych próbowała wprowadzić takie rozwiązanie. Trudnością, która ma zasadnicze znaczenie, jest brak odpowiedniego przygotowania takich osób. Wiedza o potrzebach dzieci, podstawowe choćby przeszkolenie, a przede wszystkim umiejętności komunikacyjne wydają się niezbędne, aby pomoc wolontariusza przynosiła pozytywny efekt.

” PCPR ZWRÓCIŁ SIĘ DO ORGANIZACJI KIERUJĄCEJ WOŁONTARIUSZY. PRZYSZLI WOŁONTARIUSZE NIEPRZYGOTOWANI. PROBLEMY NASZYCH DZIECI ICH PRZERASTAJĄ. NIE MAJĄ POJĘCIA, CO ZNACZY CHOROŚĆ LUB NIEPEŁNOSPRAWNE DZIECKO.

” MIELIŚMY WOŁONTARIUSZY, ALE NIE MAM Z NIMI DOBREGO DOŚWIADCZENIA. MOŻE BYLI ZA MŁODZI, ROBILI TO DLA JAKICHŚ PUNKTÓW W SZKOLE. MOŻE GDYBY TO BYŁY OSOBY DOROSŁE, POMAGAŁY W ODRABIANIU LEKCJI, TO BYŁOBY INACZEJ.

Z kolei duża część rodziców sygnalizuje, że chciałaby korzystać z tego rodzaju wsparcia, ale nie jest w stanie sama tego zorganizować.

” CHCIELIBYŚMY ZNALEŹĆ WOŁONTARIUSZY Z PRAWDZIWEGO ZDARZENIA.

” TERAZ PYTAŁYŚMY NAWET, CZY JEST SZANSA NA WOŁONTARIUSZA, ALE NIE MA. MUSIAŁABY BYĆ PODPISANA UMOWA MIĘDZY PCPR A SZKOŁĄ. W SZKOLE MAJĄ KLASY PEDAGOGICZNE, POMYŚLAŁAM, ŻE TO MOGŁABY BYĆ NAWET FORMA PRAKTYK. KOORDYNATORKA POWIEDZIAŁA, ŻE TAK TO MUSI BYĆ ZAŁATWIONE, ALE ZDAJE SIĘ, ŻE SPRAWA UGRZĘZŁA I NIC SIĘ JUŻ W TYM TEMACIE NIE DZIEJE.

” POTRZEBNI SĄ WOŁONTARIUSZE, NA PRZYKŁAD STUDENCI PEDAGOGIKI. DZIĘKI TEMU MOGLIBYŚMY BRAĆ UDZIAŁ W SZKOLENIACH, GRUPACH WSPARCIA.

Biorąc pod uwagę możliwości Organizatora jako instytucji działającej w imieniu starosty czy prezydenta, wydaje się możliwe zorganizowanie sieci wolontariuszy, którzy pomagaliby w bieżącej opiece nad dziećmi umieszczonymi w rodzinnych formach pieczy zastępczej. Rodzice zastępczy najczęściej potrzebują pomocy w odrabianiu z dziećmi lekcji, wyrównywaniu deficytów, w przypadku opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi – zabrania na spacer czy zorganizowania czasu wolnego. Taki rodzaj wolontariatu, zakładając odpowiednie przygotowanie, mógłby przynosić wymierną korzyść wszystkim dzieciom, rodzinie zastępczej i samemu wolontariuszowi.

Duża grupa rodziców zastępczych podkreśla rolę bliskich w sprawowaniu opieki nad dziećmi powierzonymi.

” DUŻO WSPARCIA OTRZYMUJEMY OD NASZYCH RODZIN. NASI RODZICE – GDYBY NIE ONI, TO BYŁOBY NAM BARDZO CIĘŻKO. NASZE DZIECI – ONE PEŁNIĄ ROLĘ OSÓB DO POMOCY, POMAGAJĄ, PILNUJĄ DZIECI.

Współpraca środowiska rodziców zastępczych z innymi podmiotami i z samorządem powiatowym na rzecz organizowania i rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej

Realizując swoje obowiązki, rodzice zastępczy współpracują z innymi podmiotami tworzącymi system pomocy dziecku i rodzinie. Istotne jest, żeby mogli czuć się częścią tego systemu, pełnoprawnymi partnerami, którzy mają realny wpływ nie tylko na jakość opieki nad dzieckiem powierzonym, ale też na kierunki i kształt rozwoju rodzinnej opieki zastępczej w miejscu, w którym żyją i pracują.

W czasie wywiadów grupowych rodzice byli proszeni o wypowiedzi dotyczące tej współpracy.

W wielu miejscach rodzice podkreślali, że ta współpraca ich zdaniem nie jest wystarczająca albo w ogóle jej nie ma. Oni sami rzadko myślą o opiece nad dzieckiem powierzonym w tej kategorii – że są częścią systemu, że powinni być współpartnerami w tym systemie.

”

TO NIE ŻADNA SIEĆ (WSPARCIA). TO ARCHIPELAG. NIE MA PRACY ZESPOŁOWEJ MIĘDZY INSTYTUCJAMI. W SUMIE WYMIANA INFORMACJI MIĘDZY NIMI MOŻE JEST, ALE NAS TO NIE DOTYCZY, NIE PRZEKŁADA SIĘ NA NASZE SPRAWY. GDYBY BYŁY TAKIE WSPÓLNE SPOTKANIA – KAŻDY POWIEDZIAŁBY, CO MOŻE, A CZEGO NIE, TO MOŻE SYSTEM BY ZADZIAŁAŁ. SŁYSZAŁEM, ŻE SĄ TAKIE SPOTKANIA, ALE MY NIE JESTEŚMY ZAPRASZANI I NIE ODCZUWAMY ICH SKUTKÓW. RACZEJ MAM WRAŻENIE, ŻE TE INSTYTUCJE UPRAWIAJĄ MIĘDZY SOBĄ TAK ZWANĄ PSYCHOLOGIĘ.

”

OBIEG INFORMACJI JEST RACZEJ UTRUDNIAJĄCY, OCENIAJĄCY, NIE POMAGA W TWORZENIU SIECI, SYSTEMU WSPARCIA.

”

INSTYTUCJE, KTÓRE NAS WSPIERAJĄ, ZAMIAST STWORZYĆ SIEĆ WSPARCIA, MÓWIĄ, DO JAKIEJ JESZCZE INSTYTUCJI SIĘ UDAĆ. MUSIMY SAMI WYRABIAĆ WSPÓŁPRACĘ Z KONKRETNymi OSOBAMI W KAŻDEJ INSTYTUCJI. NAJLEPIEJ UKŁADA SIĘ WSPÓŁPRACA MIĘDZY POWIATOWYM CENTRUM POMOCY RODZINIE, SĄDEM I OŚRODKIEM ADOPCYJNYM.

”

INSTYTUCJE RACZEJ SIĘ NIE WSPIERAJĄ, NIE MAJĄ WSPÓLNEJ OFERTY POMOCOWEJ. KAŻDY ZAJMUJE SIĘ SWOIM WYCINKIEM.

Współpraca rodzin zastępczych ze środowiskiem lokalnym zaczyna się zwykle od placówek edukacyjnych.

Rodziny zgłaszają trudności z przyjęciem dzieci do przedszkola wynikające z tego, że dzieci przychodzą do rodziny w trakcie roku szkolnego.

”

TRUDNO PRZYJĄĆ DZIECKO DO PRZEDSZKOLA, JAK PRZYJDZIE DO MNIE W TRAKCIE ROKU, BO JEST DEFICYT MIEJSC PRZEDSZKOLNYCH.

”

JAK SIĘ DOSTAJE DZIECKO W MARCU CZY MAJU, TO JEST PROBLEM W ZNALEZIENIU MIEJSCA W PRZEDSZKOLU W TRAKCIE ROKU, ZNALEŻLIŚMY MIEJSCE, ALE TO JEDNAK JAKIŚ WYSIŁEK JEST.

Dzieląc się doświadczeniami w zakresie współpracy ze szkołami, rodzice zastępczy podkreślają, że to bardzo indywidualna sprawa. Mając kilkoro dzieci pod opieką, widzą wyraźnie, jak bardzo na współpracę ma wpływ dyrekcja, kadra pedagogiczna, wsparcie pedagoga czy psychologa szkolnego. Zdarza się, że ta sama rodzina określa jako wzorową współpracę z jedną szkołą, a jako niezadowalającą z drugą, do której uczęszczają inne dzieci. Część rodziców ceni miejsca, w których uczą się powierzone im dzieci.

”

SZKOŁA BARDZO MI IDZIE NA RĘKĘ I NIE MA ŻADNEGO PROBLEMU, DZIECKO PRZYJDZIE I JEST PRZYJĘTE.

Nawiązanie dobrej współpracy wymaga często spotkania z dyrekcją, z pedagogiem, wyjaśnienia natury problemów, jakie mają dzieci przyjęte. Często takie spotkania przynoszą dobre rezultaty, dzięki czemu dzieci mają szansę na efektywne wsparcie w procesie edukacji.

”

PO ROZMOWIE Z DYREKTOREM UZYSKALIŚMY BARDZO DUŻĄ POMOC, MA DODATKOWE NAUCZANIE (PO NAPISANIU PODANIA ZA NAMOWĄ DYREKTORA SZKOŁY), PO LEKCJACH Z NAUCZYCIELAMI SIĘ SPOTYKA. BARDZO DOBRE PODEJŚCIE DYREKTORA. PODPARLIŚMY SIĘ OPINIĄ Z PORADNI PSYCHOLOGICZNEJ.

Część rodziców zastępczych zgłasza problemy ze szkołą jako bardzo poważne – uważają, że problemy wynikają z niewystarczającej wiedzy pedagogów o deficytach dzieci umieszczonych w ich rodzinie.

”

NIKTÓRZY NAUCZYCIELE NIE ROZUMIEJĄ SPECYFIKI PRACY Z DZIECKIEM, KTÓRE LATAMI BYŁO ZANIEDBANE, PRZEŻYŁO LICZNE TRAUMY – NAUCZYCIEL MYŚLAŁ, ŻE JAK DZIECKO ZOSTANIE UMIESZCZONE, TO RAZ-DWA NADROBI ZALEGŁOŚCI.

Po wielu próbach nawiązania kontaktu rodziny rezygnują często ze współpracy, ale pozostają w poczuciu strachu, że opieka, jaką otaczają dzieci, jest oceniana krytycznie. Rodzice zwracają uwagę na dwie zasadnicze nieprawidłowości: nauczyciele – ich zdaniem – nie rozumieją, że dzieci nie mogą czegoś opanować i nie próbują (lub nie potrafią im pomóc), ale mimo to wymagają od dzieci przyswojenia materiału albo z kolei zbyt łatwo zwalniają dzieci z wysiłku, nie sprawdzając na przykład, czy brak zadania wy pływa z braku możliwości, czy braku chęci pracy. Ważne jest,

by nauczyciele pracujący z dziećmi umieszczonymi poza własną rodziną stale pogłębiali swoje kompetencje, byli otwarci na potrzebę dokształcania się, również w wąskich dziedzinach (np. praca z dziećmi z uszkodzeniem poalkoholowym).

Niektóre zadania wynikające z ustawy powinny być realizowane we współpracy z ośrodkiem adopcyjnym (OA). Przedstawiciele ośrodków są obecni na spotkaniach zespołów ds. okresowej oceny sytuacji dzieci oraz czynnie uczestniczą w procesie przejścia dzieci z rodzin zastępczych do adopcyjnych.

WSPÓŁPRACUJEMY Z OŚRODKIEM ADOPCYJNYM W ZAKRESIE OPISANYM USTAWĄ, W NIEKTÓRYCH SPRAWACH WYRĘCZA MNIE ORGANIZATOR.

Rodzice zastępczy zwracają szczególną uwagę na potrzebę wiedzy z obszaru więzi w przypadku procesu przysposobienia dzieci, które zdążyły już nawiązać głębokie relacje w RZ. Wrażliwość i szczególna staranność w towarzyszeniu takim procesom jest ważnym czynnikiem mogącym mieć realny wpływ na powodzenie przysposobienia.

NIE MOGLIŚMY ICH PRZEKONAĆ (PRACOWNIKÓW OA), ŻE DZIECKO NAPRAWDĘ SIĘ Z NAMI ZWIĄZAŁO I ŻE NIE WYSTARZA 3 WIZYTY, ŻEBY POCZUŁO SIĘ DOBRZE W NOWEJ RODZINIE. 1,5 ROKU TO DLA DZIECKA BARDZO DŁUGO. CIĘŻKO BYŁO PATRZEĆ, JAK ODCHODZI Z POCZUCIEM, ŻE GO ODRZUCAMY, A MY MIELIŚMY GOTOWOŚĆ IM POMÓC, JEŹDZIĆ DO NIEGO, ODWIEDZAĆ. USŁYSZELIŚMY, ŻE TAK NIE MOŻNA, BO DZIECKO SIĘ NIE ŻYJE Z NOWYMI RODZICAMI. BOIMY SIĘ, ŻE POCZUCIE ODRZUCENIA ZABURZY JEGO ROZWÓJ, A KONSEKWENCJE BĘDZIE PRZECIEŻ PONOSIĆ CAŁA RODZINA ADOPCYJNA.

Bardzo ważna jest dbałość o zrozumienie między rodziną zastępczą a rodziną adopcyjną, ponieważ relacje, jakie między nimi powstają, przekładają się, szczególnie w początkowym okresie, na możliwość nawiązania relacji między dzieckiem a rodzicami adopcyjnymi. Pracownicy ośrodków, rozumiejąc złożoność tego procesu, mogą go ułatwiać, co przynosi korzyść wszystkim uczestnikom procesu.

Zdarza się, że rodzice zastępcy zgłaszają problem we współpracy z ośrodkiem.

OŚRODEK ADOPCYJNY MA ZUPEŁNIE INNY PUNKT WIDZENIA, DLATEGO SAMĄ SZUKAM RODZIN DLA DZIECI, KTÓRE DO MNIE TRAFIAJĄ. OŚRODEK NAJCHĘTNIEJ WSZYSTKIE DZIECI ODDAŁBY ZA GRANICĘ, A JA UWAŻAM, ŻE MAJĄ DUŻĄ SZANSĘ NA RODZINĘ W KRAJU.

Rodziny zastępcze na ogół pozytywnie wypowiadają się o współpracy z sądami oraz kuratorami sądowymi, wskazując przy tym, że dużo zależy od indywidualnego podejścia konkretnych osób.

” SĄDY SĄ RACZEJ ROZUMIEJĄCE, UFAJĄ NAM I DZIAŁAJĄ W NAJLEPSZYM INTERESIE DZIECKA – W WAŻNYCH SPRAWACH DAJĄ MOŻLIWOŚĆ DECYDOWANIA RODZINIE ZASTĘPCZEJ.

” JAK POSZŁAM DO SĄDU I LUDZKIM JĘZYKIEM SĘDZI WYJAŚNIŁAM, JAK SIĘ SPRAWY MAJĄ, POCZUŁAM SIĘ ZROZUMIANA I NIE MAM JUŻ ŻADNYCH PROBLEMÓW.

Zdarza się, że rodzice zastępczy nie mają dostępu do postanowień o władzy rodzicielskiej rodzica nad dzieckiem u nich umieszczonym, co ma znaczenie dla ustalenia kontaktów.

Rodziny zastępcze różnie wypowiadają się o wizytach kuratorów, którzy najczęściej przychodzą bez zapowiedzi. Część rodzin jest niezadowolona z takiej formuły, jednak wiele osób mówi, że z ich punktu widzenia jest to korzystne, bo daje kuratorowi bardziej obiektywny obraz rodziny, pomaga przeciwdziałać ewentualnym pomówieniom.

” DO MNIE KURATOR MOŻE PRZYJŚĆ O KAŻDEJ PORZE DNIA I NOCY, MA PRAWO SPRAWDZIĆ, CZY DZIECI SĄ ZADBANE, UMYTE, W ŁÓŻKACH, CZY MAJĄ CZYSTE UBRANIA, CZY W LODÓWCE JEST JEDZENIE.

Kuratorzy udzielają też informacji w czasie toczących się postępowań w sprawie dzieci, gdy nie jest możliwy bezpośredni kontakt z sędzią.

Z wypowiedzi niektórych rodziców wynika, że czują się bezsilni, próbując chronić dziecko, które jest pod ich opieką.

” TRAFIŁA DO NAS DZIEWCZYNKA, KTÓRA BARDZO DZIWNIE SIĘ ZACHOWYWAŁA – NIE CHCIAŁA SIĘ ZAŁATWIAĆ, KĄPAĆ, NIE POZWALAŁA SIĘ DOTYKAĆ. POSZŁAM Z NIĄ DO PANI PSYCHOLOG I OKAZAŁO SIĘ, ŻE JEST PO PRZEMOCY SEKSUALNEJ. ZGŁOSIŁAM SPRAWĘ DO SĄDU, A SĘDZIA SAM ZGŁOSIŁ DO PROKURATURY. TAM SPRAWA UTKNĘŁA. OJCIEC DZIEWCZYNKI ZACZĄŁ SIĘ STARAĆ O PRZEPUSTKI I DOSTAŁ MOŻLIWOŚĆ URLOPOWANIA. DZIEWCZYNKA WRACAŁA Z DOMU I OPOWIADAŁA, ŻE KĄPAŁ SIĘ Z NIĄ NAGO, SPAŁ Z NIĄ. KIEDY POWIEDZIAŁAM SĘDZIEMU, PRZEPUSTKI ZOSTAŁY WSTRZYMANE. CAŁE SZCZĘŚCIE, ŻE DZIECKO OPOWIADAŁO O TYM PRZY PRACOWNICY PCPR.

” MY MAMY TAKIEGO PANA W SĄDZIE, KTÓRY POWIEDZIAŁ, ŻE JEŚLI USŁYSZY, ŻE JAKIEKOLWIEK DZIECKO MÓWI „MAMO”, „TATO” DO RODZICA ZASTĘPCZEGO, TO OD RAZU ROZWIĄŻE TAKĄ RODZINĘ. JA AŻ DRŻĘ, ŻEBY ŻADNE MOJE DZIECKO NIKOMU NIE POWIEDZIAŁO, ALE PANIE Z OŚRODKA ADOPCYJNEGO POWIEDZIAŁY, ŻEBYM SIĘ NIE MARTWIŁA, BO JAK TRZEBA BĘDZIE, TO ONE ZA MNĄ MUREM STANĄ.

JAK ODDAWAŁAM DZIECKO DO ADOPCJI, KTÓRE BYŁO U MNIE OD NOWORODKA PRZES 3 LATA, SĘDZIA KAZAŁ ZERWAĆ WSZYSTKIE WIĘZI, ŻEBY SIĘ DZIECKO PRYZYWCZAŁO DO NOWEJ RODZINY. DLA MNIE TO BYŁ SZOK, BO PRZECIEŻ BYŁAM Z NIM BARDZO ZWIĄZANA, ALE JUŻ NIE CHCĘ MÓWIĆ, CO TO OZNACZAŁO DLA TEGO DZIECKA.

Podobnie jak w przypadku ośrodków adopcyjnych wydaje się, że istnieje pilna potrzeba uwrażliwiania pracowników sądów na szczególne potrzeby dzieci, które często po doświadczeniu traumy zmieniają po raz kolejny środowisko. Bez odpowiedniej wiedzy i wrażliwości na ich potrzeby można narazić adopcję na niepowodzenie, jeśli nawet nie w pierwszym okresie, to po kilku latach. Istnieje duże ryzyko, że dziecko, które nie rozumie, dlaczego nagle przestaje spotykać się z osobami, które towarzyszyły mu przez cały czas i z którymi czuje się związane, przeżyje to jako kolejne odrzucenie. Takie doświadczenie ma negatywny wpływ na jego rozwój i może upośledzić zdolność do budowania pozytywnych relacji z nowymi dorosłymi.

Uczestnicy spotkań fokusowych mówią o sporadycznych kontaktach z gminnymi ośrodkami pomocy społecznej oraz asystentami, przy czym podkreślają wartość współpracy w tym obszarze ze względu na konieczność aktualizowania wiedzy na temat pracy z rodziną naturalną w kontekście regulowania sytuacji dziecka i zmian planu pomocy w zależności od decyzji o powrocie dziecka do domu lub pójściu do adopcji czy pozostaniu w rodzinie zastępczej do czasu usamodzielnienia.

ZNACZENIE MA BEZPOŚREDNI KONTAKT ASYSTENTA Z RODZINĄ ZASTĘPCZĄ, TAK ABY MOGŁA ZACHODZIĆ WYMIANA INFORMACJI ORAZ ICH WERYFIKACJA, SZCZEGÓLNIE W PIERWSZYM OKRESIE POBYTU DZIECKA W RODZINIE ZASTĘPCZEJ ORAZ W OKRESIE PRZYGOTOWANIA GO DO POWROTU DO DOMU.

Rodziny zastępcze wysoko oceniają wsparcie udzielane przez organizacje pozarządowe. Wymieniają zarówno te, które działają lokalnie (część uczestników wywiadów jest zrzeszona w stowarzyszeniach, fundacjach działających na rzecz rodzin zastępczych), jak i ogólnopolskie. Jako bardzo cenne określają działania organizacji na rzecz integracji, wymiany doświadczeń, organizacji szkoleń, prowadzenia grup wsparcia, a także wsparcie finansowe – na przykład na leczenie, rehabilitację, wypoczynek.

Zdarzają się przypadki napiętej atmosfery między organizacją lokalną a Organizatorem Rodzinnej Pieczy Zastępczej. Rodziny mówią, że taka sytuacja znacząco utrudnia współpracę i wspólną realizację założonych celów.

TO DYSKOMFORT, JEŚLI MAMY WEJŚĆ W WALKĘ. POTRZEBUJEMY SILNEGO ZAPLECZA, POTRZEBUJEMY, ŻEBY ONI ZE SOBĄ WSPÓŁPRACOWALI, A NIE TOCZYLI WALKĘ. TO NIE NASZA WOJNA.

ŚRODOWISKO JEST BARDZO PODZIELONE I DLATEGO NIEKTÓRYCH SPRAW NIE DA SIĘ ZORGANIZOWAĆ.

Warto zachęcać środowisko rodzinnych form opieki zastępczej do aktywności i współpracy.

Same rodziny też widzą wartość zrzeszania się.

MYSŁĘ, ŻE POWINNIŚMY ZAŁOŻYĆ STOWARZYSZENIE RODZICÓW ZASTĘPCZYCH. MOŻE JEŚLI BYLI-BYŚMY SFORMALIZOWANĄ GRUPĄ, BYŁOBY NAM ŁATWIEJ KONTAKTOWAĆ SIĘ Z INSTYTUCJAMI, ZAŁATWIAĆ NASZE SPRAWY. NASZA INTEGRACJA MOGLĄBY TAKŻE DOBRZE WPŁYNAĆ NA JAKOŚĆ SPRAWOWANEJ PRZEZ NAS OPIEKI. KIEDYŚ DZIAŁAŁO U NAS STOWARZYSZENIE, ALE SIĘ ROZPA-DŁO. NIESTETY, JESTEŚMY ZNIECHĘCANI DO JAKICHKOLWIEK FORM SAMOORGANIZACJI.

Wzajemna współpraca przynosi dobre efekty i służy zarówno rodzinom, jak i lokalnemu systemowi. Przykładem takiego działania jest stosunkowo nowa inicjatywa – Rada Rodziców, ciało doradcze, które działa w niektórych powiatach. To skuteczny sposób na włączanie samych rodziców zastępczych w rozwój rodzicielstwa zastępczego na danym terenie.

W jednym z powiatów Rada została powołana uchwałą rady miasta. Należą do niej rodzice zastępczy reprezentujący różne formy opieki.

Rada pełni też funkcję grupy reprezentacyjnej, pośrednika między rodzicami a radą. Ma na celu działanie systemowe, powstała, aby wypracowywać rozwiązania dla każdej rodziny zastępczej z poziomu systemowego.

Rodzice zastępczy liczą na to, że znaczenie Rady będzie rosnąć. Wśród podjętych działań odbyło się m.in. spotkanie z władzami miasta w celu poszerzenia Karty Dużej Rodziny o rodziców zastępczych. Inicjatywa spotkała się z życzliwym przyjęciem. Członkowie Rady planują też nawiązanie współpracy ze szkołami, aby nauczyciele wiedzieli, jaki jest profil dzieci z pieczy zastępczej (traumatyczne doświadczenia) i że wymagają tym samym zrozumienia sytuacji dziecka.

U NAS RADA RODZICÓW TO JESZCZE ŚWIEŻA SPRAWA. SĄ DYŻURY RODZICÓW ZASTĘPCZYCH, MIEJSCA UŻYCZA ORGANIZATOR. NA SPOTKANIE RADY CZY NA DYŻUR MOŻE PRZYJŚĆ KAŻDY RODZIC. NA RAZIE TO JESZCZE MAŁO POPULARNE, RODZINY MUSZĄ SIĘ PRYZWYCZAIĆ.

Ocena działalności Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej

Uczestnicy wywiadu mają świadomość, że instytucją bezpośrednio odpowiadającą za rodzinne formy pieczy zastępczej jest Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej. Analiza wypowiedzi pokazuje, że istnieją wyraźne różnice w ocenie pełnienia tej roli, w zależności od tego, kto w danym miejscu realizuje obowiązki Organizatora.

Rodzice doceniają umiejętność zapewnienia wsparcia przez pracowników Organizatora. Podkreślają, że dobrze się czują w tych relacjach, gdzie są traktowani jak partnerzy. Mogą prosić o pomoc bez względu na godzinę, mają pełne zaufanie. Czują się szanowani i doceniani.

NASZ ORGANIZATOR ZDECYDOWANIE WSPIERA, PÓŁ NA PÓŁ KONTROLUJE, ALE I WSPIERA. KONTROLUJE I TEGO NIE UKRYWA. TO NIE JEST UCIAŻLIWA KONTROLA. DZWONIĄ DO NAS CO TYDZIEŃ, PRZYCHODZĄ NA SPOTKANIA DO NAS DO DOMU, ROZMAWIAJĄ Z DZIEĆMI, ALE NIE ROBĄ PODCHODÓW. CZASEM SIĘ UMAWIAJĄ NA SPOTKANIE, CZASEM NIE, ALE TO MI NIE PRZESKADZA, BO JA NIE MAM NIC DO UKRYCIA. SZCZEROŚĆ OWOCUJE DOBRYM KONTAKTEM.

Zdaniem większości uczestniczących w wywiadach rodziców Organizatorzy dbają o dobre szkolenia przygotowujące do pełnienia roli rodziców zastępczych.

Ważna jest też dbałość o pilnowanie, by środki finansowe trafiły na czas, a także zabieganie o pozyskanie środków finansowych, w tym również na świadczenia fakultatywne.

MOPS PO WALKACH ZE SKARBNIKIEM MIASTA WYRÓWNAŁ ŚWIADCZENIA DLA DZIECI. KAŻDE, BEZ WZGLĘDU NA FORMĘ, DOSTAJE RYCZAŁT W WYSOKOŚCI 1000 ZŁ.

W kilku miejscach rodzice podnosili jednak, że nie otrzymują świadczeń fakultatywnych, pojawiły się też informacje o zakazie składania wniosków o wypłatę tych świadczeń. Takie działania mogą myląc zmieniać wynik statystyk, w których powiat wykazuje, jak odpowiada na potrzeby zgłaszane przez rodziny zastępcze.

NAWET NIE PRZYNOSIĆE WNIOSKÓW I NIE PRÓBUJĄCE SKŁADAĆ. WIECIE DOBRZE, ŻE NIE MA PIENIĘDZY.

ŚWIADCZENIA NIE SĄ PRZYZNAWANE PROPORCJONALNIE, NA PRZYKŁAD DLA WSZYSTKICH FORM NA REMONT. OTRZYMUJĄ JE TYLKO TE FORMY RODZIN ZASTĘPCZYCH, KTÓRE MUSZĄ.

Część rodziców podkreśla, że ważna jest umiejętność współpracy Organizatora z instytucjami, w tym szczególnie cenione jest wsparcie w kontakcie ze szkołami, a także branie na siebie or-

ganizacji spotkań z rodzicami naturalnymi. Postrzegane jako cenne są też wszystkie inicjatywy służące integracji środowiska – festyny, pikniki, spotkania świąteczne. W niektórych miejscach, w których Organizator wspiera dzieci biologiczne, RZ mają świadomość wyjątkowości takich działań. Większość rodziców zastępczych mówi, że ich własne dzieci *jakby nie istniały*.

”

MIELIŚMY PROBLEM Z NAUCZYCIELKĄ W SZKOLE. MANIPULOWAŁA NASZYM DZIECKIEM, WMAWIAŁA, ŻE BIJEMY NASZE DZIECKO. WTEDY ZGŁOSIŁAM SIĘ O POMOC DO ORGANIZATORA O PRZEWODZENIE DIAGNOZY DZIECKA. DOBRZE SIĘ POCZUŁAM. BYŁAM SPRAWDZANA, OCENIANA, ALE NIE Z GÓRY OKREŚLONA JAKO WINNA, ZŁA. WTEDY POPROSILIŚMY O KOORDYNATORA.

Wśród uczestników wywiadów pojawiają się także wypowiedzi, że z ich punktu widzenia Organizator jest jedynie urzędem, do którego trzeba przychodzić po kolejne określone w ustawie oceny.

Największą trudnością wskazywaną przez rodziców w kontekście Organizatora jest brak pełnej dokumentacji przy przyjęciu dziecka.

”

NIE ZAWSZE MAMY INFORMACJĘ O NUMERZE PESEL, O PRZEBITYCH CHOROBAH. WAŻNE JEST DLA NAS, ABY KTOŚ SIĘ ZAJMOWAŁ TYMI SPRAWAMI.

”

NIE MA PEŁNEJ DIAGNOSTYKI. DZIECKO JEST BIAŁĄ KARTĄ. PODEJMUJEMY DECYZJĘ W CIEMNO. CZĘŚCIOWO TRUDNE INFORMACJE SĄ PRZED NAMI UKRYWANE. DOM DZIECKA CHCIAŁ SIĘ POZBYĆ DZIECI, A ORGANIZATOR NIE ZADBAŁ O PEŁNĄ INFORMACJĘ. MOGLABYM SIĘ WTEDY PRZYGOTOWAĆ NA PRZYJĘCIE DZIECI ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI. PEŁNA INFORMACJA POMAGA PODJĄĆ RACJONALNĄ DECYZJĘ, CZY RZECZYWIŚCIE JESTEŚMY W STANIE POMÓC DANEMU DZIECKU.

Rodzice podnoszą problem zbyt małej ilości rodzin specjalistycznych, niechęć do ich tworzenia, nawet kiedy zachodzi taka potrzeba.

”

POWIATY NIE CHCĄ TWORZYĆ RODZIN ZAWODOWYCH SPECJALISTYCZNYCH, WOLĄ POWIERZAĆ POD OPIEKĘ RODZIN DZIECI CHOROBY I NIEPEŁNOSPRAWNE, CZASAMI BARDZO OBCIĄŻONE, PO JEDNYM, PO DWOJE, ŻEBY NIE PODPISYWAĆ UMOWY NA RODZINĘ SPECJALISTYCZNĄ.

”

BRAKUJE INDYWIDUALNEGO PODEJŚCIA DO POTRZEB DZIECI. DOBIERANIA ICH DO RODZINY. POWIERZA SIĘ RODZINIE ZASTĘPCZEJ DZIECI BEZ DIAGNOZY I WTEDY NAGLE OKAZUJE SIĘ, ŻE 4 DZIECI MA ORZECZENIE O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI. TO NIE WPŁYWA NA MOŻLIWOŚĆ PRZKSZTAŁCENIA SIĘ W RODZINĘ SPECJALISTYCZNĄ ANI NA ZATRUDNIENIE OSOBY DO POMOCY.

Rodzice zastępczy, którzy zadali sobie trud poznania przepisów ustawy i wynikających z niej obowiązków Organizatora, wskazują, że gdyby można było liczyć na wsparcie tak opisane, wzrosłaby z pewnością jakość sprawowanej przez nich opieki.

CHCIELIBYŚMY, BY PRACOWNICY ORGANIZATORA ZROZUMIELI, CZYM ŻYJEMY, JAK WYGLĄDA NASZA CODZIENNOŚĆ, NASZA PRACA. PRAWDOPODOBNIĘ LEPIEJ BY ZROZUMIELI NASZE PROŚBY O POMOC.

Analiza wypowiedzi rodziców zastępczych pozwala wyciągnąć wniosek, że korzystne mogłoby być opracowanie przemyślanego i długofalowego planu przez Organizatora, najlepiej przy współpracy ze środowiskiem rodzin zastępczych. Kwestie finansowe powinny być jawne i planowane z udziałem przedstawicieli rodzin zastępczych. Zasady przyznawania świadczeń, a także kontroli prowadzonej w rodzinach powinny być uzgadniane ze środowiskiem. Pozwoliłoby to na prowadzenie realnej współpracy, której celem jest podnoszenie jakości sprawowanej nad dziećmi opieki.

Ocena działalności koordynatora

Koordinatorzy na co dzień towarzyszą rodzinom zastępczym i wspierają je we właściwym pełnieniu ich roli. Znaczna część rodziców uczestniczących w wywiadach tak właśnie ocenia ich obecność. Te rodziny chętnie zwracają się o pomoc i mają poczucie, że ją otrzymują. Najczęściej wymieniane formy wsparcia dotyczą redagowania pism do instytucji (w tym sądów, Organizatora, OA), organizowania kontaktów z rodzicami biologicznymi, prowadzenia rozmów z dziećmi, aby wzmocnić autorytet rodzica, szczególnie w trudnych emocjonalnie sytuacjach.

JEST DYSPOZYCYJNA, MOŻNA DO NIEJ ZAWSZE ZADZWONIĆ. INTERESUJE SIĘ DZIEĆMI, PODPOWIADA, JAKĄ DIAGNOZĘ ZROBIĆ. CZĘSTO DZWONI I PYTA, CZY NIE POTRZEBUJEMY POMOCY.

KOORDYNATOR POMAGA W TYM, CO JASNO KOMUNIKUJEMY, NP. PRZYJĘCIE DO PRZEDSZKOLA.

CHYBA NIE MA TAKIEJ RZECZY – OD MAŁEJ DO DUŻEJ – Z KTÓRĄ BYM SIĘ ZWRÓCIŁA, A NIE OTRZYMAŁABYM POMOCY.

Rodziny cenią pomoc koordynatora w sprawach związanych z adopcją.

KIEDY MIAŁAM WĄTPLIWOŚCI CO DO RODZINY ADOPCYJNEJ, ZADZWONIŁAM DO MOJEJ KOORDYNATOR. PRZYJECHAŁA Z URLOPU, OBSERWOWAŁA TĘ RODZINĘ W KONTAKCIE Z DZIECKIEM I RAZEM ZDECYDOWAŁYŚMY, ŻE TO NIE JEST ODPOWIEDNIA RODZINA DLA MOJEJ ZASTĘPCZEJ CÓRKI. DOPIERO KOLEJNA RODZINA OKAZAŁA SIĘ WŁAŚCIWA.

W relacji rodziny zastępczej z koordynatorem istotne znaczenie wydaje się mieć czas. Jest on niezbędny, by mogło rozwinąć się wzajemne zaufanie. Rozwiązywanie pojawiających się trudności, dzielenie radości z odnoszonych sukcesów owocuje wzajemnym szacunkiem, życzliwością, zrozumieniem, często wzajemną sympatią. Taka relacja znacznie podnosi jakość udzielanego wsparcia, sprawia, że rodziny nie czują się same, wiedząc, że mają kogoś, kto zdążył już poznać dokładnie dzieci, zna główne problemy, ale i zasoby danej rodziny.

”

PO LATACH PRZENIESIONO MNIE DO NOWEJ PANI, NIE MOGĘ SIĘ DO TEGO PRYZYWCZAĆ. NIKT NAM NIE POWIEDZIAŁ, ŻE ZBLIŻA SIĘ ZMIANA. CHYBA POWIEDZIELI, ŻE MIAŁA ZA DUŻO RODZIN, ALE SZKODA.

Zmiany koordynatorów skutkują również osłabioną relacją z dziećmi. Mają one problem z zaufaniem dorosłym, którzy często się zmieniają. Wielu rodziców zastępczych podaje dużą rotację wśród koordynatorów jako zasadniczy problem uniemożliwiający wręcz skuteczne pełnienie tej roli.

”

MAMY CZWARTEGO KOORDYNATORA.

”

TO MÓJ SZÓSTY KOORDYNATOR, NIE PAMIĘTAM JUŻ NAWET ICH IMION.

Innym problemem jest brak doświadczenia przypisywany często młodemu wiekowi.

”

NASZA PANI KOORDYNATOR JEST BARDZO MŁODA, MOGŁABY BYĆ MOJĄ CÓRKĄ. NIE MA ŻADNEGO DOŚWIADCZENIA JAKO NAJBLIŻSZA OSOBA, KTÓRA POWINNA UMIEĆ POMÓC RODZINIE. MIMO ŻE JEST MIŁA I ŻYCZLIWA, TO NIE POTRAFI POMÓC.

”

KIEDY MÓJ NASTOLETNI SYN DOPUŚCIŁ SIĘ KRADZIEŻY I MUSIAŁAM GO ODEBRAĆ Z KOMISARIATU, PANI KOORDYNATOR ZROBIŁA JEDYNIĘ POGAWĘDKĘ. WCALE NIE OKAZAŁ SKRUCHY, A JA NIE DOSTAŁAM OD NIEJ WSPARCIA.

Z kolei rodzic zastępczy, który ocenia swoją koordynator jako osobę doświadczoną, opowiada:

”

DZWONIĘ DO MOJEJ KOORDYNATOR I MÓWIĘ JEJ, CO SIĘ OSTATNIO WYDARZYŁO, JAK POSTĄPIŁO MOJE DZIECKO. SŁYSZĘ: NO TO MAMY PASZTET. MY MAMY – WIĘC WIEM, ŻE NIE JESTEM SAMA. TO BARDZO DOBRA POSTAWA...

Zdarzają się nadal miejsca, gdzie koordynator ma więcej niż wskazane w ustawie 15 rodzin pod opieką. Przekłada się to na jakość pracy, są miejsca, gdzie koordynator kontaktuje się z rodziną raz na pół roku. Część rodzin nie potrafi wymienić, jakie zadania stoją przed koordynatorem. Zdaniem rodziców zastępczych koordynator, który ma poczucie bezradności i braku mocy sprawczej – nie pomaga. Ogranicza się wtedy do spisywania informacji. Duża grupa rodziców określa koordynatorów jako *wyłącznie rozliczających i kontrolujących*. Zdarzają się miejsca, gdzie tę rolę pełnią doświadczeni pracownicy socjalni, dla których najważniejszą czynnością jest sprawdzanie sposobów wydatkowania środków finansowych przez rodzinę zastępczą. Problemem często wskazywanym przez rodziców jest również niewystarczający poziom wiedzy o potrzebach i deficytach dzieci umieszczonych w rodzinie.

CIĄGLE MAM ZARZUTY, ŻE SIĘ WIĄŻĘ EMOCJONALNIE Z DZIEĆMI. PANI ZWRACA MI UWAGĘ, ŻE DZIECI MÓWIĄ DO MNIE „MAMO”. NIE ROZUMIE, ŻE MÓWIĄ TAK, BO TEGO POTRZEBUJĄ, A BEZ WIĘZI DZIECKO NIE MOŻE SIĘ PRAWIDŁOWO ROZWIJAĆ.

Koordynatorzy powinni być dobrze przygotowani do pełnienia swojej roli. Zanim trafią do rodzin, powinni posiadać wiedzę z zakresu pracy z dziećmi po traumie, deficytów występujących u dzieci umieszczanych poza własną rodziną. Należy przykładać szczególną wagę do stabilności ich zatrudnienia. Relacje wytworzone między rodziną a koordynatorem stanowią podstawę skutecznego wsparcia, jednocześnie są najskuteczniejszą formą kontroli rozumianej jako czuwanie, czy w rodzinie zastępczej wszystko dobrze się układa. Cenne wydaje się wprowadzenie zasady, że ci koordynatorzy, którzy mają już doświadczenie, a ich kompetencje są wysoko oceniane przez rodziny zastępcze, powinni szkolić nowych koordynatorów.

Udział rodziców zastępczych w tworzeniu systemu rodzinnej pieczy zastępczej, w tym Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej

Rodziny zastępcze uczestniczące w badaniach w zdecydowanej większości nie mają żadnej informacji o istnieniu takiego dokumentu. Nie brały udziału w konsultacjach, nie wiedzą, że mogłyby w nich uczestniczyć. Nie biorą także udziału w spotkaniach z radnymi, w posiedzeniach komisji.

BARDZIEJ NAS WŁADZA TRAKTUJE JAKO POMOC DO OKOLICZNOŚCIOWYCH FESTYNÓW CZY PROPAGOWANIA IDEI RODZICIELSTWA ZASTĘPCZEGO, A NIE DO TWORZENIA POLITYKI CZY ORGANIZACJI ŚRODOWISK RODZICIELSTWA ZASTĘPCZEGO.

NIE ZAPOZNALIŚMY SIĘ Z PROGRAMEM, BO NIE WIEDZIELIŚMY, ŻE ISTNIEJE. MOJA SĄSIADKA (PROWADZIŁA RDD, KTÓRY SIĘ ROZWIĄZAŁ) TO WSZYSTKO WIEDZIAŁA, WE WSZYSTKIM DRAŻYŁA. JA Z KOLEI NIE MAM KIEDY DRAŻYĆ, WIĘC NIE CHODZĘ I NIE DOPYTUJĘ.

”

NALEŻY WPROWADZIĆ OBLIGATORYJNY OBOWIĄZEK KONSULTACJI POWIATOWEGO PROGRAMU ROZWOJU PIECZY Z PRZEDSTAWICIELAMI ŚRODOWISKA RODZICÓW ZASTĘPCZYCH. OPTIMALNE WYDAJE SIĘ ORGANIZOWANIE SPOTKAŃ, W CZASIE KTÓRYCH ZOSTANĄ PODDANE DYSKUSJI ZAŁOŻENIA I PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ.

Rodziny zastępcze chętnie uczestniczą w imprezach promujących rodzicielstwo zastępcze. Oceniają akcje informacyjne typu plakaty, artykuły w prasie, ulotki rozdawane podczas imprez jako skuteczne tylko wtedy, kiedy są przemyślane i spójne, a także odbywają się z odpowiednią częstotliwością. W niektórych miejscach szeroko zakrojona akcja pozyskiwania rodzin zakończyła się otwarciem 6 nowych rodzinnych domów dziecka, ale w ciągu zaledwie kilku lat 5 z nich zostało rozwiązanych. Wśród przyczyn takiej sytuacji rodziny zastępcze wymieniają własnie akcyjność i niewystarczającą weryfikację, a także nierzetelne informowanie o możliwych trudnościach i problemach. Ważne jest także kreowanie pozytywnego wizerunku rodzin zastępczych w mediach.

”

POWINNA BYĆ JAKAŚ OGÓLNOPOLSKA AKCJA, TAKA U PODSTAW ZMIENIAJĄCA POSTRZEGANIE RODZICÓW ZASTĘPCZYCH JAKO TYCH, CO TO 1000 ZŁ DOSTAJĄ NA DZIECKO. NIE WIDAĆ TEJ DRUGIEJ STRONY, TEGO, ŻE JEST TO PEŁNA DYSPOZYCYJNOŚĆ PRZEZ CAŁĄ DOBĘ, ŻE DZIECI PRZYCHODZĄ Z DEFICYTAMI, PO TRAUMATYCZNYCH PRZEŻYCIACH. NIE WIDAĆ TEŻ TEGO, CO SPRAWIA NAM NAJWIĘCEJ RADOŚCI I SATYSFAKCJI.

”

NAJBARDZIEJ SIĘ CIESZĘ, GDY PATRZĘ NA MOJE DOROSŁE DZIECI. WTEDY WIEM, ŻE WARTO BYŁO PRZEZ TO WSZYSTKO PRZECHODZIĆ.

Najlepszą formą promocji rodzicielstwa zastępczego są zadowolone rodziny zastępcze.

”

ZNAMY TAKIE RODZINY, KTÓRE PRZEZ NASZE ŚWIADECTWO ZOSTAŁY RODZINAMI ZASTĘPCZYMI. MY TEŻ KIEDYŚ DOSTALIŚMY TAKI IMPULS OD ISTNIEJĄCEJ JUŻ RODZINY ZASTĘPCZEJ.

Pozyskując kandydatów do pełnienia tej roli, trzeba przede wszystkim uprzedzać, że to ciężka i odpowiedzialna, ale cudna praca. ■

Realizacja Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej a codzienność rodziców zastępczych

■ Sylwia Łysakowska

Problem opieki zastępczej jest znany od lat. W sytuacji problemów w rodzinie, tam, gdzie było to możliwe, dzieci wychowywane były przez najbliższe osoby, dziadków lub innych krewnych, gdy takiej możliwości nie było, trafiały do sierocińców, państwowych domów dziecka lub pod opiekę osób niespokrewnionych.

W Polsce prawo w tym obszarze zmieniało się od końca lat 90. Dopiero kilka lat temu powstała Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹, która kompleksowo reguluje zarówno jakość sprawowanej opieki nad dzieckiem, kwalifikacje opiekunów zastępczych, formy pomocy zarówno rodzinom zastępczym, jak i wsparcia naturalnych rodziców dziecka, zadania instytucji pomocowych i organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej oraz formę pomocy młodzieży usamodzielniającej się. Na fakt korzystniejszych rozwiązań związanych z umieszczeniem dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej zwraca uwagę w swojej książce A. Żukiewicz. Zauważa on, że podejmowane decyzje organizacyjne i prawne jednoznacznie wskazują kierunek, iż zasadne są te rozwiązania, które najbardziej przypominają naturalne środowisko, a mianowicie rodzinne formy opieki zastępczej².

Zadaniem rodziny zastępczej jest przede wszystkim pomaganie i wspieranie dzieci trafiających pod jej opiekę. Zadania te reguluje kodeks rodzinny i opiekuńczy: „Obowiązek i prawo wykonywania bieżącej pieczy nad osobą dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej, jego wychowania i reprezentowania w tych sprawach, a w szczególności w dochodzeniu świadczeń alimentacyjnych należą do rodziny zastępczej albo placówki opiekuńczo-wychowawczej. Pozostałe obowiązki i prawa wynikające z władzy rodzicielskiej należą do rodziców dziecka”³.

Z. Węgierski zauważa, że pogląd, iż rodzina naturalna jest najlepszym z możliwych środowiskiem opiekuńczo-wychowawczym dla dziecka, można uznać za słuszny, pod warunkiem jednak, że rodzina ta spełnia swoje funkcje. Jeśli tak się nie dzieje, mamy do czynienia z rodziną dysfunkcyjną (niespełniającą należycie swoich funkcji) lub patologiczną (niewypełniającą żadnych funkcji)⁴.

Zwracają uwagę różnice w realizacji Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przez Organizatorów Rodzinnej Pieczy Zastępczej, którymi są najczęściej Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie (PCPR).

Przytoczone poniżej sytuacje wynikają z subiektywnych doświadczeń rodziców zastępczych, które są zgłaszane do organizacji pozarządowych i w większości dotyczą sytuacji trudnych, cytaty zostały zaczerpnięte z bezpośrednich rozmów. Jest to spojrzenie na ustawę okiem rodzica zastępczego.

Różnice w podejściu do realizacji ustawy wynikają z różnej interpretacji przepisów prawa, możliwości finansowych poszczególnych powiatów oraz podejścia urzędników do pieczy zastępczej. Oznacza to, że pomoc dla rodziców zastępczych i powierzonych dzieci ze strony Centrów Pomocy Rodzinie jest bardzo zróżnicowana. Niektóre Centra, ściśle wypełniając przepisy ustawy, wspierają rodziny zastępcze, są również takie, które koncentrują się na nadzorze i kontroli nad nimi.

Niestety, nadal zdarzają się PCPR-y, które traktują rodziny zastępcze jak klientów pomocy społecznej, a nie partnerów w pracy na rzecz rodzin potrzebujących pomocy i ich dzieci. Wśród pracowników PCPR-ów w dalszym ciągu zdarzają się opinie, iż znalezienie rodziny zastępczej jest bardzo wielką trudnością, gdyż kandydaci na opiekuna zastępczego chcą podjąć się opieki nad dziećmi wyłącznie z pobudek finansowych, natomiast dziadkowie biologiczni są zbyt starzy, by zajmować się wnukami.

Wielu koordynatorów sprawujących opiekę nad rodzinami zastępczymi to ludzie młodzi, którzy ukończyli studia, jednak brakuje im praktycznych umiejętności i wiedzy na temat faktycznej pracy i problemów rodzin zastępczych.

Braki we właściwej realizacji ustawy zaczynają się już w odniesieniu do pracy z rodzinami przeżywającymi trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Takie rodziny powinny zostać objęte opieką asystenta rodziny oraz powinna zostać im udzielona stosowna pomoc. Niestety, z moich doświadczeń wynika, że zdarzają się przypadki, iż rodzina nie otrzymuje pomocy asystenta lub pomoc okazuje się niewystarczająca. Przykładem jest rodzina X, której przyznano asystenta w marcu. Do października asystent nie przyszedł do rodziny, czego skutkiem było umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej, gdyż przez okres kilku miesięcy dziecko nie uczęszczało do szkoły. Wydaje się, że podjęcie w odpowiednim momencie współpracy z rodziną mogłoby zapobiec w tym przypadku oddzieleniu dziecka od rodziny.

Art. 10

ust. 4. Praca z rodziną jest prowadzona także w przypadku czasowego umieszczenia dziecka poza rodziną.

W dalszym ciągu w wielu wypadkach umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej jest powodem zakończenia pracy z rodziną biologiczną. W uzasadnieniu często można usłyszeć, iż *bez dziecka nie można podjąć pracy, jest ona bowiem bezcelowa. Ewentualnie można podjąć działania, gdy dziecko wróci do domu*. Jednak bez pomocy z zewnątrz rodzina ma małe szanse na poprawę. Zdarza się, że przyznany asystent pojawia się u niej raz w tygodniu, koncentrując się na kontroli odrobionych lekcji u dzieci czy kwestionując jakość opieki nad dziećmi w przypadku, gdy rodzice podjęli pracę zarobkową w systemie zmianowym.

Art. 33. Piecza zastępcza zapewnia:

- 1) pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, a w przypadku braku możliwości przysposobienia dziecka – opiekę i wychowanie w środowisku zastępczym;
- 2) przygotowanie dziecka do:
 - a) godnego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia,
 - b) pokonywania trudności życiowych zgodnie z zasadami etyki,
 - c) nawiązywania i podtrzymywania bliskich, osobistych i społecznie akceptowanych kontaktów z rodziną i rówieśnikami w celu łagodzenia skutków doświadczania straty i separacji oraz zdobywania umiejętności społecznych;
- 3) zaspokojenie potrzeb emocjonalnych dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych.

Czasami trudno jest jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, jaka jest rola rodzin zastępczych? Czy mamy dawać jedynie spokój, dach nad głową i zaspokajać podstawowe potrzeby dziecka? Czy rodzina zastępcza powinna uczyć budowania więzi i prawidłowych relacji z drugim człowiekiem? Dzieci umieszczane w pieczy zastępczej to dzieci po traumach, różnej formie przemocy, stratach, często są zaniedbane edukacyjnie i społecznie. W mojej opinii rodzina zastępcza musi socjalizować dziecko, nadrobić zaległości edukacyjne. By móc prawidłowo pracować z dzieckiem, trzeba zbudować z nim relacje i nawiązać więzi. Niestety, pojawiają się opinie, że nawiązywanie więzi to wyraz braku profesjonalizmu rodzin zastępczych.

Czasowość ujęta w ustawie interpretowana jest jako krótkoterminowość, która przystania istotę pomocy dziecku i rodzinie. Pojawia się więc pytanie o tę „krótkoterminowość”, o zdefiniowanie tego pojęcia. Ile potrzeba czasu, by móc prawidłowo podjąć pracę z dzieckiem, nadrobić zaległości prawie we wszystkich sferach jego życia? Ile, by sytuacja rodziny uległa poprawie na tyle, by dziecko bezpiecznie mogło wrócić do rodziców, bez zagrożenia kolejną interwencją? Powrót do rodziny pochodzenia jest bardzo trudny lub wręcz niemożliwy w sytuacji, gdy nie ma pracy ze strony asystenta rodziny i ze strony kuratora, którzy często wyznaczają jedynie punkty do realizacji, rzadko odwiedzając rodzinę. Na szczęście zdarza się, że rodzina „wypełnia” wyznaczone punkty. Niestety, często nie wynika to z woli stałej zmiany w jakości swojego funkcjonowania, ale ze świadomości, że jest to jedyna droga, by odzyskać dziecko. Takie podejście powoduje, że w wielu takich przypadkach po powrocie dziecka do domu starania rodziców są przerywane i sytuacja wraca do stanu pierwotnego.

Wspomniana „krótkoterminowość” powoduje, iż zdarza się, że dzieci są przywracane rodzinie naturalnej przez sąd, mimo że w ich rodzinie biologicznej bardzo niewiele uległo zmianie: brakuje poprawy sytuacji mieszkaniowej, nie zmienia się sytuacja finansowa (długotrwałe bezrobocie), rodzice podejmują próbę leczenia odwykowego, ale często je przerywają (zdarza się, że rodzice są cały czas czynnymi alkoholikami).

W przypadku małych dzieci zdarza się i tak, że mimo iż rodzice biologiczni zachowują prawidłowe relacje z dzieckiem umieszczonym w rodzinie zastępczej, pielęgnują więzi, nie udaje im się spełnić wymagań, które umożliwiłyby powrót dziecka do domu. W takich przypadkach wywierana jest często presja związana z pozbawieniem ich władzy rodzicielskiej po to, aby skierować dziecko do przysposobienia. Część rodzin zastępczych decyduje się w takich sytuacjach na adopcję dziecka albo dlatego, że przebywa ono w ich rodzinie już wiele lat i zostały nawiązane bliskie relacje, albo z powodu chęci utrzymywania przez dziecko dalszych kontaktów z rodzicami biologicznymi, co jest możliwe właściwie tylko w przypadku przysposobienia go przez rodzinę zastępczą.

W skrajnych przypadkach dochodzi do absurdu, gdy w stosunku do dziecka, które było kilkanaście lat w rodzinnej pieczy zastępczej, zostaje podjęta decyzja, iż należy rozpocząć procedurę adopcyjną, mimo iż przepisy pozwalają na odstąpienie od tej procedury w takiej sytuacji.

Nasuwa się często pytanie, jaki czas pobytu dziecka w rodzinie zastępczej byłby właściwy do rozpoczęcia procedury adopcyjnej? Pytaniem retorycznym pozostaje kwestia, czy dziecko, które przebywa w pieczy zastępczej od urodzenia przez okres 4-12 lat (lub dłużej), gdy czas miał istotny wpływ na stworzenie silnych relacji i więzi, powinno być przekazywane do adopcji?

Art. 38a.

ust. 1. Powiatowe centrum pomocy rodzinie oraz organizator rodzinnej pieczy zastępczej gromadzą i przekazują odpowiednio rodzinie zastępczej, prowadzącemu rodzinny dom dziecka, dyrektorowi placówki opiekuńczo-wychowawczej, dyrektorowi regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej, dyrektorowi interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego oraz zespołowi do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka umieszczonego w instytucjonalnej pieczy zastępczej w szczególności następujące informacje oraz dokumentację dotyczące dziecka:

- 1) informacje o sytuacji prawnej dziecka, w tym informacje o sytuacji prawnej umożliwiającej przysposobienie;*
- 2) szczegółowe informacje o dziecku i jego sytuacji rodzinnej, w tym informacje o rodzeństwie;*
- 3) odpis aktu urodzenia dziecka, a w przypadku sierot lub półsierot również odpis aktu zgonu zmarłego rodzica;*
- 4) orzeczenie sądu o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej albo wniosek rodziców, dziecka lub osoby trzeciej o umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej;*
- 5) dokumentację o stanie zdrowia dziecka, w tym kartę szczepień;*
- 6) dokumenty szkolne, w szczególności świadectwa szkolne;*
- 7) diagnozę psychofizyczną dziecka, w tym dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, udziału w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych oraz konieczności objęcia dziecka pomocą profilaktyczno-wychowawczą lub resocjalizacyjną albo leczeniem i rehabilitacją;*
- 8) plan pracy z rodziną, o którym mowa w art. 15 ust. 1 pkt 1, przekazany przez asystenta*

rodziny, a w przypadku gdy rodzinie dziecka nie został przydzielony asystent rodziny – przekazaną przez gminę informację o sytuacji rodziny.

Artykuł 38a obszernie opisuje, jakie dokumenty dotyczące umieszczonego dziecka pod jej opieką powinna otrzymać rodzina zastępcza. Niestety, w wielu powiatach jest to tylko teoretyczny zapis.

Przykłady: *Dostałam dziewczynkę bardzo trudną, biorącą farmakologię, dopiero po tygodniu po awanturze otrzymałam PESEL dziecka. Nie mogłam zrobić nic, ani zapisać do szkoły, ani do lekarza, ani innych działań. Teraz jest u mnie praktycznie miesiąc i dalej nie posiadam żadnych dokumentów dziecka, nawet medycznych czy szkolnych.*

Przyszedł do mnie chłopiec, właśnie powtarzał klasę, pani z PCPR nawet nie wiedziała, do jakiej szkoły on chodził. Dowiedziała się po trzech dniach, wtedy dopiero mogłam dziecko zapisać do szkoły, bo muszę przecież podać adres poprzedniej. Wszystkie dokumenty dotyczące dziecka załatwiłam sobie sama, bo pani stwierdziła, że one niczego nie mają.

Art. 47.

ust. 4. Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej umożliwia rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinny dom dziecka uzyskanie porady w poradni psychologiczno-pedagogicznej lub w innej poradni specjalistycznej oraz podjęcie specjalistycznej terapii.

Niestety, ten artykuł jest w wielu powiatach martwym zapisem. Rodziny zastępcze samodzielnie zapisują dzieci do poradni psychologiczno-pedagogicznej i do poradni specjalistycznych, gdzie obowiązują terminy oczekiwania na badanie lub wizytę u specjalisty takie same jak dla innych pacjentów. Fakt, iż dziecko jest w pieczy zastępczej, absolutnie nie jest argumentem do przyśpieszenia terminu wizyty, badania lub terapii. Sytuacja ta jest bardzo niekomfortowa dla rodziny zastępczej, gdyż ma ona świadomość, że w związku z czasowym pobytem dziecka w pieczy zastępczej może nie zdążyć zdiagnozować dziecka lub podjąć terapii, która jest niezbędna.

Przykłady: *Nastoletnia córka w czasie spotkania z koleżankami użyła moich kosmetyków, by się pomalować. Po godzinie strasznie napuchła i całą twarz miała czerwoną. Poszłam do lekarza, otrzymałam skierowanie do alergologa i zapisałam ją. Strasznie się zdziwiłam, kiedy okazało się, że zapisując dziecko w kwietniu, na wizytę przyjdziemy dopiero w lutym następnego roku, a ja nie wiem, czy do tego czasu ona u mnie będzie.*

Mam chłopca bardzo trudnego. W testach mu wychodzi pogranicze upośledzenia umysłowego. Ma trudności z zachowaniem, jest agresywny względem siebie samego i innych dzieci, niszczy mienie w szkole, sika w różne miejsca w szkole, był w szpitalu. Najpierw w szpitalu, potem od psychologa klinicznego usłyszałam, że warto by było zrobić mu badanie MMR głowy, gdyż

w testach wychodzą cechy osobowości psychopatycznej, a ja nie wiem, skąd wziąć skierowanie na takie badanie, gdyż lekarze boją się, że NFZ nie zwróci i będą musieli oni płacić. Wszyscy odmawiają mi tego skierowania.

Dużą trudnością dla rodzin zastępczych jest brak opieki prawnej lub rozszerzenia uprawnień o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej o możliwość jego leczenia i decydowania o wykształceniu. Opiekunem prawnym w większości przypadków jest rodzic biologiczny i tylko on może wystąpić o badanie i je odebrać. Mimo możliwości rozszerzenia uprawnień dla rodziny zastępczej przez pierwsze kilka miesięcy najczęściej posiadają one tylko postanowienie o umieszczeniu dziecka w formie zabezpieczenia.

Art. 69.

ust. 1. Rodzina zastępcza zawodowa oraz prowadzący rodzinny dom dziecka mają prawo do czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem w związku z wypoczynkiem w wymiarze 30 dni kalendarzowych w okresie 12 miesięcy.

Ten przepis jest interpretowany bardzo różnie przez Centra Pomocy Rodzinie. W niektórych powiatach rodzina ma możliwość podjęcia decyzji, w jakich częściach i kiedy skorzysta z przysługującego jej urlopu. Jednak w wielu sytuacjach rodzina, decydując się na urlop, musi wykorzystać go w całości we wskazanym przez siebie miesiącu. Z przysługującego prawa do urlopu korzysta mała liczba rodzin zawodowych, również z powodu braku możliwości zapewnienia dzieciom innej opieki.

Art. 129. *Organizator rodzinnej pieczy zastępczej dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej oraz w rodzinnym domu dziecka w celu:*

- 1) ustalania aktualnej sytuacji rodzinnej dziecka;*
- 2) analizy stosowanych metod pracy z dzieckiem i rodziną;*
- 3) modyfikowania planu pomocy dziecku;*
- 4) monitorowania procedur adopcyjnych dzieci z uregulowaną sytuacją prawną umożliwiającą przysposobienie;*
- 5) oceny stanu zdrowia dziecka i jego aktualnych potrzeb;*
- 6) oceny zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy zastępczej;*
- 7) informowania sądu o potrzebie umieszczenia dziecka w placówce działającej na podstawie przepisów o systemie oświaty, działalności leczniczej lub pomocy społecznej.*

Art. 130.

ust. 1. Oceny sytuacji dziecka Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej dokonuje na posiedzeniu z udziałem:

- 1) odpowiednio – rodziną zastępczą albo prowadzącym rodzinny dom dziecka;*
- 2) pedagogiem;*
- 3) psychologiem;*
- 4) właściwym asystentem rodziny;*
- 5) przedstawicielem ośrodka adopcyjnego;*
- 6) koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej;*
- 7) rodzicami dziecka, z wyjątkiem rodziców pozbawionych władzy rodzicielskiej.*

Realizacja powyższych artykułów, tak jak w poprzednich przypadkach, wygląda bardzo różnie. Część Centrów Pomocy Rodzinie zaprasza przedstawiciela szkoły, asystenta rodziny, rodzica dziecka itp. Jednak nadal jest wiele takich, które ograniczają się do oceny sytuacji dziecka umieszczonego, przy udziale wyłącznie swoich pracowników (grupa koordynatorów, dyrektor), zapraszając czasami rodzica dziecka i rodzica zastępczego, a rezygnując z tak ważnych przedstawicieli innych instytucji. Kolejnym problemem jest to, że niekiedy ma się wrażenie, że opinie rodzin w czasie takiego zespołu nie mają znaczenia, gdyż pracownicy podjęli już decyzje co do dalszej zasadności lub jej braku co do przebywania dziecka w pieczy zastępczej. Zdarzają się przypadki, gdy na jedną godzinę zaproszonych jest kilka rodzin zastępczych, spotkania są pospieszne, bez możliwości prawdziwego wglądu w sytuację dziecka i wyboru najlepszego dla niego rozwiązania.

Art. 83.

ust. 1. Rodzinie zastępczej oraz prowadzącemu rodzinny dom dziecka starosta może przyznać:

- 1) dofinansowanie wypoczynku poza miejscem zamieszkania dziecka;*
- 2) świadczenie na pokrycie: a) niezbędnych kosztów związanych z potrzebami przyjmowanego dziecka – jednorazowo, b) kosztów związanych z wystąpieniem zdarzeń losowych lub innych zdarzeń mających wpływ na jakość sprawowanej opieki – jednorazowo lub okresowo.*

ust. 2. Rodzina zastępcza niezawodowa i zawodowa może otrzymywać środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego w wysokości odpowiadającej kosztom ponoszonym przez rodzinę zastępczą niezawodową albo zawodową na czynsz, opłaty z tytułu najmu, opłaty za energię elektryczną i ciepłą, opał, wodę, gaz, odbiór nieczystości stałych i płynnych, dźwig osobowy, antenę zbiorczą, abonament telewizyjny i radiowy, usługi telekomunikacyjne oraz związanym z kosztami eksploatacji, obliczonym przez podzielenie łącznej kwoty tych kosztów przez liczbę osób zamieszkujących w tym lokalu lub domu jednorodzinnego.

nym i pomnożenie przez liczbę dzieci i osób, które osiągnęły pełnoletność, przebywając w pieczy zastępczej, o których mowa w art. 37 ust. 2, umieszczonych w rodzinie zastępczej wraz z osobami tworzącymi tę rodzinę zastępczą.

Zasoby finansowe Centrów Pomocy Rodzinie są bardzo różnorodne. Niestety, w wielu sytuacjach świadczenia fakultatywne nie są przyznawane. Dzieci umieszczane w rodzinach zastępczych w wielu przypadkach nie mają odzieży (mają tylko tę na sobie) lub jeśli mają, to bardzo zniszczoną, porwaną, poplamioną itp. W związku z czym niezbędny jest zakup podstawowych rzeczy. W przypadku młodszych dzieci potrzeby są jeszcze większe: często pieluchy, wózek, butelki, nocniki itp. Mimo takich sytuacji i wielu potrzeb dzieci przyjmowanych do rodzin zastępczych zakupy muszą być bardzo skrupulatnie uzasadnione. Czasami rodzina zastępcza takiej pomocy nie otrzymuje ze względu na umieszczenie dziecka na podstawie tymczasowego postanowienia sądu. Może się ubiegać o te środki dopiero po zakończeniu postępowania dotyczącego umieszczenia dziecka (co trwa nieraz kilka miesięcy). Po tym czasie wypłata środków na przyjęcie dziecka jest często już niezasadna, gdyż wszystkich zakupów trzeba było już dokonać. Podobne sytuacje zdarzają się, gdy dziecko jest umieszczane w rodzinie zastępczej, a wcześniej było w pogotowiu rodzinnym. Jeżeli pogotowie pobrało środki na przyjęcie dziecka – rodzina zastępcza już nie może ich otrzymać, nawet wtedy, kiedy wydaje się to zasadne. Wypłata środków na utrzymanie lokalu mieszkalnego również jest zależna od zasobów finansowych starostwa.

Art. 140.

ust. 1. Osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną, zwanej dalej „osobą usamodzielnianą”, w przypadku gdy umieszczenie w pieczy zastępczej nastąpiło na podstawie orzeczenia sądu:

- 1) przyznaje się pomoc na:*
 - a) kontynuowanie nauki,*
 - b) usamodzielnienie,*
 - c) zagospodarowanie;*
- 2) udziela się pomocy w uzyskaniu:*
 - a) odpowiednich warunków mieszkaniowych,*
 - b) zatrudnienia;*
- 3) zapewnia się pomoc prawną i psychologiczną.*

Wielu podopiecznych pomimo zapisów w ustawie nie może liczyć na pomoc chociażby w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych czy zatrudnienia. Usamodzielniane dzieci, które nie chcą wracać do rodziny biologicznej, mogą liczyć wyłącznie na siebie lub osoby zaprzyjaźnione. Pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych ogranicza się często

do doradztwa, gdzie należy złożyć podanie. Dziecko może ubiegać się o mieszkanie wyłącznie w gminie, w której ma stały meldunek. Czasami dziecko w wyniku eksmisji rodziny tego meldunku nie ma. Inną trudnością jest, gdy gmina, w której dziecko było zameldowane na stałe, jest gminą wiejską nieposiadającą budownictwa socjalnego lub komunalnego.

W przypadku wystąpienia o mieszkanie gminne usamodzielniający się młody człowiek musi spełniać dokładnie te same warunki, co każdy inny mieszkaniec danej gminy, dlatego często otrzymuje on odpowiedź odmowną. Zdarza się, że Rada Gminy uchwałą stara się regulować ten problem, dając podopiecznemu będącemu w rodzinie zastępczej niespokrewnionej pierwszeństwo do otrzymania mieszkania, gdyż *Dzieci będące pod opieką babci mają przecież gdzie mieszkać, a takie dzieci z rodzin niespokrewnionych przecież muszą gdzieś się podziać – usamodzielnąć*.

Część Centrów Pomocy Rodzinie umieszcza dzieci w mieszkaniach chronionych, jednak zasoby poszczególnych powiatów są bardzo różne (zdarzają się powiaty, które takich mieszkań nie posiadają). Czas przebywania w nich podopiecznych też jest bardzo różny, gdyż regulowany jest on uchwałą Rady Powiatu. W niektórych powiatach dzieci mają możliwość przebywania w mieszkaniach chronionych do 25. roku życia, o ile kontynuują naukę. W innych umieszczane są na okres 6-12 miesięcy, z założeniem, że młody wychowanek w tym czasie otrzyma mieszkanie socjalne/komunalne.

Podsumowanie

W artykule zwróciłam uwagę na różnorodność interpretacji i realizacji zapisów zawartych w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej ze strony Centrów Pomocy Rodzinie. Bardzo różne jest też podejście urzędników do rodzin zastępczych, są Organizatorzy wspierający rodziny, są również tacy, którzy ciągle postrzegają rodziny jako klientów pomocy społecznej. Niestety, obserwując pracę Centrów Pomocy Rodzinie i rozmawiając z rodzinami z różnych powiatów, ma się wrażenie, że ostatnia nowelizacja zaostrzała kontrolę, zamiast rozszerzyć zakres pomocy, która jest niezbędna, szczególnie dla nowych rodzin zastępczych.

Bibliografia:

1. Węgierski Z., *Opieka nad dzieckiem osieroconym. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2006
2. Żukiewicz A., *Rodzicielstwo zastępcze w perspektywie teoretycznej i praktycznej*, Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2006
3. Dz.U. z dnia 9 czerwca 2011 nr 149, poz. 887, art. 40, O wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
4. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964 nr 9, poz. 59, art. 112 § 1

Przypisy:

¹ USTAWA z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887.

² A. Żukiewicz, *Rodzicielstwo zastępcze w perspektywie teoretycznej i praktycznej*, Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2006 s. 7.

³ USTAWA z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59, art.112 § 1.

⁴ Z. Węgierski, *Opieka nad dzieckiem osieroconym. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT, Toruń 2006, s. 7. ■

Refleksje z telefonu porad prawnych i obywatelskich dla rodziców zastępczych

Raport z udzielania porad prawnych z zakresu kontroli obywatelskiej w okresie grudzień 2014 – listopad 2015 w ramach projektu „Dobre działanie to w sedno wnikanie” realizowanego w ramach programu Obywatele dla Demokracji finansowanego z funduszy EOG

■ Agnieszka Kwaśniewska-Sadkowska

Czas realizacji zadania

W okresie od 10 grudnia 2014 r. do 30 listopada 2015 r. prawnicy Stowarzyszenia Interwencji Prawnej udzielali telefonicznych, e-mailowych i osobistych konsultacji prawnych w ramach projektu „Dobre działanie to w sedno wnikanie” realizowanego w ramach programu Obywatele dla Demokracji finansowanego z funduszy EOG.

Konsultacje telefoniczne odbywały się podczas dyżurów w poniedziałki w godzinach 12.00-16.00, w środy w godzinach 11.00-14.00 i w czwartki w godzinach 14.00-17.00. W listopadzie ograniczono liczbę dyżurów telefonicznych do dwóch w tygodniu, tj.: w poniedziałki w godzinach 12.00-16.00 i środy w godzinach 11.00-14.00. Konsultacje osobiste odbywały się po wcześniejszym telefonicznym zapisaniu się klienta w godzinach pracy stowarzyszenia, poza godzinami dyżurów telefonicznych. Na pytania e-mailowe odpowiadano na bieżąco w godzinach pracy stowarzyszenia.

Statystyki zadania

W trakcie realizacji poradnictwa wsparto 118 osób w 189 sprawach w formie konsultacji osobistych, jak i w większości e-mailowych (dotyczy 89 osób) oraz odebrano 347 telefonów. Zdecydowana większość spraw dotyczyła sytuacji dzieci w pieczy zastępczej (656 dzieci). Ze względu na formę porad umożliwiającą dużą anonimowość niewiele wiadomo o osobach, którym porady udzielono. Ze statystyk uzyskanych w trakcie udzielania porad wynika, że 376 osób, którym udzielono porad, to kobiety, w tym 8 z nich przyszło na poradę osobistą z małżonkiem. Większość osób, których dane uzyskano, była w wieku między 36 a 45 lat, drugą grupą były osoby powyżej 55. roku życia. Wynika to z tego, że rodziny zastępcze to albo osoby, które już wychowały i usamodzielniały swoje dzieci biologiczne, a następnie podjęły decyzję o opiece nad dziećmi potrzebującymi, albo rodziny spokrewnione, w tym wypadku dziadkowie dzieci. Ze stowarzyszeniem kontaktowały się zarówno organizacje pozarządowe, jak i rodzice niezrzeszeni w żadne formy organizacyjne. Wśród dzwoniących ogromną większość stanowiły rodziny zastępcze – 202 osoby, w znaczącym stopniu niezawodowe, oraz osoby z małych miejscowości – 98 osób.

Grupy problemów

Do grup problemów poruszanych przez dzwoniących trzeba zaliczyć te dotyczące wprost kontroli wykonywania zadań przez Organizatorów Rodzinnej Pieczy Zastępczej, jednak były one stosunkowo nieliczne. Należy jednakże uznać, że większość pytań dotyczyła w mniejszym lub większym stopniu kontroli obywatelskiej nad realizacją ustawy w powiatach. Poniżej zostaną przedstawione obszary, odnośnie do których było najwięcej pytań i które mogą posłużyć innym organizacjom i rodzicom zastępczym do rozwiązywania lokalnych problemów.

Jedną z największych grup problemów stanowiły ramy prawne a praktyka Organizatorów Rodzinnej Pieczy Zastępczej w zakresie przekształcenia rodziny zastępczej niezawodowej w rodzinę zastępczą zawodową lub rodzinny dom dziecka (dalej: RDD).

Rodziny zawodowe powstają poprzez zawarcie z kandydatami umowy o pełnienie takiej funkcji. Umowę zawiera starosta (lub upoważniony przez niego kierownik Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie – PCPR). Umowa zawierana jest na wniosek kandydatów lub istniejącej rodziny niezawodowej na okres co najmniej 4 lat.

Rodzinne domy dziecka funkcjonują na podstawie umowy o prowadzenie RDD. Umowę taką podpisuje się ze starostą lub podmiotem, któremu powiat zlecił realizację tego zadania. Praca prowadzącego rodzinny dom dziecka jest wykonywana na podstawie umowy o świadczenie usług. Umowa zawierana jest na okres co najmniej 5 lat.

W odniesieniu do kandydatów, którzy dotychczas nie byli rodziną zastępczą niezawodową, starosta może (nie musi) zawrzeć z nimi umowę o pełnienie funkcji rodziny zastępczej zawodowej lub prowadzenie rodzinnego domu dziecka. Natomiast w przypadku, gdy o przekwalifikowanie na rodzinę zastępczą zawodową ubiega się istniejąca już rodzina niezawodowa – o ile spełnia ona warunki do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, posiada opinię koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej oraz co najmniej 3-letnie doświadczenie jako sprawujący pieczę zastępczą - starosta zawiera z nią (obligatoryjnie) umowę o pełnienie funkcji rodziny zastępczej zawodowej. Jeśli zaś kryterium stażu zawodowego nie jest spełnione, również z taką rodziną niezawodową starosta może zawrzeć umowę, o ile spełnia ona warunki do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej i posiada pozytywną opinię koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

Co do zasady zawarcie umowy o utworzeniu rodzinnego domu dziecka jest fakultatywne – z kandydatami spełniającymi warunki do prowadzenia rodzinnego domu dziecka, na ich wniosek, starosta może zawierać umowy. Jednak zawarcie to jest obligatoryjne, jeśli wystąpi o nie rodzina zastępcza zawodowa, w której wychowuje się co najmniej 6 dzieci, o ile spełnia ona warunki do prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz posiada co najmniej 3-letnie doświadczenie jako

rodzina zastępcza zawodowa. Praca prowadzącego rodzinny dom dziecka jest wykonywana na podstawie umowy o świadczenie usług. Umowa zawierana jest na okres co najmniej 5 lat. Bardzo istotne jest to, że możliwość zawarcia umowy przez starostę jest limitowana i określona w trzyletnim powiatowym programie dotyczącym rozwoju pieczy zastępczej.

Umowa zawierana w zakresie pełnienia funkcji rodziny zawodowej jest umową o charakterze cywilnoprawnym i mają do niej zastosowanie przepisy kodeksu cywilnego dotyczące umowy-zlecenia. Przepisy ustawy określają niezbędne elementy umowy o pełnienie funkcji rodziny zawodowej.

Umowa może zostać zawarta przez starostę innego powiatu niż powiat właściwy miejscowo (ze względu na miejsce zamieszkania kandydatów). W takim jednak przypadku umowa może być zawarta dopiero po uprzednim zawarciu porozumienia starosty powiatu właściwego ze względu na miejsce zamieszkania rodziny ze starostą, który zamierza zawrzeć z rodziną umowę.

Jeśli rodzina chce zawrzeć umowę o pełnienie funkcji rodziny zastępczej zawodowej lub prowadzenie rodzinnego domu dziecka, pierwszym krokiem powinno być zgłoszenie się do Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej w powiecie zamieszkania kandydatów. Do zadań Organizatora należy bowiem prowadzenie naboru kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, kwalifikowanie tych osób i organizowanie dla nich szkoleń.

Spełnianie warunków do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, odbycie szkolenia, posiadanie opinii koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej oraz złożenie wniosku o zawarcie umowy o pełnienie funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenie rodzinnego domu dziecka są warunkami podpisania umowy. Tryb ten dotyczy także osób, które do tej pory były rodzinami zastępczymi innego typu i teraz chcą się „przekwalifikować”.

Zawarcie umowy o pełnienie funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenie rodzinnego domu dziecka nie następuje w formie decyzji administracyjnej. Dlatego też, jeśli starosta odmawia zawarcia umowy z kandydatami, kandydaci nie mogą jego decyzji zaskarżyć w trybie administracyjnym. Mogą jednak wystąpić z roszczeniem o zawarcie tej umowy w drodze powództwa cywilnego. Aby wystąpić na drogę sądową, należy wcześniej złożyć pisemny wniosek o zawarcie umowy. W przypadku wielu kandydatów wnoszą oni ustnie o zawarcie takiej umowy czy też uzyskują od pracowników PCPR informację, iż na pewno nie mają szans na pełnienie funkcji rodziny zawodowej lub rodzinnego domu dziecka. Jednak aby mówić o odmowie zawarcia umowy i – co za tym idzie – wystąpieniu z powództwem cywilnym do sądu, należy najpierw złożyć wniosek, czyli rozpocząć procedurę ustawową zmierzającą do uzyskania umowy. Dopiero wówczas możemy mówić o odmowie zawarcia umowy przez starostę.

Zalecane jest przed wystąpieniem z takim powództwem uzyskanie pomocy prawnej zarówno w ocenie szans na powodzenie w procesie (zależać one będą m.in. od warunków, które spełniają kandydaci, np. od ich stażu pełnienia funkcji rodziny zastępczej, warunków mieszkaniowych), jak i w sformułowaniu pozwu.

Kolejną z największych grup problemów były te dotyczące uzyskiwania świadczeń pieniężnych na podstawie Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Podstawową formą pomocy finansowej jest świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka w pieczy zastępczej. Przysługuje ono rodzinie zastępczej/prowadzącemu rodzinny dom dziecka na każde umieszczone dziecko. Wysokość świadczenia określona została w ustawie poprzez podanie jego minimalnej kwoty, która wynosi:

- 1) 660 zł miesięcznie – w przypadku dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej spokrewnionej;
- 2) 1000 zł miesięcznie – w przypadku dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej zawodowej lub niezawodowej, lub rodzinnym domu dziecka.

Drugą z form wsparcia finansowego jest dodatek na pokrycie zwiększonych kosztów utrzymania dziecka. Przysługuje on wówczas, kiedy dziecko legitymuje się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, a także wtedy, gdy dziecko umieszczono w tej rodzinie w trybie Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wysokość dodatku to kwota nie niższa niż 200 zł miesięcznie.

Ponadto rodzinie zastępczej czy prowadzącemu rodzinny dom dziecka starosta może przyznać inne formy wsparcia finansowego:

- 1) dofinansowanie wypoczynku poza miejscem zamieszkania dziecka,
- 2) świadczenie na pokrycie niezbędnych kosztów związanych z potrzebami przyjmowanego dziecka – przyznawane jednorazowo,
- 3) świadczenie na pokrycie kosztów związanych z wystąpieniem zdarzeń losowych lub innych zdarzeń mających wpływ na jakość sprawowanej opieki, które przysługiwać może jednorazowo lub okresowo.

Ponadto – jednak tylko w przypadku rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych (czyli nie jest to pomoc dla rodzin spokrewnionych) – rodzina może otrzymywać środki finansowe na utrzymanie lokalu/domu jednorodzinnego.

Wysokość środków odpowiada kosztom ponoszonym przez rodzinę na:

- czynsz,
- opłaty z tytułu najmu,
- opłaty za energię elektryczną i ciepłą, opał, wodę, gaz, odbiór nieczystości stałych i płynnych,
- dźwig osobowy,

- antenę zbiorczą, abonament telewizyjny i radiowy, usługi telekomunikacyjne oraz koszty związane z eksploatacją. Koszty te oblicza się przez podzielenie łącznej kwoty ww. kosztów przez liczbę osób zamieszkujących w tym lokalu/domu, którą następnie należy pomnożyć przez liczbę dzieci i osób, które osiągnęły pełnoletność, przebywając w pieczy zastępczej, wraz z osobami tworzącymi tę rodzinę zastępczą.

Rodzinie zastępczej zawodowej, w której umieszczono powyżej 3 dzieci i osób, które osiągnęły pełnoletność, przebywając w pieczy zastępczej, oraz jeżeli potrzeba przyznania tych środków zostanie potwierdzona w opinii Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej, środki te wypłacane są obligatoryjnie.

Rodzinom zawodowym starosta może ponadto raz do roku przyznać świadczenie na pokrycie kosztów związanych z przeprowadzeniem niezbędnego remontu lokalu/domu.

Prowadzącemu rodzinny dom dziecka przysługują (obligatoryjnie) środki finansowe na utrzymanie lokalu/domu, w którym dom jest prowadzony. Wysokość tych środków odpowiada wcześniej wymienionym kosztom eksploatacyjnym (czynsz, opłaty z tytułu najmu, opłaty za energię itp.). Sposób obliczenia jest w przypadku domów dziecka podobny jak przy rodzinach zawodowych/niezawodowych: koszty dzieli się przez liczbę osób zamieszkujących w lokalu/domu, a następnie mnoży przez liczbę dzieci i osób, które osiągnęły pełnoletność, przebywając w pieczy zastępczej, przebywających w domu dziecka wraz z prowadzącym ten dom. Uszczegółowienie sposobu wypłaty tych świadczeń powinno się znaleźć w umowie o prowadzenie rodzinnego domu dziecka. Prowadzący rodzinne domy dziecka mogą się też ubiegać o świadczenie na pokrycie niezbędnych kosztów związanych z remontem lub ze zmianą lokalu/domu, w którym jest prowadzony dom dziecka (górną granicę określa się w umowie o prowadzenie rodzinnego domu dziecka).

Ostatnim ze szczególnych rodzajów pomocy jest świadczenie na pokrycie innych niezbędnych i nieprzewidzianych kosztów związanych z opieką i wychowaniem dziecka lub funkcjonowaniem rodzinnego domu dziecka. Górny limit tej pomocy także określa się w ww. umowie. Coraz więcej powiatów wprowadza w zarządzeniach lub uchwałach rady powiatu limity kwotowe powyższej pomocy, jednak uważamy, że nie jest to zgodne z założeniami ustawy i nie powinno być stosowane.

Wiele pytań dotyczyło utworzenia rodziny zastępczej, w tym przede wszystkim – momentu ustanowienia rodziny zastępczej.

Rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka mogą utworzyć tylko małżonkowie lub osoba, która nie pozostaje w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania

nad nim pieczy zastępczej. Osoba, która ma zamiar pełnić funkcję rodziny zastępczej/prowadzącego rodzinną dom dziecka, powinna także spełniać wiele wymagań, takich jak:

- 1) Dawać rękojmiej należytego sprawowania pieczy zastępczej, tj. świadczyć swoim dotychczasowym zachowaniem, że będzie dobrze pełnić tę funkcję.
- 2) Nie być obecnie (ani nigdy wcześniej) pozbawiona władzy rodzicielskiej ani też nie być obecnie ograniczona we władzy rodzicielskiej. Osoba taka nie może też mieć zawieszonych władzy rodzicielskiej. Oznacza to, iż z katalogu osób, które mogą zostać rodziną zastępczą, prowadzić rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego, zostały wyłączone osoby, które kiedykolwiek były pozbawione władzy rodzicielskiej oraz takie, które w czasie ubiegania się o ustanowienie rodziny zastępczą są ograniczone lub zawieszone we władzy rodzicielskiej wobec własnych dzieci.
- 3) Wypełniać obowiązek alimentacyjny wobec swoich krewnych – w przypadku gdy taki obowiązek w stosunku do nich wynika z tytułu egzekucyjnego. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji zasądzenia alimentów orzeczeniem sądu albo uznania ich ugodą sądową.
- 4) Mieć pełną zdolność do czynności prawnych. Ograniczona zdolność do czynności prawnych występuje zarówno w przypadku osób niepełnoletnich, jak i w przypadku osób ubezwłasnowolnionych częściowo. Zatem osoba, która jest ubezwłasnowolniona, chociażby częściowo, nie może pełnić funkcji rodziny zastępczej.
- 5) Być zdolna do sprawowania właściwej opieki nad dzieckiem, co zostało potwierdzone zaświadczeniem lekarskim o stanie zdrowia wystawionym przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej oraz opinią o posiadaniu predyspozycji i motywacji do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka wystawioną przez psychologa, który posiada co najmniej wykształcenie wyższe magisterskie na kierunku psychologia oraz 2-letnie doświadczenie w poradnictwie rodzinnym.
- 6) Przebywać na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Warto w tym miejscu dodać, iż możliwe jest – jednak jedynie czasowe – sprawowanie pieczy nad dzieckiem poza terytorium RP przez rodzinę zastępczą/RDD, w którym to dziecko jest już umieszczone (za zgodą sądu). Dopuszcza się także czasowe powierzenie sprawowania pieczy – przez sąd – rodzinie zastępczej lub prowadzącemu rodzinną dom dziecka, którzy nie zamieszkują na terytorium RP, o ile jednak sprawują pieczę zastępczą nad rodzeństwem tego dziecka. Sąd w takim przypadku powinien zasięgnąć opinii starosty, który weźmie pod uwagę także opinię Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej i możliwość realizacji planu pomocy dziecku.

- 7) Zapewnić odpowiednie warunki bytowe i mieszkaniowe umożliwiające dziecku zaspokajanie jego indywidualnych potrzeb (m.in. potrzebę rozwoju, edukacji i rozwoju zainteresowań, wypoczynku i organizacji czasu wolnego). Należy uznać, że kryterium „odpowiednich warunków mieszkaniowych i bytowych” jest kryterium indywidualnym, które nie zostało ściśle sprecyzowane. Oceny jego spełnienia dokonuje Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej.

Warto dodać, że w przypadku rodziny zastępczej niezawodowej co najmniej jedna osoba tworząca tę rodzinę musi mieć stałe źródło dochodów, np. wynagrodzenie za pracę, emeryturę. Ustawowym kryterium jest wymóg niekaralności. Kandydaci nie mogą być skazani prawomocnym wyrokiem sądu za umyślne przestępstwo. Kryterium to dotyczy kandydatów na rodziny zastępcze niezawodowe lub zawodowe oraz prowadzących RDD czy placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego.

Spełnianie wszystkich wcześniej wspomnianych kryteriów ustala się na podstawie przeprowadzonej przez Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej analizy sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej. Jednocześnie kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej (poza rodziną spokrewnioną) są zobowiązani posiadać świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej lub prowadzonego przez ośrodek adopcyjny. Dla rodzin spokrewnionych ten wymóg określony jest inaczej – mianowicie: szkolenie takie można prowadzić według indywidualnego planu szkolenia, w zależności od potrzeb rodziny i dziecka. Jeśli dobro dziecka jest zagrożone, a kandydaci jeszcze nie mają ukończonych wymaganych szkoleń, sąd może im powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej na okres do 6 miesięcy. W tym czasie muszą oni ukończyć szkolenie i uzyskać zaświadczenie.

Dzwoniący do stowarzyszenia zgłaszali, że problemem jest uznanie ich za rodziców zastępczych, gdy dziecko przebywa u nich w domu, ale jeszcze przed wydaniem ostatecznego orzeczenia sądu o ustanowieniu ich rodziną zastępczą. Świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka oraz dodatki do tego świadczenia przyznawane są od dnia faktycznego umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej/rodzinnym domu dziecka, aż do dnia faktycznego opuszczenia tej rodziny/domu przez dziecko.

Wątpliwości budzi sformułowanie „umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej”, mianowicie: czy następuje ono z chwilą wydania postanowienia o umieszczeniu dziecka w rodzinie/rodzinnym domu, czy też z chwilą jego uprawomocnienia. Postanowienia takie stają się skuteczne i wykonalne po uprawomocnieniu się, tak więc świadczenia należą się od dnia uprawomocnienia postanowienia. Aby zabezpieczyć środki wcześniej, należy złożyć wniosek o umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej/rodzinnym domu dziecka w trybie zabezpieczenia na czas trwającego postępowania sądowego. Takie postanowienie jest wykonalne od razu i można na jego podstawie uzyskiwać świadczenia i dodatki. Ważne jest, aby zawierało określenie „umieszcza dziecko w rodzinie zastępczej/w rodzinnym domu dziecka”.

Warto podkreślić, że świadczenia i dodatki przyznawane są na wniosek. Jednak moment złożenia wniosku nie przesądza o momencie przyznania pomocy.

Pomoc przysługuje do czasu faktycznego opuszczenia przez dziecko rodziny zastępczej, za który nie można uznać „urlopowania” dziecka do rodziny biologicznej, np. na okres wakacji. Tu także ważna jest data uprawomocnienia się postanowienia.

Kolejną grupą problemów najczęściej zgłaszanych przez klientów była kwestia kontaktów dzieci powierzonych z ich rodziną pochodzenia. Jednym z głównych zobowiązań sprawujących rodzinną pieczę zastępczą jest umożliwianie kontaktu między dzieckiem a rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej.

Prawo do kontaktów z dzieckiem jest prawem niezależnym od władzy rodzicielskiej. Oznacza to, że nawet rodzic pozbawiony władzy rodzicielskiej ma prawo kontaktu z dzieckiem, o ile sąd nie ograniczył mu prawa do tych kontaktów.

Jeśli jednak wykonywanie kontaktów stanowi zagrożenie dla dobra dziecka, sąd może odpowiednio ukształtować kontakty dziecka z rodzicem. Zatem rodzina zastępcza, która dostrzeże zagrożenie dla dziecka związane z realizacją kontaktów np. z rodzicami, może wystąpić o ograniczenie lub zakaz kontaktów. Ograniczenie może zostać określone czasowo, np. co drugi weekend, od konkretnej godziny do konkretnej godziny. Może też oznaczać nakaz spotykania się z dzieckiem tylko w obecności osoby wskazanej przez sąd, np. rodzica zastępczego, kuratora sądowego, lub we wskazanym przez sąd miejscu, np. PCPR, organizacja pozarządowa.

Należy pamiętać, że kontakty z dzieckiem to nie tylko spotkanie się z dzieckiem osobiście, ale także wszelkie sposoby porozumiewania się na odległość, np. telefon, e-mail. Ograniczenie lub zakaz kontaktów może obejmować tylko część sposobów kontaktów, np. tylko zakaz osobistej styczności, ale możliwość telefonowania.

Warto dodać, że prawo do kontaktu obejmuje nie tylko rodziców, ale także rodzeństwo dziecka, jego dziadków, powinowatych w linii prostej, a także inne osoby, jeżeli sprawowały one przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem (np. poprzednia rodzina zastępcza).

Komisja ekspercka projektu

W ramach realizacji zadania co miesiąc odbywały się spotkania w ramach komisji eksperckiej projektu.

Refleksje komisji eksperckiej prowadzącej nadzór nad poradnictwem prawnym z zakresu kontroli obywatelskiej w ramach projektu „Dobre działanie to w sedno wnikanie” realizowanego w ramach programu Obywatele dla Demokracji finansowanego z funduszy EOG

■ Dorota Jakubiec

W ramach realizacji projektu „Dobre działanie to w sedno wnikanie” komisja ekspercka zbierała się na cyklicznych spotkaniach, by omawiać te problemy i zagadnienia, które spośród zgłaszanych budziły najwięcej wątpliwości.

Konieczne jest przy tym podkreślenie, że materiałem wyjściowym do opracowania poniższych uwag i wniosków były informacje zgłaszane przez uczestników projektu drogą telefoniczną oraz elektroniczną i nie obejmowały z mojej strony analizy akt spraw i dokumentów (odpisów orzeczeń, decyzji administracyjnych, pism procesowych).

Obejmowały one następujące aspekty:

1. Ogólne problemy prawne dotyczące przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz.U. z 2015 r., poz. 2082-jt.), kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2014 r., poz. 121-jt., z późn. zm.), kodeksu postępowania cywilnego (Dz.U. z 2014 r., poz. 101-jt., z późn. zm.), Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2015 r., poz. 332-jt., z późn. zm.) oraz innych dziedzin, np. Ustawy o pomocy społecznej (Dz.U. z 2015 r., poz. 163-jt., z późn. zm.), O ewidencji ludności (Dz.U. z 2015 r., poz. 388-jt., z późn. zm.), Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2014 r., poz. 1741, z późn. zm.).
2. Współpracę z sądem/sędzią rodzinnym i przebieg postępowania sądowego zarówno na etapie rozpoznawczym, jak i wykonawczym.
3. Współpracę rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka z powiatami i Organizatorami Rodzinnej Pieczy Zastępczej w zakresie realizacji zadań rodzinnej pieczy zastępczej – uprawnienia i obowiązki każdej ze stron.
4. Współpraca/relacje rodzinnej pieczy zastępczej z ośrodkami adopcyjnymi.
5. Luki w przepisach prawnych.

W zgłaszanych sprawach poruszano m.in.:

1. Odmowę zameldowania dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej po jej opuszczeniu oraz niemożność wstąpienia w stosunek najmu po rodzicach biologicznych.
2. Kwestię dopuszczalności wymeldowania lokatora przez właściciela mieszkania.
3. Dostęp do akt stanu cywilnego w celu ustalenia przez dziecko (obecnie już pełnoletnie) swojego pochodzenia w wypadku, gdy matka biologiczna prawdopodobnie nie żyje, jednak jej miejsce urodzenia i zgonu nie jest nikomu znane.
4. Niewypłacenie wynagrodzenia zmarłego współmałżonka, który pełnił funkcję rodzica zastępczego, małżonkowi żyjącemu i kwestie dziedziczenia.
5. Umieszczenie w pieczy zastępczej dziecka małoletniej matki i opieka prawna dziadków dziecka.
6. Dopuszczalność badania przez sąd cywilny orzeczenia o umieszczeniu w pieczy zastępczej i prawidłowości trybu jego wydania przez sąd rodzinny.
7. Dopuszczalność wstrzymania wykonania orzeczenia.
8. Warunki wznowienia postępowania.
9. Odpowiedzialność karna za składanie fałszywych zeznań.
10. Warunki odpłatności za pobyt członka rodziny w domu pomocy społecznej.
11. Odmowa wydania zgody rodzinie zastępczej, także ustanowionej w trybie zabezpieczenia (tymczasowo) na badanie/diagnozowanie dziecka, w sytuacji gdy rodzice biologiczni mają ograniczoną władzę rodzicielską.
12. Zasady współpracy ośrodka adopcyjnego z rodziną zastępczą w zakresie zawiadamiania jej o osobistej styczności dziecka z rodziną adopcyjną, problem „okazywania” dziecka przyszłym rodzicom adopcyjnym.
13. Dopuszczalność umieszczania dziecka przebywającego w pieczy zastępczej w rodzinie zastępczej zawodowej w trybie Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2014 r., poz. 382-jt., z późn. zm.).

14. Okres umieszczenia w pieczy zastępczej, rozwiązanie rodziny zastępczej i jej ustanie z mocy prawa.
15. Konieczność alimentowania pełnoletniego dziecka, które nie realizuje obowiązku szkolnego, oraz tego, które obowiązek realizuje.
16. Kontakty rodziny zastępczej z dzieckiem umieszczonym następnie w rodzinie adopcyjnej.
17. Obowiązek zawiadamiania przez rodziców zastępczych i pracowników PCPR-ów oraz OPS-ów o podejrzeniu popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego dziecka/dzieci.
18. Zakaz osobistej styczności rodziców biologicznych z dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej.
19. Alimenty i renty rodzinne dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, także instytucjonalnej, w tym kwestia dziedziczenia po dziecku przez rodzica, który nie wypełniał obowiązku alimentacyjnego, a za niego wypłacał świadczenia Fundusz Alimentacyjny.
20. Prawa i obowiązki opiekuna prawnego.
21. Dopuszczalność i zakres kontroli przeprowadzanej w rodzinach zastępczych i ich zgodność z konstytucją.
22. Brak uregulowań dotyczących rodzin zaprzyjaźnionych.

Analiza przedstawionych zagadnień prowadzi do następujących wniosków:

1. Znaczną część problemów można w przyszłości rozwiązywać poprzez zwiększenie świadomości prawnej i korzystanie przez osoby wykonujące rodzinną pieczę zastępczą z przysługujących im uprawnień. Pełna wiedza nie tylko o obowiązkach, ale również o przysługujących rodzinom zastępczym i opiekunom prawnym uprawnieniach powinna wzmocnić pozycję tych osób w relacjach z Organizatorem Rodzinnej Pieczy Zastępczej, powiatem, sądem czy organami administracyjnymi. Wydaje się, że w tym zadaniu rodziny zastępcze/rodzinne domy dziecka/opiekunów prawnych powinien przede wszystkim wspierać Organizator, ale również sąd opiekuńczy. Poruszane problemy wskazują, że rodziny zastępcze, pomimo doniosłości wykonywanych przez nie zadań, są niestety nadal często traktowane jako zło konieczne, które w zasadzie wszystkim przeszkadza, zarówno władzom powiatowym, jak i sądom opiekuńczym. Prowadzi to do sytuacji, w której rodzina zastępcza pozostaje osamotniona w realizacji swoich zadań i praw (w tym także praw należnych dziecku, np. prawo do kontaktu i prawo do odmowy kontaktu), bez potrzebnej wiedzy i wsparcia, wskazania możliwych dróg rozwiązań, które w sposób prosty i szybki przyniosą zamierzony efekt. Okazuje się również, że bardzo istotne jest posiadanie

wiedzy o możliwych przyszłych negatywnych konsekwencjach i zapobieganie im, np. w sytuacji rozporządzenia majątkiem małoletnich dzieci, które choć dokonane w dobrej wierze, ale bez odpowiedniego udokumentowania, może prowadzić do odpowiedzialności karnej, a w dalszej konsekwencji (po wyroku skazującym) do utraty uprawnień do bycia rodziną zastępczą. Nie oznacza to oczywiście, że nie istnieją poprawne czy wręcz wzorcowe relacje rodzin zastępczych z powiatami i sądami. Te zostały docenione i uhonorowane w niniejszym projekcie. Jednak jego zadaniem było również zbadanie występujących nieprawidłowości, słabości i luk oraz zaproponowanie rozwiązań, które w przyszłości mogłyby skutecznie je wyeliminować.

2. Konieczna jest analiza prawidłowości działań ośrodków adopcyjnych w związku ze zgłaszanymi problemami we współpracy tych ośrodków z rodzinami zastępczymi, w których przebywają dzieci zgłoszone do adopcji. Dotyczy to zarówno etapu postępowania sądowego i przebiegu osobistej styczności z dzieckiem przez rodzinę adopcyjną, jak i sposobu „przekazywania” dziecka po orzeczeniu przysposobienia do rodziny adopcyjnej. Zgłoszono przypadek, w którym rodzina zastępcza pełniąca jednocześnie funkcję opiekuna prawnego nie była poinformowana o toczącym się postępowaniu adopcyjnym i ustalonej osobistej styczności. Dostała natomiast niespodziewanie informację-polecenie „udostępnienia” dzieci do tej styczności od ośrodka adopcyjnego. W takiej sytuacji prawidłowe przygotowanie dzieci zarówno na osobistą styczność, jak i na kolejne zmiany w ich życiu związane z ewentualną adopcją nie było możliwe i wywołało jedynie niechęć i lęk u dzieci. Także nagłe przekazanie dziecka rodzicom adopcyjnym po orzeczeniu adopcji i zerwanie wszelkich więzi z dotychczasowym środowiskiem dziecka spowodowało pogorszenie jego stanu psychicznego i poważne dysfunkcje w nowej rodzinie. Pomimo istnienia przepisów pozwalających na możliwie najłagodniejszy dla dziecka sposób zmiany dotychczasowego środowiska przepisy te nie zawsze są stosowane, a dziecko zostaje „wyrwane” z dotychczasowego środowiska zastępczego, co zazwyczaj nie służy jego dobru. Należałoby uwrażliwić ośrodki adopcyjne, a przede wszystkim sądy opiekuńcze, na to, że dziecko jest związane nie tylko z rodzicami zastępczymi, ale również z innymi dziećmi przebywającymi w pieczy zastępczej. Rozluźnienie tych relacji, często długich i głębokich, powinno zatem następować przede wszystkim z uwzględnieniem dobra dziecka i jego przyszłego prawidłowego funkcjonowania w rodzinie adopcyjnej. Nagłe zerwanie kontaktów ma też negatywny wpływ na dzieci, które pozostały w pieczy zastępczej.

Obecnie istnieje prawna możliwość zapewnienia rodzicom zastępczym i pozostałym dzieciom kontaktowania się z dzieckiem adoptowanym jeszcze przez jakiś czas po orzeczeniu przysposobienia (art. 113 kro – „§ 1. Niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. § 2 Kontakty z dzieckiem obejmują w szczególności przebywanie z dzieckiem (odwiedziny, spotkania, zabieranie dziecka poza miejsce jego stałego pobytu) i bezpośrednie porozumiewanie się, utrzymywanie korespondencji, korzystanie z innych środków porozumiewania się na odległość, w tym ze środków komunikacji elek-

tronicznej” oraz 113⁶ kro – „Przepisy niniejszego rozdziału stosuje się odpowiednio do kontaktów rodzeństwa, dziadków, powinowatych w linii prostej, a także innych osób, jeżeli sprawowały one przez dłuższy czas pieczę nad dzieckiem”). Również w zakresie pozycji opiekuna prawnego obowiązujące przepisy są jasne i jednoznaczne. Opiekun prawny reprezentuje dziecko, które przebywa pod jego opieką, w związku z tym nie tylko powinien, ale musi być jako strona czy uczestnik postępowania zawiadamiany o wszystkich postępowaniach dotyczących osoby i majątku dziecka (art. 155 kro – „§ 1. Opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem pozostającego pod opieką; podlega przy tym nadzorowi sądu opiekuńczego. § 2. Do sprawowania opieki stosuje się odpowiednio przepisy o władzy rodzicielskiej z zachowaniem przepisów poniższych”).

3. Usprawnienie i wzmocnienie współpracy sądów rodzinnych z rodzinną pieczą zastępczą, ze szczególnym uwzględnieniem doniosłości zadań wykonywanych przez rodzinną pieczę zastępczą i w związku z obowiązkiem leżącym po stronie sądów rodzinnych (w tym przewodniczących wydziałów rodzinnych), do współpracy ze wszystkimi organami działającymi na rzecz rodziny i dziecka, a także obowiązkiem okresowej kontroli sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej (art. 579¹ § 3: „Sąd opiekuńczy okresowo, nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy, dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej w celu ustalenia możliwości powrotu dziecka do rodziny. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd wszczyna postępowanie o pozbawienie władzy rodzicielskiej jego rodziców”). Wciąż współpraca ta nie jest zadowalająca, a kandydaci na rodziny zastępcze, rodziny zastępcze i przyszli rodzice adopcyjni obawiają się sądu i sędziego. Godzą się na przewlekłość postępowania, by nie ryzykować negatywnego dla siebie i dziecka rozstrzygnięcia. Konieczne jest pełne uświadomienie, że stronom/uczestnikom postępowania przysługuje pełne prawo do reakcji na bezczynność sądu bądź łamanie prawa (np. brak zawiadomienia opiekuna prawnego dziecka i doręczenia mu odpisu wniosku o przysposobienie oraz postanowienia o ustaleniu osobistej styczności z dzieckiem, o którym mowa w art. 120¹ kro, na które na podstawie art. 586¹ kpc przysługuje zażalenie).

Do zakresu czynności przewodniczącego wydziału rodzinnego i nieletnich należy m.in.: koordynacja współpracy sędziów z zespołem kuratorskiej służby sądowej, terenowymi organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami społecznymi, do których zadań należą sprawy rodziny, dzieci i młodzieży. Natomiast sędzia oraz sąd rodzinny współpracują z organami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się na danym terenie problematyką rodziny, dzieci i młodzieży, sprawami oświaty i wychowania oraz zdrowia (§ 196 pkt 1 i 198 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. z 2015 r., poz. 925). W zakresie rozpoznawania skarg i wniosków właściwy jest prezes sądu rejonowego, okręgowego, apelacyjnego, zgodnie z treścią art. 41a i 41 b ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. z 2015 r., poz.133-jt., z późn. zm. Jednocześnie należy podkreślić, że merytoryczna kontrola orzeczenia wydanego przez sąd pierwszej instancji może nastąpić jedynie przez sąd drugiej instancji wskutek złożonego środka odwoławczego (zażalenia/apelacji).

4. Usprawnienie i wzmocnienie współpracy powiatów z rodzinną pieczę zastępczą, ze szczególnym uwzględnieniem doniosłości zadań wykonywanych przez rodzinną pieczę zastępczą. Podobnie jak we współpracy z sądem także współpraca z powiatami na tle zgłaszanych problemów powinna ulec zdecydowanej poprawie, ze szczególnym naciskiem na respektowanie praw rodzin zastępczych wynikających z Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Relacje te jednak nie podlegają kontroli sądu rodzinnego, dlatego w tym miejscu zostają tylko zasygnalizowane. Niemniej jednak zgłaszane problemy wskazywały na konieczność rozważenia uregulowania niektórych kwestii poprzez zmianę przepisów wymienionej ustawy i nałożenie na powiat obowiązku wydawania decyzji administracyjnych, od których stronie (rodzinie zastępczej) przysługiwałoby prawo zaskarżenia do sądu administracyjnego. W tym miejscu należy natomiast przypomnieć treść art. 304 kodeksu postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555, z późn. zm.), nakładającego na każdego, kto dowiedział się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, społeczny obowiązek zawiadomienia o tym prokuratora lub policji. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa. Wobec powyższego wszelkie informacje o możliwości popełnienia przestępstwa na szkodę małoletnich dzieci (np. znęcanie, molestowanie) uzyskane w wyniku sprawowania pieczy zastępczej nad dzieckiem powinny być niezwłocznie zgłaszane odpowiednim organom. Pojawiła się również wątpliwość co do konstytucyjności zakresu przeprowadzanych w rodzinach zastępczych kontroli, w szczególności żądania od rodziców zastępczych wykazywania całego posiadanego majątku, choć tylko niektóre jego elementy służyły wypełnianiu zadań z zakresu pieczy, oraz kontrolowania pomieszczeń, z których dzieci nie korzystają, np. sypialni rodziców zastępczych, pokoi dorosłych biologicznych dzieci.

5. Poddanie pod dyskusję problemu obecnego obowiązku umieszczania w pieczy zastępczej wszystkich dzieci pozbawionych rodziny, nawet jeśli ich dobro nie jest zagrożone, a ustanowiona opieka prawna zapewnia ochronę wszystkich interesów dziecka. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadziła zmianę do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, która obliguje obecnie sąd do umieszczenia każdego dziecka w pieczy zastępczej. Dotyczy to zarówno dzieci, których rodzice są małoletni i w związku z tym jeszcze nie przysługują im władza rodzicielska, jak i dzieci już prawie pełnoletnich, których dotychczasowi opiekunowi zmarli albo utracili możliwość pełnienia w dalszym ciągu swojej funkcji. I tak w sytuacji dziecka, którego matka jest małoletnia, a opiekunem prawnym ustanowiono babkę (dziadków) dziecka, konieczne jest jego umieszczenie także w pieczy zastępczej, choć dobro dziecka nie jest zagrożone, bo zarówno dziadkowie, jak i małoletnia matka należycie wywiązują się ze swoich obowiązków. Dodatkowo przepisy zabraniają wspólnego zamieszkiwania rodzica biologicznego, jego dziecka i rodziców zastępczych. Powstaje zatem sytuacja patowa, w której z jednej strony sąd powinien

umieścić dziecko w pieczy zastępczej, a z drugiej nie może, bowiem wszyscy mieszkają wspólnie. Ponadto rodzice zastępczy powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje i odbyć szkolenie, na uczestnictwo w którym mogą nie mieć czasu, choćby z powodu zwiększonych obowiązków związanych z utrzymaniem i opieką nad nowym członkiem rodziny. Trudno też sobie wyobrazić, aby małaletnia matka wyprowadzała się od swoich rodziców, aby ci mogli zostać rodziną zastępczą, zwłaszcza jeśli opiekuje się dzieckiem. Podobnie ma się sprawa z małaletnimi w wieku 15, 16, 17 lat, których opiekunowie prawni/rodzice zastępczy umarli. Kolejni opiekunowie prawni należycie wypełniają swoją funkcję, dziecko natomiast jest na tyle duże i samodzielne, że trudno uznać, aby jego dobro w jakikolwiek sposób było zagrożone i zachodziła potrzeba umieszczenia w pieczy zastępczej. Wydaje się wręcz, że umieszczenie w opisanych sytuacjach dzieci w pieczy zastępczej byłoby sprzeczne z ich dobrem. W projekcie skala tego problemu oraz indywidualne decyzje sądów nie były badane, trudno zatem wypowiedzieć się i przeanalizować rozwiązania dotychczas przyjęte w podobnych sprawach. Wydaje się, że do czasu ewentualnej zmiany przepisów w tym zakresie i przywrócenia stanu, w którym dziecko umieszcza się w pieczy zastępczej tylko, gdy jego dobro jest zagrożone, problem ten należałoby poddać dyskusji przez szerokie środowisko prawnicze w celu wypracowania jednolitej interpretacji/wykładni, ustalenia poglądów doktryny i orzecznictwa. Do tego czasu, w obecnym stanie prawnym, można zaproponować przyjęcie, że nadrzędnym przepisem jest art. 109 kro i jeśli dobro dziecka nie jest zagrożone, to nie mają również zastosowania dalsze przepisy kro (art. 112⁴ kro, który wskazuje, że dziecko umieszcza się w pieczy zastępczej do czasu zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny albo umieszcza je w rodzinie przysposabiającej) i Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w zakresie obowiązku umieszczenia dziecka w pieczy, a umieszczenie dziecka byłoby z tym dobrem sprzeczne. Zaproponowane rozwiązanie może wydać się jednak kontrowersyjne i nie znaleźć akceptacji. Najlepszym rozwiązaniem wydaje się zatem zmiana przepisów.

6. Rozważenie zmian legislacyjnych w zakresie wyłączenia od dziedziczenia po zmarłym małaletnim dziecku rodzica/ rodziców/ innych spadkobierców zobowiązanych do alimentacji i niewypełniających tego obowiązku, w szczególności gdy osoby takie mają zadłużenie alimentacyjne wobec uprawnionego lub wobec Funduszu Alimentacyjnego, a także są zobowiązane do zwrotu kosztów pobytu ich dziecka w pieczy zastępczej. Problem powstał na tle sytuacji małaletniej dziewczynki umieszczonej wraz ze starszym rodzeństwem w pieczy. Matka dzieci zmarła. Później zmarła także dziewczynka w wyniku choroby. Do kręgu spadkobierców dziewczynki weszli 2 bracia i ojciec dzieci, który nie płacił zasądzonych alimentów. Podczas pobytu w pieczy zastępczej opiekunowie dziewczynki zgromadzili jej znaczne środki (prawdopodobnie pochodzące z renty rodzinnej po matce) podlegające po śmierci dziecka dziedziczeniu także przez ojca. W świetle obowiązujących przepisów niepłacenie przez rodzica alimentów nie stanowi podstawy do wyłączenia go od dziedziczenia (uznania za niegodnego dziedziczenia – art. 928 kc: „1. Spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego, jeżeli: 1) dopuścił się umyślnie cięż-

kiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy; 2) podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności; 3) umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzystał z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego. § 2. Spadkobierca niegodny zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku"). Natomiast odziedziczenie przez niego majątku po dziecku, na którego utrzymanie nie łożył i być może jest również zadłużony wobec Funduszu Alimentacyjnego, stoi w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego i fundamentalnym poczuciem sprawiedliwości. Problem dziś nowy wkrótce może stać się częsty z uwagi na to, że przybywa małoletnich dzieci posiadających majątek, i to znaczny. Dlatego za bardzo istotne należy uznać jego możliwie najszybsze rozwiązanie, być może przy pomocy i zaangażowaniu Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Obywatelskich.

7. Analiza postępowania z alimentami i rentami rodzinnymi należnymi dzieciom umieszczonym w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Przedmiotowy projekt zajmował się rodzinną pieczą zastępczą. Wydaje się jednak uzasadnione i pożądane przeanalizowanie wydatkowania, gromadzenia czy inwestowania środków finansowych dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej. W pierwszej kolejności jest to zadanie sądu opiekuńczego, który ma obowiązek okresowego analizowania sposobu wypełniania przez opiekuna prawnego jego funkcji, w tym dysponowania majątkiem dziecka (art. 165 kro: „§ 1. Sąd opiekuńczy wykonuje nadzór nad sprawowaniem opieki, zaznajamiając się na bieżąco z działalnością opiekuna oraz udzielając mu wskazówek i poleceń. § 2. Sąd opiekuńczy może żądać od opiekuna wyjaśnień we wszelkich sprawach należących do zakresu opieki oraz przedstawiania dokumentów związanych z jej sprawowaniem”, art. 166 kro: „§ 1. Opiekun obowiązany jest, w terminach oznaczonych przez sąd opiekuńczy, nie rzadziej niż co roku, składać temu sądowi sprawozdania dotyczące osoby pozostającej pod opieką oraz rachunki z zarządu jej majątkiem. § 2. Jeżeli dochody z majątku nie przekraczają prawdopodobnych kosztów utrzymania i wychowania pozostającego pod opieką, sąd opiekuńczy może zwolnić opiekuna od przedstawiania szczegółowych rachunków z zarządu; w wypadku takim opiekun składa tylko ogólne sprawozdanie o zarządzie majątkiem”, art. 167 kro: „§ 1. Sąd opiekuńczy bada sprawozdania i rachunki opiekuna pod względem rzeczowym i rachunkowym, zarządza w razie potrzeby ich sprostowanie i uzupełnienie oraz orzeka, czy i w jakim zakresie rachunki zatwierdza. § 2. Zatwierdzenie rachunku przez sąd opiekuńczy nie wyłącza odpowiedzialności opiekuna za szkodę wyrządzoną nienależytym sprawowaniem zarządu majątkiem). Jednak analiza indywidualnych spraw nie daje oglądu sytuacji wszystkich dzieci przebywających w domach dziecka i innych placówkach.

8. Rozważenie stworzenia krajowego rejestru informacji o wszystkich dzieciach umieszczonych w pieczy zastępczej i rodziców, których pozbawiono władzy rodzicielskiej, ograniczono ją bądź zawieszono. Propozycja zrodziła się na kanwie przypadku dziecka umieszczonego w pieczy

zastępczej i podlegającego kognicji co najmniej trzech różnych sądów rodzinnych, co znacznie utrudniło ustalenie aktualnej sytuacji prawnej dziecka, a także odnalezienie wszystkich akt spraw, które dotyczyły dziecka. Matka dziecka była pozbawiona władzy rodzicielskiej, natomiast niejasna była sytuacja ojca dziecka i przysługującej mu ewentualnie władzy rodzicielskiej. Tym samym niepewna stała się sytuacja aktualnych opiekunów prawnych i samego dziecka, zwłaszcza w zakresie ważności postanowienia o ustanowieniu opieki prawnej. Trudność w poszukiwaniu dokumentów i akt spraw sądowych wynikała ze zmiany właściwości miejscowej i przenoszenia dziecka z pieczy instytucjonalnej do pieczy rodzinnej oraz zmiany miejsca jego zamieszkania. Sądy rodzinne działają według właściwości miejscowej (art. 569 kpc: „§ 1. Właściwy wyłącznie jest sąd opiekuńczy miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie ma dotyczyć, a w braku miejsca zamieszkania – sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu. Jeżeli brak i tej podstawy – właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy. § 2. W wypadkach nagłych sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy). Oznacza to, że rozpoznają sprawy osób zamieszkałych w okręgu ich działania. Przy czym okręgi działania sądów rejonowych nie zawsze pokrywają się z podziałem administracyjnym kraju. Jeżeli zatem rodzina będąca w zainteresowaniu jednego sądu się przeprowadza, to akta sprawy opiekuńczej (w postępowaniu wykonawczym) wędrują za rodziną, czyli są przekazywane zgodnie z właściwością miejscową do kolejnego sądu rejonowego, do okręgu działania, do którego rodzina się przeprowadziła. Ten sąd uchyla np. ograniczenie władzy rodzicielskiej (przywraca władzę rodzicielską) i umarza postępowanie wykonawcze, bo dalsze jego prowadzenie jest bezcelowe i bezpodstawne. Przy tym nie ma już obowiązku zawiadamiania o umorzeniu postępowania pierwszego sądu. Rodzina znów się przeprowadza, do okręgu działania trzeciego z kolei sądu, w zupełnie innej części kraju, gdzie rodziny nikt nie zna i nic o niej nie wie. Sąd również nie ma wiedzy o poprzednich działaniach podejmowanych wobec rodziny i ich efektach, bo nie ma skąd tej wiedzy pozyskać. Rejestr umożliwiłby uzyskanie pełnej informacji o podejmowanych wobec rodziny działaniach przez wszystkie sądy, o czasie ich trwania i efektach, a także pozwolił na możliwie najlepszy dobór środków, jakie mają być obecnie zastosowane. Natomiast w odniesieniu do opieki prawnej i rodzin zastępczych umożliwiłby ustalenie pełnej i aktualnej sytuacji prawnej dziecka i jego rodziców biologicznych, co jest istotne tak z uwagi na interes dziecka (możliwość przysposobienia), jak i rodziny zastępczej w zakresie legalności pobytu dziecka w rodzinie i otrzymywanych z tego tytułu świadczeń.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że zgodnie z kodeksem cywilnym dziecko nigdy nie ma samodzielnego, własnego miejsca zamieszkania, czyli miejscowości, w której przebywa. Dopóki podlega władzy rodzicielskiej, jego miejscem zamieszkania jest każdorazowo miejsce zamieszkania rodziców, jeśli podlega opiece prawnej, to miejscem zamieszkania jest każdorazowo miejsce zamieszkania opiekuna prawnego (nawet jeśli dziecko faktycznie przebywa na stałe gdzie indziej, np. w placówce leczniczej), jeśli jest umieszczone w pieczy zastępczej, to zazwyczaj sąd ustala,

że miejscem zamieszkania dziecka jest każdorazowo miejsce zamieszkania rodziny zastępczej (art. 25 kc: „Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu”, art. 26 kc: „§ 1. Miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej. § 2. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsce zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy”, art. 27: „Miejscem zamieszkania osoby pozostającej pod opieką jest miejsce zamieszkania opiekuna”, art. 28 kc: „Można mieć tylko jedno miejsce zamieszkania”). Zatem przeprowadzka rodziców, opiekuna prawnego czy rodziców zastępczych z jednej miejscowości do innej automatycznie powoduje zmianę miejsca zamieszkania dziecka, nie jest konieczne w tym zakresie wydawanie jakiegokolwiek orzeczenia przez sąd rodzinny. Równocześnie może też oczywiście skutkować zmianą właściwości miejscowej sądu rodzinnego.

9. Zmiany legislacyjne wydają się niezbędne w następujących kwestiach:

- zmiana kro bądź Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, być może obu, w celu zniesienia obowiązku umieszczania w pieczy zastępczej każdego dziecka pozabawionego środowiska rodzinnego, a także uregulowanie statusu rodzin zaprzyjaźnionych,
- kodeksu cywilnego w celu wyłączenia od dziedziczenia rodziców niewypełniających obowiązku alimentacyjnego i mających zadłużenie alimentacyjne bądź zobowiązania w zakresie pokrycia kosztów pobytu dziecka w pieczy zastępczej,
- przepisów ustawy o obowiązku meldunkowym i dotyczących najmu w celu umożliwienia zameldowania pełnoletnich dzieci opuszczających pieczę zastępczą w lokalu rodziców biologicznych oraz wstąpienia w stosunek najmu po rodzicach zmarłych w czasie, gdy przebywały w pieczy i faktycznie nie mieszkaly w lokalu, w którego najem chcą wstąpić.

Zaznaczyć należy, że obowiązek meldunkowy będzie funkcjonował jeszcze do 31 grudnia 2017 r., bowiem ustawą o zmianie Ustawy o ewidencji ludności (Dz.U. z 2015 r., poz. 1337) zmieniono art. 74 Ustawy o ewidencji ludności w taki sposób, że w miejsce dotychczasowego zapisu „Od dnia 1 stycznia 2016 r. znosi się obowiązek meldunkowy” wprowadzono zapis: „Od dnia 1 stycznia 2018 r. znosi się obowiązek meldunkowy”.

Reasumując, projekt dostarczył cennego i alternatywnego materiału do analizy funkcjonowania Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz przepisów z nią powiązanych, tym bardziej cennego, że pochodzącego od praktyków, osób bezpośrednio realizujących ww.

przepisy, które doceniają zarówno zalety systemu pieczy, jak i bezpośrednio doświadczły jego niedoskonałości na wielu płaszczyznach i wynikających z tego często poważnych problemów różnej natury (emocjonalnej, prawnej, finansowej). Z uwagi na istotę i doniosłość pieczy zastępczej dążyć należy do stworzenia warunków możliwie najbardziej idealnych dla jej prawidłowego funkcjonowania.

Użyte skróty:

DZ.U. – Dziennik Ustaw,

jt. – jednolity tekst,

z późn. zm. – z późniejszymi zmianami,

kro – kodeks rodzinny i opiekuńczy,

kc – kodeks cywilny,

kpc – kodeks postępowania cywilnego

Rekomendacje

1. Powierzone dzieci

- Odnosząc się do treści Założeń¹, „miejsce małego dziecka powinno być wyłącznie w rodzinie. Jeżeli nie może lub nie powinno przebywać w rodzinie, odpowiednim rozwiązaniem jest umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka. Tylko w takich warunkach można zapewnić dziecku właściwy dla jego wieku rozwój, w tym przede wszystkim rozwój emocjonalny”. Jeśli zaproponowane rozwiązania prawne nie przyniosły rezultatów, należy egzekwować **niepowierzanie pieczy instytucjonalnej małych dzieci i dążyć do systematycznego wzrostu liczby rodzinnych form pieczy zastępczej**. Należy podnieść skuteczność kampanii promujących rodzicielstwo zastępcze, które przyczynią się do rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej, tak aby nie powierzać najmłodszych dzieci pod opiekę instytucji.
- Wydaje się, że wnikliwe **analizowanie sytuacji dotyczących dzieci poniżej 7. roku życia umieszczanych w pieczy instytucjonalnej**, a także **sytuacji dzieci niepełnosprawnych** powierzanych pieczy zastępczej i **efektywności usamodzielnienia** mogłoby poprawić sytuację tych podopiecznych. Pozostałe kwestie warte pogłębionej analizy to **powierzanie pieczy zastępczej dzieci na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich**² oraz **sytuacja małoletnich matek w pieczy zastępczej**³.
- Należy rozważyć **stworzenie bardzo małych, specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych**, których profil działania byłby nakierowany na **pracę z nastolatkami**, aby zapobiegać umieszczaniu dzieci w MOW-ach.
- Należy dążyć do stworzenia takich **procedur, które pozwolą na płynne przejście dziecka z pieczy zastępczej (szczególnie rodzinnej) do adopcji**. W toczącym się procesie adopcyjnym, szczególnie w przypadku adopcji zagranicznych, niezbędne jest traktowanie rodzica zastępczego jak osoby ważnej dla dziecka. Właściwa opieka i towarzyszenie dziecku w tym procesie znacząco podnoszą szansę na jego powodzenie.

2. Kandydaci na rodziców zastępczych

- Z analizowanych danych ilościowych oraz jakościowych wynika, że jest **zbyt mała liczba kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej**. Problem ten jest dostrzegany w powiatach, mimo podejmowania różnych form promocji rodzicielstwa zastępczego. Wydaje się niezbędne **stworzenie dobrego klimatu** wokół rodzicielstwa zastępczego poprzez wypowiedzi polityków i urzędników ze szczebla centralnego i samorządowego, wprowadzenie na stałe form doceniania wzorowo wywiązujących się ze swojej roli rodziców zastępczych oraz prowadzenie ogólnopolskich i lokalnych działań zachęcających

do podjęcia się tej roli. Działania te powinny zostać poprzedzone **analizą efektywności różnych kampanii**. Ponieważ zdarzają się powiaty, które nie przeznaczają praktycznie żadnych środków na promocję rodzicielstwa zastępczego, być może należałoby rozważyć **jedną, silną kampanię ogólnopolską**, korzystając m.in. z misji mediów publicznych. Należałoby także promować niestandardowe przykłady efektywnych sposobów pozyskiwania kandydatów.

- W sposób szczególny należy dbać o **pozyskiwanie kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe specjalistyczne** nastawione na opiekę nad **dziećmi chorymi i niepełnosprawnymi** oraz takie, które będą skłonne przyjmować **małoletnie matki** oraz **młodzież umieszczoną z Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich**.
- Każdy powiat powinien zabezpieczać **odpowiednie środki budżetowe na szkolenie kandydatów na rodziców zastępczych dostosowane do stawek rynkowych**. W przypadku zbyt małej liczby kandydatów do stworzenia grupy, zamiast konieczności oczekiwania miesiącami na rozpoczęcie szkolenia, należałoby rozważyć **prowadzenie wspólnych szkoleń** przez dwa powiaty lub więcej, co umożliwi obniżenie kosztów oraz szybsze kierowanie na szkolenie. Zmuszanie potencjalnych kandydatów do długiego oczekiwania na rozpoczęcie szkolenia zmniejsza prawdopodobieństwo ich udziału w nim.
- Zakładana w Powiatowym Programie Rozwoju Pieczy Zastępczej **liczba nowych rodzin zastępczych zawodowych i rodzinnych domów dziecka powinna być dostosowana do rzeczywistych potrzeb⁴**, w szczególności do liczby dzieci z terenu powiatu do 7. roku życia już powierzonych instytucjonalnej pieczy zastępczej i tych, które mogą zostać do niej skierowane w ciągu najbliższych trzech lat.

3. Rodzice zastępczy

- Rodzice zastępczy **powinni otrzymywać uprawnienia do podejmowania decyzji umożliwiających wyrażanie zgody na diagnostykę i leczenie dzieci pozostających pod ich opieką**. Należy informować rodziców zastępczych o możliwości rozszerzenia ich uprawnień w postanowieniu o umieszczeniu dziecka i zachęcać sędziów do korzystania z tej możliwości⁵.
- Niezbędne jest, aby w sytuacji kiedy dziecko musi opuścić własną rodzinę, dokumentacja medyczna⁶ stanowiła zasadniczy element w całej jego teczkę, a **rodzina zastępcza otrzymywała pełną wiedzę** ze względu na bezpieczeństwo samego dziecka oraz innych domowników.

- **Łatwy dostęp do psychologa** znacznie ułatwiłby wypełnianie rodzicom zastępczym tak podstawowych obowiązków, jak np. zgłaszanie dziecka do adopcji. W karcie, którą należy wypełnić, jest miejsce na opinię psychologiczną. Oczekiwanie w długiej kolejce na spotkanie z psychologiem wydłuża znacząco proces gromadzenia wymaganej dokumentacji. W takich sytuacjach rodziny zastępcze powinny być traktowane priorytetowo, upływający czas działa tu wyraźnie na szkodę dzieci.
- **Po odejściu dziecka do adopcji** rodzice zastępczy i pozostałe dzieci w rodzinie **muszą mieć możliwość skorzystania z pomocy psychologa** oraz dostosowania ewentualnych dalszych decyzji o przyjęciu kolejnych dzieci do indywidualnych potrzeb każdej rodziny.
- Należy umożliwić rodzicom zastępczym skorzystanie, w razie potrzeby, z **poradnictwa małżeńskiego lub terapii czy psychoterapii**⁷. Rola, jaką decyduje się pełnić rodzina zastępcza, obejmuje wszystkie sfery życia – nie da się oddzielić tej funkcji od spraw osobistych.
- Konieczna jest analiza zawartych w ustawie **rozwiązań dotyczących prawa do czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem w związku z wypoczynkiem**⁸, tak aby rodziny zastępcze mogły realizować prawo do urlopu bez zaburzania poczucia stabilizacji u dzieci przebywających pod ich opieką. Zasadne wydaje się branie pod uwagę w pierwszej kolejności możliwości powierzania zastępstwa osobom z najbliższego grona rodziny zastępczej.
- Zasadne wydaje się **tworzenie sieci wolontariuszy**⁹, którzy wspieraliby prace z dziećmi umieszczonymi w rodzinnej opiece zastępczej, którzy powinni być przygotowani do specyfiki pracy z dzieckiem porzuconym.
- W toczącym się procesie adopcyjnym, szczególnie w przypadku adopcji zagranicznych, niezbędne jest traktowanie rodzica zastępczego jak osoby ważnej dla dziecka. Właściwa opieka i towarzyszenie dziecku w tym procesie znacząco podnoszą szansę na jego powodzenie.
- Szczególną opieką należałoby objąć **rodziny zastępcze spokrewnione** zarówno poprzez podnoszenie kompetencji osób sprawujących tę formę pieczy zastępczej, jaki i szczególne wsparcie, przede wszystkim w okresie buntu nastolatka, dla powierzonych dzieci i ich opiekunów.
- Przygotowując ofertę szkoleń dla rodziców zastępczych, **należy brać pod uwagę zgłaszane potrzeby**, dbając przy tym o wysoką jakość proponowanych zajęć. Ważne jest, by umożliwić uczestnictwo w szkoleniu wszystkim chętnym, szczególnie poprzez zapewnienie zajęć lub opieki nad dziećmi. Wskazane wydaje się też organizowanie szkoleń

wyjazdowych, w czasie których rodzice zastępczy mogą koncentrować się na przyswajaniu nowej wiedzy, ćwiczeniu nowych umiejętności. Oprócz szkoleń merytorycznych rodzice zastępczy chcieliby być zaznajamiani **ze zmieniającymi się przepisami** z zakresu ustawy, kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, jak i innych aktów prawnych, które dotyczą zarówno ich samych, jak i umieszczonych dzieci.

- Należy przykładać szczególną wagę do **stabilności pracy z rodziną zastępczą przez konkretnego jednego koordynatora**. Relacje wytworzone między rodziną a nim stanowią podstawę skutecznego wsparcia, jednocześnie są najskuteczniejszą formą kontroli rozumianej jako czuwanie, czy w rodzinie zastępczej wszystko dobrze się układa.

4. Organizator Rodzinnej Pieczy Zastępczej

- W pierwszej kolejności należy dbać o **przepływ informacji, kolegalność w procesie podejmowania decyzji oraz partnerską współpracę zespołową**¹⁰ z udziałem rodziców zastępczych, przedstawicieli gmin, sądu oraz innych instytucji, m.in. ośrodków adopcyjnych, placówek oświatowych czy służby zdrowia.
- Należy dążyć do **ściślej współpracy pomiędzy samorządami** – gminnym i powiatowym – oraz sądem rodzinnym. Współpraca ta powinna się wiązać ze wzrostem wzajemnego zaufania i uwspólnianiem celów oraz przyczyniać się do przepływu niezbędnych dokumentów.
- Wydaje się niezbędne, aby Organizator tworzył **plan szkoleń**¹¹, który uwzględnia problemy rodzin zastępczych i poziom wiedzy, **zabezpieczając potrzebne środki finansowe** i organizując je w sposób umożliwiający każdej rodzinie swobodny udział w szkoleniu.
- Warto wykorzystywać **potencjał organizacji pozarządowych** w obszarze szkoleń oraz prowadzenia grup wsparcia celem podnoszenia jakości wsparcia oferowanego rodzinom zastępczym.
- **Koncepcja rodzin pomocowych**¹² wymaga bardzo dokładnej analizy i weryfikacji. Istotne byłoby stworzenie stabilnej bazy rodzin pomocowych, które znają dzieci, tak aby umieszczenie dziecka w rodzinie pomocowej nie było źródłem negatywnych doświadczeń dla dzieci. Wydaje się, że rozważenia wymaga **pomysł umożliwienia sprawowania funkcji rodziny pomocowej członkom rodziny rodziców zastępczych** poprzez zmianę wymagań dotyczących ukończenia szkolenia przez te osoby, na wzór szkoleń dla rodzin zastępczych spokrewnionych.

- Wydaje się wskazane **zachęcanie rodziców zastępczych do zrzeszania się**, a następnie **animowanie współpracy pomiędzy samorządem a lokalną organizacją pozarządową** nie tylko w celu organizowania wspólnych przedsięwzięć, ale także przekazywania tej organizacji części zadań poprzez ich zlecenie.
- **Warto tworzyć bazę danych lekarzy specjalistów różnych dziedzin** (ze szczególnym uwzględnieniem neurologów, psychiatrów, kardiologów, gastroenterologów i okulistów) przyjmujących priorytetowo dzieci umieszczone w pieczy zastępczej. Powinno się dążyć do takiej współpracy z placówkami zdrowia, aby **w sytuacji diagnozy i leczenia dzieci po przyjęciu do pieczy zastępczej były one traktowane priorytetowo lub przewidywać środki finansowe na pokrycie kosztów takich wizyt**.
- **Pomoc psychologiczna dla rodziców zastępczych**, w razie potrzeby również ich **dzieci naturalnych oraz dzieci powierzonych**, jest absolutnie niezbędna, musi być stała i dostępna. Ocena psychologiczna i pomoc muszą być od siebie oddzielone. Należy również dążyć do sytuacji, w której będzie możliwość korzystania z pomocy psychologa na gruncie neutralnym, poza Organizatorem.
- **Superwizja dla pracowników Organizatora**, w szczególności koordynatorów i specjalistów, jest ważna i niezbędna. Organizator powinien zapewniać swoim pracownikom taką możliwość poprzez zatrudnienie zewnętrznego superwizora z odpowiednim wykształceniem i uprawnieniami.
- **Odbiór dziecka z jego rodziny** z wyłączeniem udziału rodziców zastępczych powinien być ogólnopolskim standardem. Odbiorem i dowozem dzieci do miejsca powierzenia powinni zajmować się wybrani pracownicy Centrum Pomocy Rodzinie, którzy później nie będą pracować z rodziną, której jest powierzane dziecko.
- **Należy przygotowywać i uchylać** w roku poprzedzającym okres, na który są przygotowywane, **Powiatowe Programy Rodzinnej Pieczy Zastępczej**¹³ (PPRPZ), opierając je na analizach i rzeczywistych danych uwzględniających informacje z gmin, **które byłyby dwustopniowo konsultowane ze środowiskiem rodziców zastępczych oraz lokalnymi organizacjami pozarządowymi**. Pierwszy raz na etapie przygotowania poprzez ich rzeczywisty udział w analizach i planowaniu oraz drugi po przygotowaniu ostatecznej wersji PPRPZ w formie ostatecznych konsultacji. Niezwykle istotne wydaje się rzeczywiste korzystanie z uwag rodziców zastępczych i organizacji pozarządowych, a więc wypracowywanie planu z uwzględnieniem ich sugestii. W każdym planie należy zabezpieczyć budżet na realizację zaplanowanych zadań.

- **PPRPZ powinien być poddawany ewaluacji i weryfikowany nie rzadziej niż raz na pół roku przy udziale niezależnego ciała konsultacyjnego:** organizacji pozarządowej lub Rady Rodziców.
- Należy przygotowywać **przejrzyste i dostępne zasady uzyskiwania przez rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka świadczeń fakultatywnych**, które powinny zostać wypracowane wspólnie ze środowiskiem rodzin zastępczych.
- Niezwykle istotne wydaje się **dobrze przygotowanie zawodowe koordynatorów oraz stabilne zatrudnienie i czytelna ścieżka rozwoju**, które będą zapobiegać rotacji na tym stanowisku. Zatrudnienie koordynatorów nie może być finansowane z projektów czy konkursów, jeżeli powiat nie zabezpiecza środków na dalsze zatrudnienie tych osób.
- Koordynatorzy powinni mieć do dyspozycji **różne narzędzia wspierania rodzin zastępczych**, od grup wsparcia, poprzez umożliwienie szybkiej diagnozy u lekarza specjalisty lub psychologa oraz jasne zasady przyznawania świadczeń fakultatywnych.
- Należy w taki sposób przygotowywać koordynatorów oraz organizować pracę Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej, aby **w jak największym stopniu odchodzić od łączenia wsparcia z kontrolą i nadzorem**. Głównym i priorytetowym zadaniem koordynatorów powinno być wsparcie rodzin i powierzonych ich opiece dzieci.

5. O charakterze ogólnym

- Wydaje się niezbędne **podjęcie analizy problemu odmów ze strony powiatów przyjęcia do rodzinnej pieczy zastępczej dziecka z terenu innego powiatu, mimo wolnych miejsc**.
- Należy rozważyć **ograniczenie możliwości rejestrowania więcej niż jednej placówki pod tym samym adresem**, tak aby ograniczyć naganne praktyki fikcyjnego dzielenia budynku na 2-3 placówki. Takie działania nie poprawiają warunków życia dzieci i zafałszowują rzeczywisty obraz reformy zmierzającej docelowo od 2021 roku do liczby maksymalnie 14 dzieci pod opieką jednej placówki. W trakcie przygotowywania rozwiązań prawnych, które weszły w życie w 2012 roku, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej określało, że „docelowo powinny w Polsce funkcjonować tylko małe, specjalistyczne placówki o charakterze domowym, w których przebywa nie więcej niż 14 dzieci. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że zamieszkiwanie w jednym domu większej liczby dzieci ma negatywny wpływ na proces wychowawczy i zmniejsza szanse dzieci na dobre przygotowanie do samodzielnego życia”¹⁴.

- Ustawodawca w 2012 roku zrezygnował z możliwości istnienia placówek wielofunkcyjnych, pozostawiając jednocześnie możliwość **łączenia zadań różnych placówek**, co powoduje, że w jednym budynku mogą przebywać zarówno dzieci powierzone tam długoterminowo, jak i umieszczone interwencyjnie. Wydaje się, że może to mieć niekorzystny wpływ na przebywające tam dzieci i zaburzać ich poczucie bezpieczeństwa.
- W informacji Rady Ministrów za rok 2014 po raz pierwszy pojawiły się **dane dotyczące liczby dzieci w placówkach działających na poziomie województwa**. Należy ocenić, że jest to właściwy kierunek i dane dotyczące zarówno placówek, jak i liczby dzieci powinny na stałe być przedmiotem analizy i częścią informacji przedkładanej Sejmowi i Senatowi wraz z podaniem danych co do wieku i przepływu pomiędzy różnymi formami pieczy zastępczej tych dzieci.
- Należy dokładnie sprawdzać i weryfikować prezentowane dane, gdyż **powinny one obejmować wszystkie dzieci powierzone pieczy**, również te, które przebywają w ZOL-ach czy innego typu placówkach, które nie są sprawozdawane w ramach podstawowych statystyk pieczy zastępczej.
- Należy **poddawać analizie każdy przypadek umieszczenia dziecka poniżej 7. roku życia w pieczy instytucjonalnej** (docelowo poniżej 10. roku życia)¹⁵, tak aby mieć pewność, że podejmowane przez sądy i samorządy decyzje są zgodne z obowiązującymi przepisami.
- Wydaje się uprawnione, aby **placówkom opiekuńczo-wychowawczym** (poza placówkami typu rodzinnego), **którym są powierzane wyłącznie dzieci do 7. roku życia, cofnąć zezwolenie na działalność** i przewidzieć dla nich tryb wygaszania.
- Wskazane wydaje się **przeprowadzenie celowej i pogłębionej analizy jakościowej tych powiatów, szczególnie grodzkich, które nie umieszczają młodszych dzieci pod opieką placówek opiekuńczo-wychowawczych** celem opracowania rekomendacji i wytycznych dla pozostałych samorządów.
- Wydaje się zasadne **wprowadzenie szerokiego i stałego programu szkolenia z obszaru przepisów dotyczących pieczy zastępczej, a także znaczenia rodziny w rozwoju dziecka skierowanego do samorządów i sądów**.
- Wysoka jakość opieki nad dzieckiem powierzonym jest możliwa, gdy osoby mające bezpośredni wpływ na dziecko – m.in. pracownicy Organizatora, ośrodków adopcyjnych, kuratorzy, nauczyciele i lekarze – mają wiedzę z zakresu deficytów i sposobów pracy

z dziećmi pozostającymi poza własną rodziną. **Ważne jest organizowanie szkoleń i spotkań dla takich specjalistów**, dzięki czemu poziom ich wiedzy będzie wzrastał.

- Należy wprowadzić **stałe narzędzia promocji dobrych praktyk** w obszarze wspierania rodziny i pieczy zastępczej.
- Wydaje się wskazane **prowadzenie działań edukacyjnych skierowanych do powiatów, które zapewnią rzetelność w zbieraniu danych statystycznych**. Wiarygodność informacji statystycznych podniosłoby **wprowadzenie alertów**, które korelowałyby różne dane, ograniczając możliwość wprowadzania sprzecznych danych.
- Należy na bieżąco analizować zbierane przez MRPiPS danych z jednoczesnym spojrzeniem na **zmienne w dłuższym niż dwa lata okresie**.
- Doceniając ogromną wartość analityczną i merytoryczną gromadzonych przez MRPiPS danych oraz przygotowywanej co roku informacji Rady Ministrów o realizacji ustawy, **wydaje się wskazane, aby powstawał także pogłębiony raport przygotowywany przez niezależny podmiot**.

Przypisy:

¹ Założenia projektu Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nad dzieckiem, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 30 czerwca 2009 roku, s. 38.

² Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U. z 2014 r., poz. 382.

³ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. 2011, nr 149, pozycja 887, z późniejszymi zmianami, art. 59 ust. 1 pkt 3.

⁴ Tamże, art. 56.

⁵ Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964, nr 9 poz. 59, art. 112¹.

⁶ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. 2011, nr 14, pozycja 887, z późniejszymi zmianami, art. 47, ust. 1 i ust. 3.

⁷ Tamże, art. 76, ust. 4, pkt 9.

⁸ Tamże, art. 69.

⁹ Tamże, art. 76, ust. 4, pkt 7.

¹⁰ Tamże, art. 76, ust. 4, pkt 8.

¹¹ Tamże, art. 76, ust. 4, pkt 5a.

¹² Tamże, art. 76, ust. 4, pkt 6.

¹³ Tamże, art. 180.

¹⁴ Założenia projektu Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nad dzieckiem, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 30 czerwca 2009 roku, s. 37.

¹⁵ Dz.U. 2011, nr 149, pozycja 887, z późniejszymi zmianami, art. 95 ust. 2 i art. 232 ust. 2.

Noty biograficzne

Noty biograficzne

Dorota Jakubiec – sędzia Sądu Rejonowego w Świdnicy, oddelegowana jako główny specjalista do Wydziału Wykonania Orzeczeń Rodzinnych i Nieletnich w Departamencie Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości.

Beata Kulig – kulturoznawca, absolwentka studiów podyplomowych „Prawa i wolności człowieka” w Instytucie Nauk Prawnych PAN i Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz „Sytuacja Romów w Polsce – historia, prawo, kultura, stereotypy etniczne” na Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN w Krakowie, trener umiejętności społecznych, pracownik Stowarzyszenia SOS Wioski Dziecięce w Polsce, członek zarządu Koalicji. Koordynuje międzynarodowe i krajowe projekty rzecznicze i badawcze.

Agnieszka Kwaśniewska-Sadkowska – radca prawny. Od dziesięciu lat udziela porad prawnych w organizacjach pozarządowych zajmujących się prawami dziecka. Członkini zarządu Stowarzyszenia Interwencji Prawnej i Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej. Specjalistka prawa rodzinnego, a także mediatorka, trenerka (w sprawach prawa i mediacji), koordynatorka projektów. Współautorka publikacji o tematyce praw dziecka i pieczy zastępczej.

Joanna Luberadźka-Gruca – absolwentka socjologii oraz Szkoły Sprawiedliwości Naprawczej i Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, trener. Współautorka publikacji wydanej przez Rzecznika Praw Dziecka „Kodeks bezpiecznej opieki w rodzicielstwie zastępczym”. Od 2001 r. kieruje Fundacją Przyjaciółka, od 2004 r. współpracuje ze związkiem stowarzyszeń Koalicją na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, obecnie również członek zarządu Forum Darczyńców w Polsce. Od 2011 r. społeczny doradca Rzecznika Praw Dziecka.

Sylwia Łysakowska – ekonomistka, pedagog, rodzic zastępczy, wiceprezes Mazowieckiej Fundacji Rodzin Zastępczych, doktorantka PEDAGOGIUM Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie, specjalistka z zakresu organizacji pomocy społecznej, trener w pracy z osobami dorosłymi, dziećmi i młodzieżą, wykładowca uczelniany.

Izabela Rybka – dr socjologii, adiunkt w Instytucie Pracy Socjalnej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie (do 30.09 2015 adiunkt w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, z którą nadal współpracuje). Współpracuje z administracją publiczną i organizacjami pozarządowymi jako ekspert w zakresie lokalnej polityki społecznej i pomocy społecznej oraz jako trener na szkoleniach dla służb socjalnych. W pracy naukowej koncentruje się na analizie zgodności instrumentów polityki społecznej (rozwiązań prawnych, organizacyjnych, kadrowych, finansowych) z jej celami normatywnymi (wartościami, zasadami), w szczególności na tworzeniu i rozwijaniu lokalnych systemów wsparcia (np. dla dzieci i rodzin) w oparciu o dialog obywatelski.

Edyta Wojtasińska – mama naturalna, zastępcza i adopcyjna. Teolog, psychopedagog i trener, ukończyła również studia podyplomowe o specjalności organizacja pomocy społecznej na Uniwersytecie Warszawskim. Współautorka publikacji wydanej przez Rzecznika Praw Dziecka „Kodeks bezpiecznej opieki w rodzicielstwie zastępczym”. Jest współzałożycielką Stowarzyszenia Rodzicielstwa Zastępczego „Jedno Serce” oraz przewodniczącą Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej. ■

Wykaz wykresów

strona

Wykres 1. Odsetek powiatów, które odpowiedziały na wniosek i ankietę, wg województw	10
Wykres 2. Odsetek powiatów, które odpowiedziały na ankietę, wg województw	20
Wykres 3. Czynniki sprzyjające rozwojowi rodzinnej pieczy zastępczej	22
Wykres 4. Czynniki utrudniające rozwój rodzinnej pieczy zastępczej	24
Wykres 5. Ocena współpracy z sądami i OPS	25
Wykres 6. Poprawa współpracy z sądem rodzinnym: rekomendacje powiatów	28
Wykres 7. Poprawa współpracy z OPS i asystentami rodziny: rekomendacje powiatów	30
Wykres 8. Czy na terenie powiatu jest zarejestrowana NGO działająca na rzecz rodzinnej opieki zastępczej	31
Wykres 9. Współpraca Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej (ORPZ) z NGO i jej ocena	32
Wykres 10. Grupy wsparcia na rzecz rodzinnej pieczy zastępczej w powiatach	34
Wykres 11. Inicjatywy podejmowane przez powiaty na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej	37
Wykres 12. Liczba form pieczy rodzinnej zawodowej w latach 2012-2014	39
Wykres 13. Dzieci w pieczy zastępczej w powiatach w latach 2012-2014	40
Wykres 14. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych (bez placówek typu rodzinnego) w latach 2012-2014	41
Wykres 15. Liczba dzieci powierzanych instytucjonalnej pieczy zastępczej w podziale na wiek w latach 2012-2014	42
Wykres 16. Liczba rodzin / placówek różnego typu pieczy zastępczej	43
Wykres 17. Liczba dzieci w różnych formach pieczy zastępczej	44
Wykres 18. Liczba dzieci w różnych formach pieczy zastępczej – 3 kategorie	45
Wykres 19. Wiek dzieci najmłodszych pod opieką placówek opiekuńczo-wychowawczych (bez typu rodzinnego)	46
Wykres 20. Umieszczanie dzieci do 7. roku życia w placówkach opiekuńczo-wychowawczych a typ miejscowości (wszystkie powiaty)	46
Wykres 21. Powiaty wg typu i liczby dzieci do lat 7 w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (z wyłączeniem placówek typu rodzinnego) (w%)	47
Wykres 22. Odsetek dzieci rozmieszczonych w 3 formach pieczy a liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych (bez rodzinnych) w powiecie (wszystkie powiaty)	48
Wykres 23. Łączna liczba umieszczeń dzieci z pieczy zastępczej w MOW-ach (z danych MRPIPS)	54
Wykres 24. Średnia liczba umieszczeń dzieci z pieczy zastępczej w MOW-ach (z wniosków)	55
Wykres 25. Dzieci 18+ odpływające z różnych typów pieczy zastępczej. Odsetek łącznej liczby dzieci	56
Wykres 26. Jaki odsetek dzieci 18+ pozostaje w pieczy.	56

Wykaz tabel

Tabela 1. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych i średnie odsetki dzieci do lat 7 w pieczy umieszczanych w placówkach w województwach	50
Tabela 2. Powiaty bez dzieci w pieczy rodzinnej zawodowej umieszczające dzieci w formach instytucjonalnych – 22 powiaty	51
Tabela 3. Powiaty bez dzieci w pieczy rodzinnej zawodowej, posiadające wydatki na formy instytucjonalne – 8 powiatów	52
Tabela 4. Powiaty, które są liderami w napływie dzieci z pieczy instytucjonalnej do rodzinnej	52

POWIATOWY PROGRAM ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ - WZÓR

Wzór Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej został przygotowany po gruntownej analizie kilkudziesięciu programów z miast na prawach powiatów i powiatów ziemskich.

Analiza była dokonywana na podstawie przygotowanych zagadnień oraz tabeli sporządzonej przez dr Izabelę Rybkę, która wzięła także udział w konsultowaniu ostatecznej wersji wzoru programu. Te narzędzia pozwoliły na rzetelny i ujednolicony wgląd zarówno w formę poszczególnych programów, jak i ich założenia i treść. Dokonując przeglądu programów, opierano się na ocenie zagadnień przekrojowych, takich np. jak: spójność treści zawartych w programie czy jego użyteczność, oraz zagadnień szczegółowych, które m.in. obejmowały przegląd powiązania programu z innymi dokumentami strategicznymi, diagnozę stanu rozwoju pieczy zastępczej, część planistyczną, zarządzanie czy dostępność dokumentów. W przygotowywaniu wzoru wykorzystane zostały również informacje pozyskane w wyniku wywiadów grupowych i indywidualnych przeprowadzonych w wybranych powiatach.

Zaproponowany wzór został skonstruowany w taki sposób, aby odpowiadać zarówno na potrzeby dużych miast, jak i mniejszych powiatów. Staraliśmy się zwrócić uwagę na to, że przygotowanie rzetelnego programu wymaga solidnej analizy danych dotyczących powiatu, posiadanych zasobów, również finansowych, oraz rozważenia wniosków z ewaluacji poprzedniego programu i mierzenia efektywności podejmowanych działań.

Mamy nadzieję, że wzór ten pomoże w przygotowywaniu Powiatowych Programów Rozwoju Pieczy Zastępczej, które w sposób praktyczny przyczynią się do realizacji polityki społecznej powiatu.

Zadanie to wykonał zespół złożony z członków Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej w składzie: Mirosław Chrapkowski, Jadwiga Jagieło, Beata Kulig, Agnieszka Kwaśniewska, Joanna Luberadзка-Gruca, Ewa Piotrowska, Gerard Wilczek, Lidia Wojciechowska, Edyta Wojtasińska.

 [Kliknij tutaj by pobrać wzór Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej.](#)

Załącznik

do Uchwały nr
Rady Powiatu w
z dnia

POWIATOWY PROGRAM ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ

na lata

**[Tutaj możesz dodać streszczenie lub inne ważne informacje.
Streszczenie to zazwyczaj krótkie podsumowanie zawartości dokumentu]**

Spis treści

Opis merytoryczny (wstęp)	3
Charakterystyka powiatu	3
DANE DEMOGRAFICZNE	3
DANE DOTYCZĄCE PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH	3
Diagnoza stanu rozwoju pieczy zastępczej i jej perspektyw rozwojowych	3
ŹRÓDŁA DANYCH	3
Najważniejsze wnioski ze sprawozdania z realizacji	
POWIATOWEGO PROGRAMU ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ	4
ANALIZA SWOT pieczy zastępczej w powiecie (mocne strony, słabe strony, szanse, zagrożenia)	4
WNIOSKI Z ANALIZY DANYCH	4
PROGNOZA POTRZEB I WYZWAŃ	5
PLAN ROZWOJU SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ	5
MONITORING I EWALUACJA	5
PODSUMOWANIE	6
ZAŁĄCZNIK	6
BUDŻET	6
Informacje o realizatorach Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej	7
Informacje o instytucji	7

Opis merytoryczny (wstęp)

NAJWAŻNIEJSZE INFORMACJE

Krótkie informacje o podstawie prawnej programu i ogólnej sytuacji powiatu. Nawiązanie do Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych lub innych dokumentów powiatowych.

Informacja o tym, kto brał udział w pracach nad programem, kto jest jego autorem.

Organizacja pracy nad programem – kontekst powstania programu.

Konsultacje społeczne (formalne i nieformalne).

Charakterystyka powiatu

DANE DEMOGRAFICZNE

Charakterystyka demograficzna powiatu wraz z podaniem źródła danych oraz sformułowaniem wniosków z analizy tychże danych, głównie dotyczących następujących zagadnień:

- charakterystyka rodzin w powiecie (zawieranie związków małżeńskich, rozwody, rodziny niepełne etc., zwrócenie uwagi, czy liczba rodzin w powiecie ma tendencję malejącą czy wzrostową, etc.);
- populacja dzieci w powiecie (struktura wieku, liczba/odsetek w poszczególnych grupach wiekowych);
- migracje (czy powiat się nie wyludnia, zjawisko tzw. eurosieroctwa).

DANE DOTYCZĄCE PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

Analiza tendencji opisywanych za pomocą takich miar i wskaźników, jak m.in.:

- liczba wypłaconych zasiłków rodzinnych/odsetek rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych;
- liczba/odsetek rodzin niezaradnych w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, które korzystają z pomocy społecznej;
- liczba/odsetek rodzin, dla których pomoc społeczna jest znaczącym (głównym) źródłem utrzymania i/lub które trwale korzystają z pomocy społecznej;
- liczba rodzin pod opieką asystenta rodziny/liczba dzieci w tych rodzinach;
- liczba dzieci korzystających z placówek wsparcia dziennego;
- liczba dzieci/rodzin pod opieką kuratorów na terenie powiatu;
- ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej – liczba rodzin i liczba dzieci w tych rodzinach;
- liczba rodzin wspierających na terenie powiatu.

Diagnoza stanu rozwoju pieczy zastępczej i jej perspektyw rozwojowych

ŹRÓDŁA DANYCH

Sugerowane źródła służące opracowaniu diagnozy:

- informacje zbierane do sprawozdań dla Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej;
- dane GUS publikowane dla każdego powiatu i dla poszczególnych województw;

- badania prowadzone przez Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej i Wojewódzkie Wydziały Polityki Społecznej;
- sprawozdanie z realizacji poprzedniego Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej;
- inne informacje zbierane na terenie powiatu (np. jakościowe, w szczególności potrzeby i oczekiwania zgłaszane przez rodziny zastępcze i powierzone im dzieci m.in. koordynatorom rodzinnej pieczy zastępczej, pracownikom PCPR, profesjonalistom świadczącym usługi na rzecz rodzin zastępczych).

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI ZE SPRAWOZDANIA Z REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ

- Kierunki zmian w systemie wsparcia dziecka i rodziny w czasie ostatnich 3 lat.
- Działania planowane i działania zrealizowane w ramach programu, w szczególności działania w celu zmniejszenia liczby dzieci trafiających do opieki instytucjonalnej.
- Formy wsparcia:
 - dla funkcjonujących rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych;
 - dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami.
- Rezultaty zrealizowanych działań – czy cele zostały zrealizowane (np. czy liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej instytucjonalnej maleje na rzecz wzrostu liczby dzieci przyjmowanych przez rodziny zastępcze, czy wzrosła/zmalała liczba rodzin zastępczych, których typów, zgodnie z założeniami programu)?

ANALIZA SWOT PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE (MOCNE STRONY, SŁABE STRONY, SZANSE, ZAGROŻENIA)

WNIOSKI Z ANALIZY DANYCH

- Charakterystyka dzieci w pieczy zastępczej (liczba, wiek dzieci, typ pieczy, kierunki i dynamika zmian; potrzeby dzieci).
- Zasoby faktycznie wykorzystywane w celu zapewnienia opieki i wychowania dzieciom w pieczy zastępczej:
 - rodzinne formy opieki,
 - instytucjonalne formy opieki.
- Zasoby infrastrukturalne wspierające dzieci w pieczy zastępczej i rodziny zastępcze.
- Zasoby osobowe (koordynatorzy, psychologzy itp.).
- Współpraca służb działających w obszarze wsparcia dziecka i rodziny:
 - zasoby na terenie gmin (wspierające rodziny w środowisku),
 - obszary współpracy z sądem rodzinnym,
 - inne.
- Potencjał społeczny (organizacje pozarządowe działające w obszarze pieczy zastępczej, skala i jakość współpracy).
- Zasadność wykorzystania istniejących zasobów w programie.

PROGNOZA POTRZEB I WYZWAŃ

Analiza potrzeb umożliwi formułowanie prognoz, natomiast dopiero po oszacowaniu możliwości powiatu, w części pt. Wiza systemu – jako działania, zostaną zaplanowane rozwiązania (skala, rodzaj), które będą realizowane w ramach PPRPZ.

Należy zwrócić uwagę m.in. na:

- Rodziny zastępcze gotowe do przekształcenia w inne formy, w podziale na lata wraz z uzasadnieniem.
- Konkretnie rozwiązania (rodziny pomocowe, wsparcie dla rodzin zastępczych i powierzonych dzieci, wsparcie dla usamodzielnianych, piecza instytucjonalna itp.).

PLAN ROZWOJU SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ

- Cel główny (priorytety powiatu na najbliższe 3 lata)
- Cele szczegółowe, czyli:
 - ▶ kierunki działań;
 - ▶ zadania zaplanowane do realizacji – opisane według następujących kategorii:
 - ▷ odbiorcy (liczba),
 - ▷ odpowiedzialność osobowa i instytucjonalna (przypisana do poszczególnych zadań),
 - ▷ harmonogram/terminy realizacji,
 - ▷ wskaźniki/mierniki opisujące skalę i charakter zadań
 - ▶ limity tworzenia nowych rodzin zastępczych zawodowych w podziale na lata wraz z uzasadnieniem.
- Rezultaty – określone jakościowo i ilościowo
- Finansowanie – źródła i wielkość środków na poszczególne zadania (BUDŻET stanowi załącznik do poniższego planu).

MONITORING I EWALUACJA

Monitoring (ocena prawidłowości realizacji programu)

Należy określić zasady prowadzenia monitoringu, w szczególności, jak często będą sprawdzane postępy w realizacji programu, jak będzie przebiegał proces zbierania informacji, kto będzie go przeprowadzał, kto będzie podejmował działania korekcyjne i naprawcze stosownie do wniosków z monitoringu etc., w szczególności:

- sposób prowadzenia monitoringu,
- częstotliwość prowadzenia monitoringu (systematyczna ocena prawidłowości realizacji programu, np. co kwartał),
- proces zbierania informacji:
 - ▶ kamienie milowe (w tym cząstkowe sprawozdania z realizacji programu: jakościowe i finansowe),
 - ▶ osoby odpowiedzialne,
 - ▶ weryfikacja,
 - ▶ upublicznianie wniosków z monitoringu

Ewaluacja

- wykorzystanie danych z monitoringu,
- rodzaj ewaluacji (np. wewnętrzna/zewnętrzna),

- okresowa ocena efektywności, skuteczności, oddziaływania, trwałości i zgodności w odniesieniu do założonych celów (czy program przynosi zakładane efekty),
- upublicznianie raportu z ewaluacji.

PODSUMOWANIE

ZAŁĄCZNIK

BUDŻET

6

Informacje o realizatorach Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej

IMIĘ I NAZWISKO STANOWISKO	IMIĘ I NAZWISKO STANOWISKO	IMIĘ I NAZWISKO STANOWISKO
		
Tel. [Telefon] Faks [Faks] [adres e-mail]	Tel. [Telefon] Faks [Faks] [adres e-mail]	Tel. [Telefon] Faks [Faks] [adres e-mail]

Informacje o instytucji

[Ulica, kod pocztowy i miasto]

Tel. [Telefon]

Faks [Faks]

[Witryna sieci Web]

7

ISBN 978-83-944387-1-5

Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej
ul. Wiejska 19, 00-480 Warszawa
KRS: 0000378972, NIP: 7010292605, REGON: 142888395
www.koalicja.org, biuro@koalicja.org